

МИРОСЛАВ БОШКОВИЌ

ДАНЧЕ МАЧЕВСКА

**ИСТОРИЈА
НА МАКЕДОНИЈА
ЗА
II ГОДИНА**

средно стручно образование

РЕЦЕНЗЕНТСКА КОМИСИЈА

Проф. Д-р. Маргарита Пешевска
Проф. Сашко Корчовски
Проф. Славчо Марковски

Лектор: Виолета Јовановска

Издавач: Министерство за образование и наука за Република Македонија

Печати: Графички центар доел, Скопје

Тираж: 8000

Со решение на Министерот за образование и наука на Република Македонија бр. 22-4680/1 од 27.08.2010 година се одобрува употребата на овој учебник.

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св.Климент Охридски", Скопје
94 (497 . 7) (075.3)
930 . 85 (497 . 7) (075.3)

БОШКОВИЌ, Мирослав
Историја на Македонија за II година средно стручно образование / Мирослав Бошковиќ, Данче Мачоска. - Скопје : Министерство за образование и наука на Република Македонија, 2010, - 147 стр. : илустр. ; 30 см

ISBN 978-608-226-190-4
COBISS.MK-ID 84323850

ПРЕДГОВОР

Учебникот Историја на Македонија за втора година средно стручно образование е подготвен според ФАРЕ- наставната програма за сите струки на средното стручно образование во Република Македонија, кои овој предмет го изучуваат со два часа неделен фонд, односно 72 часа годишно. Наставниот материјал опфаќа 40 наставни единици, распоредени во пет тематски целини: Македонија во антиката, Македонија во средниот век, Македонија под османска власт (до средината на XIX век, Националноослободителната борба на македонскиот народ до Балканските војни и Македонија од Балканските војни до независноста.

Со застапените наставни содржини учениците имаат можност да се запознаат со најважните историски настани, процеси, личности и културни достигнувања за Историјата на Македонија почнувајќи од предисторискиот период, па сè до современата историја, одн. создавањето на самостојна и независна Република Македонија.

При обработката на наставните содржини посебно водевме сметка да ги објасниме причинско-последичните врски на пројавите, настаните, процесите и дејноста на одделните личности. Постојано водевме сметка наставните содржини да не бидат преопширни и оптоварени со многу фактографски податоци, а во текстот да бидат внесени современите достигнувања на историската наука, задоволувајќи ги научните, воспитните и методско-дидактичките барања на наставата по историја.

Наставните содржини се богато илустрирани со разни фотографии, карти, цртежи, скици и слично, кои нудат и визуелна претстава за изучените настани и тематски целини. Препорачливо е наставниците по историја наставните единици за кои се сочувани културно-историски и други споменици, да ги изведуваат со теренска настава.

Се надеваме дека учебникот ќе одговори на поставените цели и задачи од наставната програма, а сите уочени недостатоци од стручен и методско-дидактички аспект со задоволство ќе ги прифатиме и ќе ги вградиме во новото издание.

Од авторите

ТЕМА 1.
МАКЕДОНИЈА ВО АНТИКАТА

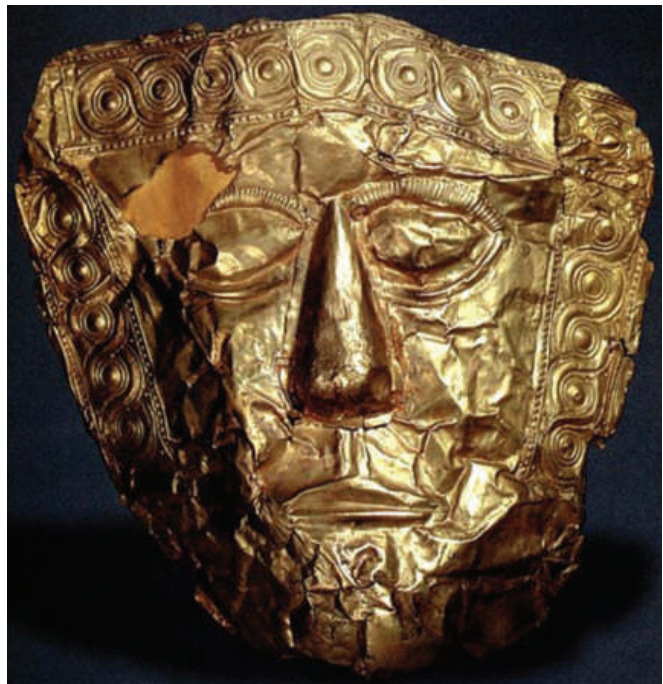
МАКЕДОНИЈА ВО ПРАИСТОРИЈАТА

Територијата на Македонија по својата географска положба го зазема централниот дел на Балканскиот полуостров и претставува еден од главните крстопати за економски и културни врски меѓу Јужна и Средна Европа. Преку неа уште од најдалечното минато биле премостувани традициите на народите и разните етнички групации кои се менувале низ историските епохи, оставајќи богати и видливи траги за своето постоење, денес осведочени во бројните археолошки наоѓалишта. Сето тоа придонесло културата во Македонија да има свој специфичен развиток.

МАКЕДОНИЈА ВО ВРЕМЕТО НА НЕОЛИТОТ

Досегашните археолошки истражувања покажале дека најстарите траги од животот на луѓето во Македонија, потекнуваат уште од периодот на неолитот (новото камено време), од времето кога веќе постоело примитивно земјоделство и се јавувале почетоците на сточарството.

Основна економска гранка со која се занимавало населението во Македонија во времето на неолитот било земјоделството. На ваков заклучок упатуваат голем број остатоци од земјоделски житни култури. Од орудијата во неолитот во Македонија се откриени камени мазнети (обработени) секири, со сплоснат или трапезоиден облик. Исто така, во овој период во Македонија луѓето ја познавале, изработувале и употребувале керамиката, од која покрај садови за секојдневна употреба била изработувана и вајана керамика (идоли на божества и други човечки фигури). Од времето на неолитот е пронајдено и оружје, како што е праќата, од која фрлале со јајчести топки.

Требенишките Златина маска

ТЕМА 1

Луѓето во овој период живееле во земјанки, а покрај реките и езерата во населби на колци (наколни живеалишта).

Наоѓалишта од времето на неолитот во Македонија се откриени во: Породин (Битолско), Враништа (Струшко), Вршник, Таринци (Штипско), Маџари (Скопско) и други.

Зошто Македонија била населена уште од најстарио време?

МАКЕДОНИЈА ВО БРОНЗЕНОТО ВРЕМЕ

На територијата на Македонија има бројни наоѓалишта од времето на бакарот, на бронзата и на железото. Бронзеното време траело од последните векови на третиот милениум до 1200 година пред н.е. Една од карактеристиките на населбите од бронзеното време во Македонија е, што тие биле градени на високи и тешкодостапни места, како што бил случајот на Скопското Кале и Шуплевац. Тоа наведува на заклучокот дека во бронзеното време на просторот на Македонија имало немирни и бурни времиња проследени со големи поместувања (преселби) на разни племиња и заради поголема сигурност луѓето своите населби ги граделе на тешкодостапни места. Од овој период пронајдени се и предмети од квалитетна керамика, а било развиено и вајарството. Биле изработувани разни предмети, меѓу кои најкарактеристични се човечките фигури во седечка положба.

Наоѓалишта од овој период има во Скопското Кале, потоа Пелагониската котлина (во местата Црнобуки, Барешан и Кравари), Демир Капија, а најзначајно наоѓалиште од овој период претставува локалитетот Арменахари во егејскиот дел на Македонија.

Кон крајот на бронзеното и почетокот на железното време, околу 1300-1200 година пред н.е., територијата на Македонија била зафатена од судири и од т.н. егејска преселба, што траела неколку века. Тоа било време на уништување на старата микенска култура.

Кои се карактеристичните на населбите од бронзеното време во Македонија?

Требенишкото бронзено криво

МАКЕДОНИЈА ВО ЖЕЛЕЗНОТО ВРЕМЕ

*Големата божица-мајка од
Маџари, Скопско*

планината Пинд, а на север до скопско-кумановската котлина. Со јакнењето на племенската аристократија, во Македонија биле создадени повеќе држави кои меѓусебно често војувале и се бореле за превласт.

Железното време во Македонија започнува од 1300 години пред н.е. и трае сè до IV век пред н.е. Најпознати археолошки локалитети од овој период се: Демир Капија, Варош кај Прилеп, Битолско, Охридско, во Источна Македонија (Радање, Орлови Чуки, Оризари), Волково, Бразда (Скопско) и други.

Околу 700 пред н.е. кога постоеле засилени трговски врски со хеленското крајбрежје, во изработката на предметите од овој период се чувствуваат одредени хеленистички влијанија. Од овој период посебно значајни се наодите од Требениште, Охридско, како: златни маски, сандали и друго.

Територијата на Македонија тогаш ја населувале разни племиња, меѓу кои најпознати биле Пајонците, Пелагонците, Бригите и Македонците кои го населувале најголемиот дел на Македонија, на југ до

Железен шлем

Наведи ги најпознатите племиња кои ја населувале Македонија во железното време?

Испражи, осознај! Дали на просторот на Македонија досега се откриени праисториски наоѓалишта?

ПОСТАНОК И РАЗВИТОК НА МАКЕДОНСКАТА ДРЖАВА

ТЕРИТОРИЈА, ПРИРОДНИ УСЛОВИ И НАСЕЛЕНИЕ

Античка Македонија се наоѓала во централниот дел на Балканскиот полуостров, од реката Места на исток до планините Пинд, Галичица и Јабланица на запад, од Олимп на југ до планината Јакупица, реката Пчиња, Осоговските планини на север. Античките автори, имајќи ја во предвид географската положба, релјефот и конфигурацијата, нејзината територија ја делеле на Горна и Долна Македонија. Нејзината територија била богата со бујни пасишта и плодни долини. Територијата на денешната географска Македонија во далечното минато била населена со разни племиња и народи меѓу кои најпознати се: Едонците, Пелазгите, Бригите, античките Македонци, Пелагонците, Тракијците, Елимејците, Орестите и други. Овие племиња и народи постепено се мешале меѓу себе и формирале еден народ со заеднички јазик, наречен македонски по името на земјата што ја населувале. Така настанале античките Македонци, кои претставувале посебен етнос со посебна традиција и култура и се разликувале од останатите народи на Балканскиот полуостров.

Во најстаро време во Македонија се зачувал родовско-племенскиот начин на живот. Населението главно се занимавало со полјоделство, сточарство и риболов. Располагала со шуми богати со дивеч и пасишта, како и со рудно богатство.

ФОРМИРАЊЕ НА МАКЕДОНСКАТА ДРЖАВА

Според античката традиција основањето на македонската држава му се припишува на кралот Пердика I (707-659 година пред н.е.), кој ја основал династијата на Аргеадите. Неговата престолнина се наоѓала во градот Ајга. Еден од неговите наследници Архелај ја пренел престолнината од Ајга во Пела.

Во политичкото уредување на стара Македонија долго време се зачувале остатоците на воената демократија. Во земјата владееле наследни цареви чија власт била ограничена од Советот на хетерите (другарите на царот), во кој влегувале претставници на воено-земјоделската аристократија. Постоело и Народно собрание, кое всушност претставувало воено собрание. Кон крајот на IV век пред н.е., стара Македонија воспоставила трговски и стопански врски со грчките држави, што придонесло во неа да се развие занаетчиството и трговијата. Кон крајот на VI век пред н.е. царот Аминта I (541-498) морал за извесно време да ја признае власта на Персија. По битката кај Платеја во 479 година пред н.е., Македонија се ослободила од персиската власт.

Кои области сѐѓале во античка Македонија?

Пела

ЈАКНЕЊЕ НА МАКЕДОНСКАТА ДРЖАВА ВО ВРЕМЕТО НА ФИЛИП II

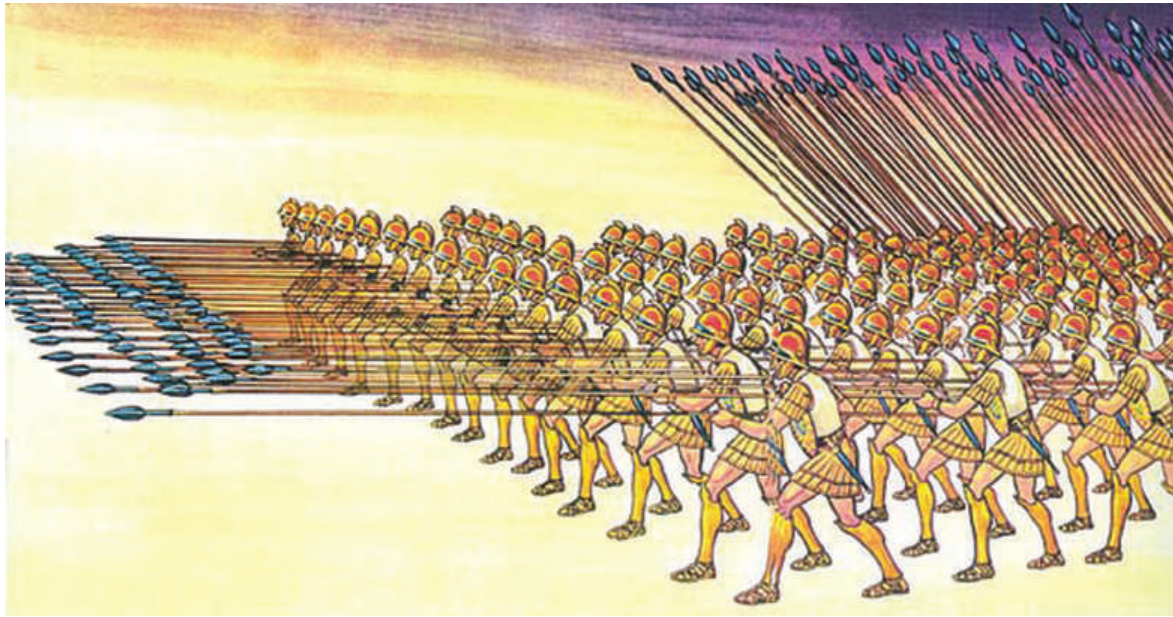
Брз напредок и јакнење на македонската држава достигнала во времето на кралот Филип II (359-336 година пред н.е.). Тој бил образован и способен владетел.

Филип II настојувал да ја искористи слабоста на хеленските држави и да загосподари со цела Хелада, и со другите соседни земји. За таа цел ја преуредил македонската војска, и создал одлична пешадија наречена македонска фаланга. Македонската фаланга се состоела од 16 реда војници вооружени со долги копја и штитови. Крилата на фалангата се штителе од коњаници и лесно вооружена пешадија. Покрај

Филип II Македонски

ТЕМА 1

Македонската фаланга

тоа Филип II спровел реформи и во внатрешното уредување на македонската држава. Така, во областа на финансиите овие реформи се состоеле од воведувањето на единствена монета искована од злато, наречена статер, а го усавршил и ковањето на сребрени и бронзени монети.

Филип II со својата воена сила започнал постепено да ги освојува соседните области. Своите освојувачки војни Филип II ги започнал против Илирите, и го зазел поголемиот дел од нивните земји во западниот дел на Балканскиот Полуостров. Потоа загосподарил со Македонското Приморје и тракиското крајбрежје, а потоа стигнал дури до Црно Море. Јакнењето на македонската држава ја загрозувало хегемонијата на Атина во Хелада. На тоа постојано укажувал атинскиот философ и голем говорник Демостен во неговите говори против Филип II, нарекувајќи го туѓинец и варварин, кој сакал да ја пороби Хела-

Македонски златен статер

да. За да се заштитат од натамошни освојувања, Атина организирана широка антимакедонска коалиција на хеленските полиси Теба, Коринт и други со Илирите, Тракијците и Пајонците. Во решителната битка кај Херонеја во 338 година пред н.е., Филип II извојувал победа над Хелените.

Наскоро потоа, сите хеленски држави ја признале власта на Македонија. Откако загосподарил со Хелата, Филип II свикал во Коринт Општохеленски конгрес, на кој учествувале сите хеленски држави освен Спарта. На Конгресот било решено хеленските држави да стапат во федерација со Македонија. По овие војни, Филип II започнал подготовки за војната против Персија, која ја сметал за непријател и пречка за неговата освојувачка политика. Имајќи ја поддршката на хеленските држави, започнал големи воени подготовки, но во времето на нивниот тек во 336 година пред н.е. бил убиен во заговор на дворот за време на свадбата на неговата ќерка Клеопатра.

Македонија во времето на Филип II Македонски

Како се формирала сѐпаратна македонска држава?

Кои биле реформите на Филип II?

Задача: Изработете проект за Филип II

МАКЕДОНСКАТА ДРЖАВА ВО ВРЕМЕ НА АЛЕКСАНДАР III МАКЕДОНСКИ

ДОАЃАЊЕ НА АЛЕКСАНДАР III НА МАКЕДОНСКИОТ ПРЕСТОЛ

Најголемата моќ македонската држава ја постигнала за време на владеењето на синот на Филип II, кралот Александар III Македонски (336-323 година пред н.е.), кој како голем освојувач го добил и прекарот Велики. Александар го наследил својот татко на двесетгодишна возраст. Се одликувал со големи способности, силна енергија и волја. На кралскиот двор учител му бил познатиот хеленски философ Аристотел. На само 18 години го придружувал својот татко во битката кај Хајронеја. Александар од својот татко ја наследил не само идејата за освојувачки походи кон Азија, туку и добро извежбана македонска војска, која била способна за остварување на таквите походи. Веднаш по стапувањето на престолот Александар почнал да се подготвува за војна против Персија која ќе го прослави како еден од најголемите војсководители на стариот век.

Александар III Македонски

Во какви услови се воспийувал Александар III?

ОСВОЈУВАЧКИТЕ ВОЈНИ НА АЛЕКСАНДАР III ПРОТИВ ПЕРСИЈА

Откако ги задушил востанијата на хеленските држави, Александар III започнал со остварување на замислениот план на неговиот татко за воениот поход против Персија. Така, во пролетта 334 година пред н.е. Александар со не многу голема, но добро извежбана и вооружена војска од 30.000 пешаци и пет илјади коњаници тргнал во поход против Персија, која во тоа време повеќе не претставувала он-аква сила каква што била во претходниот век. До првиот поголем воен судир со Персија дошло на реката Граник во Мала Азија во 334 година пред н.е., во која битка Александар ја постигнал првата победа, иако неговата војска била два пати помала од персиската.

По победата кај Граник, голем дел од Мала Азија потпаднал под македонска власт. Потоа Александар се упатил кон Сирија, каде што кај гратчето Ис таканаречена „Порта на Сирија“ во 333 година пред н.е. дошло до нова голема битка, во која персиската војска била командувана лично од персискиот цар Дариј III. Тука Персијците биле повторно поразени, а царот Дариј одвај се спасил со бегство. По оваа битка цела Сирија и Феникија му се предале на Александар без отпор, освен градот Тир, кој бил освоен дури по повеќемесечна опсада.

По овие победи, преку Палестина, Александар се упатил кон Египет. Во Еги-

Битката кај Ис

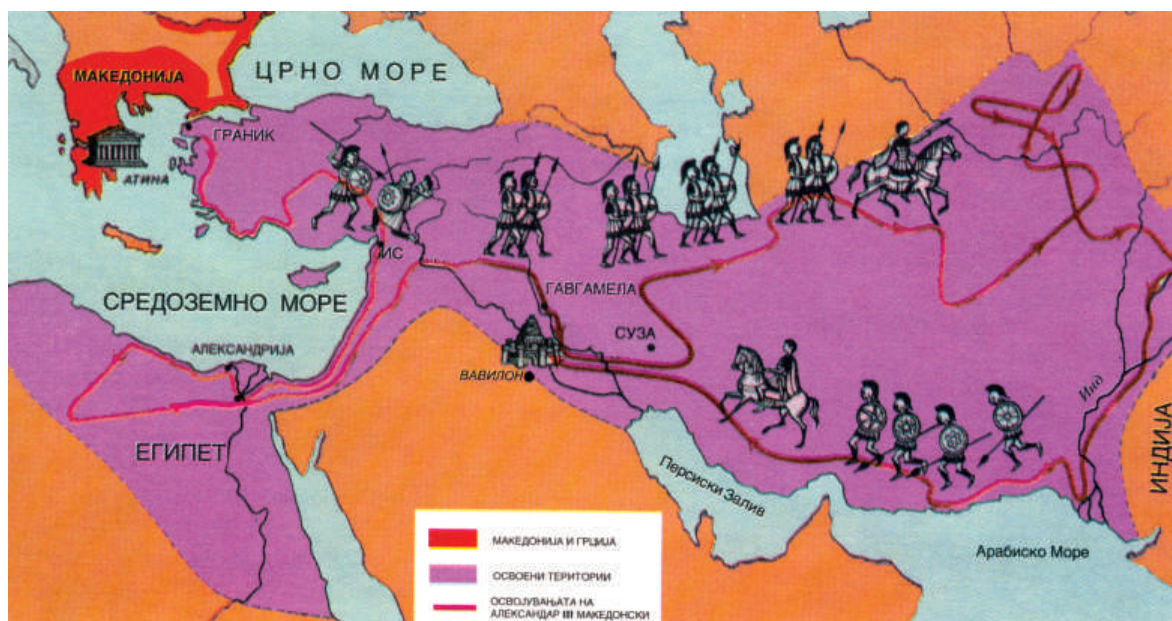
пет бил пречекан како ослободител, а египетските богови го прогласиле за син на богот Амон. За време на престојот во Египет, при утоката на реката Нил, Александар наредил да се изгради нов град наречен по него Александрија, која за кратко време се развила во големо пристаниште, трговски културен центар на Египет.

Наскоро Александар повторно се вратил во Азија, при што во новата битка, блиску до градот Нинива, кај местото Гавгамела на брегот на реката Тигар во 331 година пред н.е. персиската војска била повторно поразена. Дариј успеал да се спаси со бегство, но кратко време потоа бил убиен од своите луѓе. По оваа

ТЕМА 1

победа Месопотамија со персиските градови и престолнини Вавилон, Суза, Персепол, Екбатана и други се предале без борба. По смртта на Дариј III бил ставен крај на владејачката династија Аменехиди во Персија, а во исто време и крај на персиската држава.

Опиши ги најголемиите битки меѓу Александар III и Персија?

Воениите походи и завојувања на Александар III Македонски

ПОХОДОТ НА АЛЕКСАНДАР ВО ИНДИЈА

По големите победи против Персија, царот Александар решил да ги продолжи освојувањата на Исток, да ја освои Индија, чие големо богатство го привлекувало. Тој во 327 година пред н.е. со голема војска, составена од Македонци и другите народи што биле во состав на македонската држава, се упатил преку Туркестан во Индија. Ја преминал реката Инд и во Пенџап ја победил војската на индискиот крал Пор. По овие успеси, Александар се подготвувал да ја заземе долината на реката Ганг, но овде војската изморена од големите воени походи му откажала послушност и не сакала да оди понатаму. Затоа Александар го организирал враќањето на неговата војска по реката Инд кон бреговите на Индискиот океан. Тука Александар наредил војската да се подели на два дела. Едниот дел од војската го испратил на бродови преку Индискиот Океан кон

Битката против индискиот крал Пор

Персискиот Залив, а со другиот дел самиот тргнал по копнен пат на Запад покрај морското крајбрежје, и конечно во 325 година пред н.е. со двата дела од својата војска стигнал во Вавилон. Тоа било и крај на освојувачките војни на Александар Македонски.

Зошто Александар III го прекинал најамошното освојување во Индија?

УРЕДУВАЊЕТО НА ДРЖАВАТА

По завршените освојувања центар на огромната држава станала Месопотамија со престолнината во Вавилон. Големата држава на разните народи, вери и јазици претставувала еден нехомоген конгломерат. Во таа огромна робовладетелска држава Александар се обидел да го наметне како општ државен јазик-грчкиот. Целта на Александар му била да ги измеша покорените источни народи со Македонците и Грците. Со мешањето на сите тие народи и нивната култура, Александар мислел да постигне поголемо внатрешно единство во многунационалната македонска држава. За да го постигне тоа, во освоените земји изградил околу седумдесет нови градови, од кои поголем број го носеле неговото име. Во државните служби назначувал, покрај Македонци и Грци и претставници од покорените народи. Ги поддржувал браковите на македонските војници со Персијки „браќ меѓу Европа и Азија“, а самиот се оженил со ќерката на персискиот цар Дариј III. На својот двор Александар вовел ориенталски церемонијал и облекол ориентална облека, а тоа го барал и од Македонците.

Александар III Македонски бил прогласен за „цар на царевите“. Имал намера да ја прошири својата држава и кон Јадранското Море, Арабија и Северна Африка, но ненадејно умрел многу млад во 323 година пред н.е.

По смртта на Александар настанале династички борби околу престолот во македонската држава, поради што по 20 години таа се распаднала на повеќе самостојни држави. Меѓу новоформираните држави се оформиле три најголеми држави, во кои се зацврстиле нови царски династии, и тоа: на Птолемеите во Египет, Селевкидите во Сирија и Антагонидите во Македонија. Овие нови држави се наречени хеленистички држави.

На кој начин Александар мислел да постигне внатрешно единство на својата огромна држава?

Најрави проекти за Александар III и неговите освојувања.

КУЛТУРАТА НА АНТИЧКА МАКЕДОНИЈА

МАКЕДОНСКИ БОЖЕСТВА И СИМБОЛИ

Античките Македонци верувале во разни натприродни сили. Според тие верувања, негувале повеќе култови, а најраширени биле култовите кон Сонцето и водите, сметајќи ги за божества и им принесувале жртви. Од верувањата произлегле и поголем број карактеристични симболи, меѓу кои најраширени биле македонската ѕвезда симбол на источната цивилизација што Александар ја освоил и лавот како симбол на власта и моќта. Освен тоа, биле присутни и култот кон јарецот, волкот и кучето.

Античките Македонци биле многубошци, но иако нивните богови биле блиски до хеленските тие сепак се разликувале од нив. Врховниот бог бил богот на небото Диос. Во

Македонската ѕвезда

Дион

негова чест од страна на македонскиот крал Архелај I бил изграден познатиот храм во градот Дион каде што античките Македонците ги организирале своите Олимписки игри. Ма била главна женска божица на војната и војувањето. Божицата на убавината била Зеирене. Гига била божица заштитничка, а Дионис бил бог на плодноста, уживањето и виното. Родоначалникот на кралското семејство бил полубогот Херакле. Македонците почитувале две божества на војната, Ксанд и Таул.

Македонците имале и свој календар кој имал 12 месеци, свои календарски празници кои ги следеле во одредени денови од годината, а на боговите им

Тейовска менада

принесувале жртви и се молеле во храмовите.

Бидејќи на Олимписките игри кои што се одржувале во Олимпија смееле да учествуваат само Хелените, а Македонците не биле Хелени, македонскиот крал Архелај I востановил Македонски олимписки игри во градот Дион под планината Олимп, што траеле 9 дена, а биле застапени натпревари во атлетиката и музиката. Секој ден бил посветен на една муза.

Кои се најважните македонски божества?

Зошто Македонците организирале свои Олимписки игри?

МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

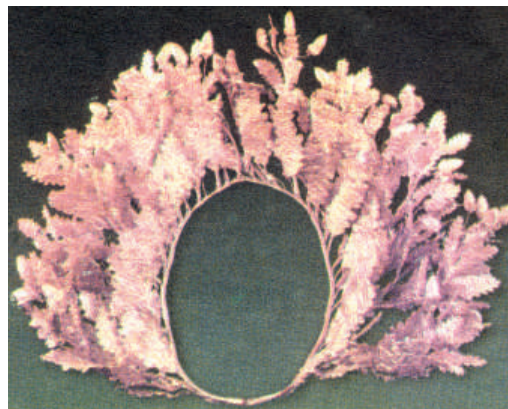
Античките Македонци како посебен народ имале свој посебен јазик од индо-европско потекло кој се разликувал од хеленскиот. Од нивниот јазик до денес се сочувале 150 глоси (збора). Македонскиот јазик не е сочуван затоа што за него не било оформено писмо. Македонските кралеви имајќи пред себе далекусежни цели, во секојдневните контакти со блиските и далечните кралства, племиња и градови, биле приморани да се обраќаат со широко распространетиот хеленски јазик и писмо во тие времиња.

Зошто македонскиот јазик не е сочуван?

ТЕМА 1

МАТЕРИЈАЛНИ ОСТАТОЦИ НА АНТИЧКИТЕ МАКЕДОНЦИ

Благодареејќи на археолошките истражувања на територијата на Македонија, откриени се остатоците од градовите Ајга, Пела, Дион, Европ, Филии, Амфипол и др. Градовите се украсени со различни градби како што се агори (плоштади), градските храмови и палати. Македонците ги претпочитале дорскиот и јонскиот стил во архитектурата. Пронајдени се и повеќе македонски воени крепости, градени на клучни позиции со големи блокови делкани правоаголно. Нивните театри, приспособени за сопствените потреби, освен за театарски претстави, се користеле и за јавни собири, паради и обредни ритуали.

Македонска кралска дијадема

На просторот на Македонија пронајдени се и повеќе значајни некрополи во

Требениште, потоа некрополата во Синдос кај Солун, кралските гробници кај Вергина, гробницата во Д. Селце и др. Македонските гробници се состоеле од челна фасада во дорски или јонски стил, преткомора и комора. Гробниците биле покривани со високо насипани земјени гробни могили, за да не бидат ограбени но и поради древната сточарско-патријархална традиција.

Златни наоди од гробницата на Филии

Македонските кралеви почнувајќи од Александар I Филхелен, ковале свои монети од бронза, сребро и злато. На ликовните претстави на монетите се среќаваат разни претстави од митологијата, растителниот и животинскиот свет, како и ликови на македонските кралеви.

Македонските кралеви се особено познати по своите специфични кралски дијадеми, а населението по капата каусија.

Какви археолошки остатоци се зачувани?

Најразвиениот проект за Македонскиот олимписки иџри.

Кои симболи ги препознаваш на сликата?

МАКЕДОНИЈА ПОД РИМСКА ВЛАСТ

ПРЕД ОПАСНОСТА ОД МАКЕДОНСКО-РИМСКИТЕ СУДИРИ

И покрај војните со хеленските држави на кои им помагале и другите хеленистички држави, Македонија (држава на Антагонидите) во III век пред н.е. во меѓународните односи сè уште претставувала значајна политичка сила, и најсилна држава на Балканот. За нејзиното зајакнување придонеле македонските кралеви од династијата на Антагонидите Антигон Досон и Филип V (221-179 г. пред.н.е.). Во ова време, во западниот дел на Медитеранот се бореле за превласт Рим и Картагина. Рим со своите освојувачки стремежи сè повеќе е станувал опасност за Македонија. Поради тоа, Филип V склучил сојуз со Картагина, за заедничка борба против Рим. Тоа довело до влошување на односите меѓу Македонија и Рим, а подоцна и до меѓусебни војни. При тоа, Римјаните против Македонија го користеле и незадоволството на хеленските држави против македонската власт. Војната помеѓу Македонија и Рим избувнала во 215 година пред н.е. Вкупно се воделе три македонско-римски војни.

Македонскиот крал Филип V

Каква била положбата во Македонија во III век пред н.е.?

МАКЕДОНСКО-РИМСКИТЕ ВОЈНИ

Во Првата македонско-римска војна од 215 до 205 година пред н.е., римското учество било ограничено само во испраќањето флота на епирското крајбрежје. Во војната директно учество против Македонија имала антимакедонската коалиција на чело со Ајтолскиот сојуз, која требало да оневозможи таа да испрати помош на картагинскиот водач Ханибал. Војната не предизвикала некои посуштествени промени и завршила со склучениот мир меѓу Македонија и Ајтолскиот сојуз.

Во Втората македонско-римска војна од 200-193 година пред н.е. дошло до директен судир на македонската и римската војска. Како формален повод за оваа војна послужило ангажирањето на Филип V во борбата против Тракијците, на територијата на Пергам во Мала Азија. По навлегувањето во Маке-

Кралот Персеј

донија, римската војска се вратила кон Јадранското Море. Кон Римјаните се приклучиле и Дарданците, Илирите, Ајтолците и Ахајците. Во решителната битка кај Киноскефале во 197 година пред н.е. македонскиот крал Филип V бил поразен и според склучениот мир ги загубил сите дотогашни територии надвор од Македонија, бил задолжен да плати висока оштета, да ја предаде флотата и да го намали бројот на својата војска.

По смртта на Филип V на власт доаѓа неговиот син Персеј (179-163 година пред н.е.), кој бил и последниот крал на античките Македонци. Третата македонско-

римска војна траела од 171 до 168 година пред н.е., а се водела со променлив успех. Пресудната битка се одиграла кај Пидна во 168 година пред н.е., а завршила со конечна победа на Римјаните. Со тоа била уништена државноста на Македонија, а македонскиот крал Персеј со неговото семејство бил однесен во Рим.

Зошто се воделе македонско-римските војни?

МАКЕДОНИЈА КАКО РИМСКА ПРОВИНЦИЈА

По освојувањето, Македонија била поделена на четири области кои имале извесна самоуправа. Но меѓу областите биле забранети секакви економски и политички врски. На Македонците им било забрането да ги користат рудниците за злато и сребро, а македонските богатства биле пренесени во Рим.

Незадоволството на Македонците од римската власт го искористил Андриск, кој се претставувал како син на последниот македонски крал Персеј (лажниот Филип) и во 149 година пред н.е. кренал неуспешно востание. Востаниците биле поразени и Македонија во 148 година пред н.е. била претворена во римска провинција, со што ја изгубила и привидната самостојност. Тогаш во Македонија била сместена постојана римска војска, а со Македонија управувале римски службеници и управници. На чело на провинцијата се наоѓал римски управник, којшто ја имал сета воена и цивилна власт.

Зошто се кренало востанието на Андриск?

ТЕМА 1

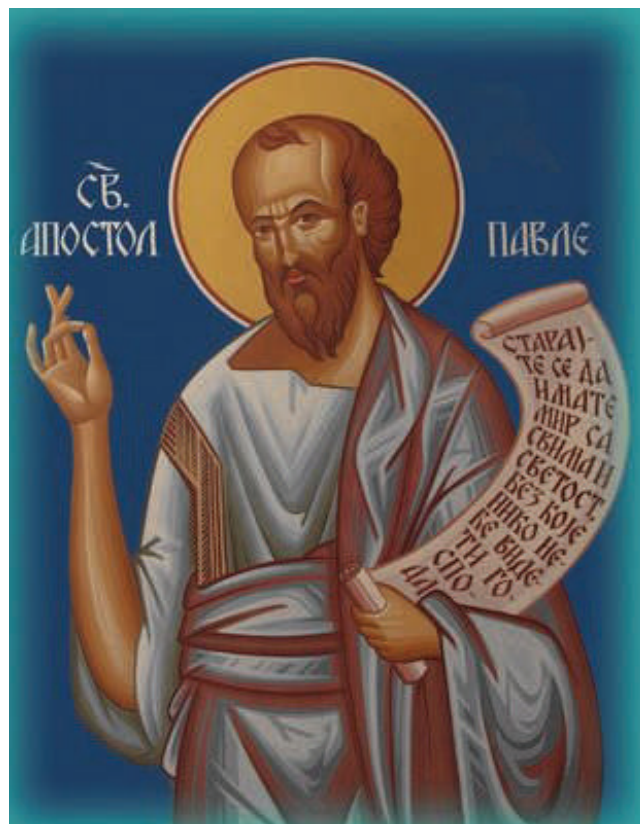
ШИРЕЊЕ НА ХРИСТИЈАНСТВОТО ВО МАКЕДОНИЈА

Ширењето на христијанството во Македонија започнало со благородничкото мисионерско патување на апостолот Павле, еден од првите ученици на Исус Христос. Кон средината на I век пред н.е. тој престојувал неколку пати во Македонија, каде што го проповедал христијанството меѓу локалното население. Најпрво проповедал во градот Филипи, потоа отишол во Солун, а оттаму во Бер. Прва го прифатила христијанството и се покрстила Лидија од градот Филипи. Откако стекнал доста приврзаници, кои што го прифатиле христијанството, апостолот Павле во Филипи, во Солун и во Бер основал христијански општини. Тоа биле првите христијански заедници во Македонија, а исто така и во Европа. До христијанските општини во Филипи и во Солун, апостолот Павле испратил три посланија (писма): едно до Филипјаните, а друго до Солуњаните. Во нив тој ги охрабрува своите приврзаници да опстојат во одбраната на христијанството, порачувајќи им да ја чуваат верата, надежта и љубовта како највозвишени добродетели.

Во организирањето и раководењето со првата христијанска општина во Филипи, апостолот Павле го оставил светиот евангелист Лука, којшто го напишал едното од четирите евангелија, кои се основата на христијанското учење.

Светиот евангелист Лука

Св. Апостол Павле

Што им советувал апостолот Павле на македонските христијани во своите посланија?

Испражи и осознај! Зошто Македонија е библиска земја!

**ТЕМА 2.
МАКЕДОНИЈА ВО СРЕДНИОТ ВЕК**

ДОСЕЛУВАЊЕ НА СЛОВЕНИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА

МАКЕДОНСКИТЕ СЛОВЕНСКИ ПЛЕМИЊА И НИВНИТЕ ТЕРИТОРИИ

Од крајот на VI век до средината на VII век целата територија на Македонија без Солун, била населена од Словените. Словенската колонизација во Македонија била проследена со уништување на македонските градови, христијанските цркви, тврдините, при што биле ограбувани и опустошувани и робовладетелските стопанства околу нив.

Територијата на Македонија била населена со повеќе словенски племиња. За поголемиот број од нив се познати и нивните имиња. Непосредно до Солун се населило племето Сагудати, западно од Солун Драговитите, на Халкидичкиот Полуостров Ринхините, по текот на реките Струма и Струмица, како и во околните области, Струмјаните, околу реката Места Смолјаните, а на просторот меѓу денешните градови Велес, Кавадарци, Прилеп, Битола, Кичево, Дебар, Охрид, како и во Преспа и околните краишта Берзитите.

Наведи кои биле најпознатите словенски племиња во Македонија?

СЛОВЕНСКИТЕ ОПСАДИ И НАПАДИ НА ГРАДОТ СОЛУН

Во крајот на VII Словените, одделно или здружени со Аварите, на два пати се обиделе да го освојат градот Солун, кој бил вториот град по големина во Византија по Цариград. Иако тие употребувале разни опсадни справи, дебелие солунски ѕидини не биле совладани. Во втората деценија на VII век Словените здружени во голем племенски сојуз на чело со кнезот Хаџон по трет пат го опсадиле и нападнале Солун, но и овој пат не успеале да го освојат. Кнезот Хаџон бил заробен и убиен. И во наредните години биле правени обиди да се освои овој град но без успех. Солун и натаму останал единствена византиска база на територијата на Македонија. Но и овој град постепено бил словенизиран, под влијание на словенските племиња.

Зошто Словените не успеале да го освојат градот Солун?

Средновековниџе сидини на Солун

СОЗДАВАЊЕ НА МАКЕДОНСКИТЕ СКЛАВИНИИ

Од крајот на VI век, истовремено со населување на одделните словенски племиња, на територијата на Македонија никнувале склавиниите, кои ги претставувале племенските територии на одделните словенски племиња. Своите називи ги добиле по називите на племињата. Склавинијата на племето Берзити, на пример, се викала „Берзитија“, на племето Драговити „Драговитија“ итн. Сите склавинии во Македонија пак, биле наречени под општото име „македонски склавинии“.

Во втората половина на VII век македонските словенски племиња се обединиле во голем племенски сојуз на чело со ринхинскиот племенски водач Пребонд. Нивната цел била да ја отстранат византиската власт од градот Солун и да создадат словенска држава во Македонија. Меѓутоа, Пребонд бил фатен, одведен во Цариград и ликвидиран во 674 година. На тој начин пропаднале обидите на македонските склавинии да се обединат под власта на Пребонд и уште во VII век да создадат држава.

Што претставувале македонскиџе склавинии?

ОДНОСОТ НА СЛОВЕНИТЕ КОН АНТИЧКИТЕ МАКЕДОНЦИ

Во периодот на населувањето на Словените во Македонија, најбројно староседелско население биле античките Македонци. При населувањето на Словените во Македонија еден дел од античките Македонци се повлекле во утврдените приморски градови и островите, дел се населиле во Тракија, а дел од староседелците кои давале отпор на Словените станале жртви на словенските напади. Голем број Македонци преминале на страната на Словените и останале да живеат во своите родни места. Мал број од староседелците-Македонци се повлекле по планините и таму го продолжиле својот живот, зачувувајќи го својот јазик, обичаите, културата итн. Се смета дека остатоците од таквите староседелци се Власите.

Античките Македонци, како помалубројни, постепено биле претопени од побројното словенско население. Од измешаните Словени и Македонци, подоцна во втората половина на X век, бил создаден новиот македонско-словенски народ, кој влегол во семејството јужнословенски народи. Античките Македонци на Словените им ги пренеле не само својата култура, обичаите, туку и имињата Македонија и Македонци, со што се разликувале од другите соседни балкански народи.

Објасни го односот на Словените кон зашекнајќиото древно-македонско население.

Цркваиa Св. Димитрија во Солун

ЕТНИЧКИ И ОПШТЕСТВЕНО-ЕКОНОМСКИ ПРОМЕНИ

По населувањето на Словените во Македонија биле извршени коренити етнички промени. Градските и селските населби, како и планините, реките, езерата, одделните места и сл. добиле нови словенски имиња или старите биле словенизирани. На пример, градот Лихнидос добил чисто словенско име Охрид, реката Аксиос била наречена Вардар итн. Словенски имиња добиле и планините Беласица, Огражден, Бистра, итн. Словенизирани имиња, пак добиле градовите Скупи, кој бил наречен Скопје, Тесалоника-Солун, Астибо-Штип.

За време на населувањето на Словените во Македонија, заедно со отстранувањето на византиската власт бил уништен и изживеаниот робовладетелски систем. На местото на разурнатите робовладетелски стопанства, биле создадени слободни словенски селски општини во кои како слободни луѓе живееле и ослободените робови и колонии. Подоцна, со развојот на општеството, дошло до премин од таканаречените земјоделски општини во територијални општини. Тоа довело до појава на имотна нееднаквост меѓу селаните и до раслојување на општините. Како резултат на тоа во текот на IX и X век побогатите селани се претвориле во феудални господари, а осиромашените во зависни луѓе. На тој начин старото словенско-општинско уредување му отстапило место на новото феудално општествено уредување.

Какви етнички и општествено економски промени настаниле во Македонија по населувањето на Словените?

ПОТПАГАЊЕ НА МАКЕДОНСКИТЕ СКЛАВИНИИ ПОД БУГАРСКА И ВИЗАНТИСКА ВЛАСТ

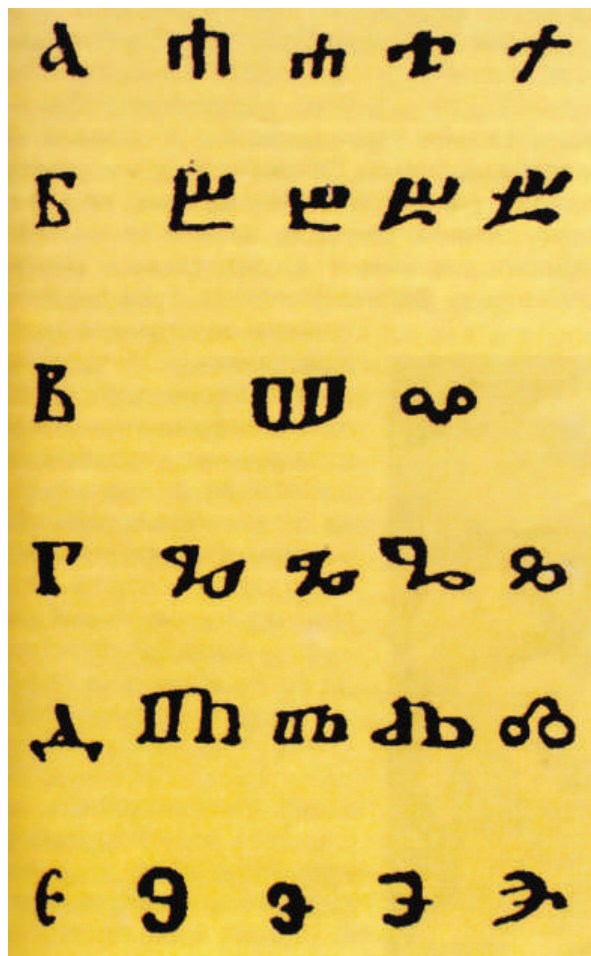
Од крајот на VII век Византија ги засилила воените походи против македонските Словени. Меѓутоа, македонските склавинии обединувајќи се во големи племенски сојузи, успешно ги одбивале византиските напади кои особено зачестиле во текот на VIII век.

Од првата половина на IX век македонските склавинии биле изложени и на засилени бугарски напади. Како резултат на тоа во текот на IX и почетокот на X век поголемиот дел од Македонија бил освоен од Бугарите, а другиот дел потпаднал под византиска власт.

ПОЈАВА И РАЗВОЈ НА СЛОВЕНСКАТА ПИСМЕНОСТ И КУЛТУРА

ПОТРЕБАТА ОД СОЗДАВАЊЕ НА СЛОВЕНСКАТА АЗБУКА

Словените кога го населувале Балканскиот Полуостров дошле во Македонија со својата многубожечка религија и своите стари обичаи. Првите сознанија за христијанството тие ги дознале и примиле од староседелците-античките Македонци. Под нивно влијание, македонските Словени почнале да го прифаќаат христијанството. Византија за да ги покори Словените и да ги претвори во свои послушни поданици се послужила со ширењето на христијанството. Затоа напоредно со воените походи организираше покрстување на оние Словени што потпаднале под византиска власт. Но, покрстувањето одело многу бавно, бидејќи за тоа биле потребни црковни книги напишани на словенски јазик, зашто Словените тогаш сè уште немале свое писмо, туку пишувале со рецки-црти. Затоа масовно покрстување на Словените започнало дури тогаш кога Кирил со помош на брат му Методиј ја создал словенската азбука наречена глаголица.

Форми на најстари глаголки букви

Од кога македонските Словени најнајпрво се запознавале со христијанството?

СОЗДАВАЊЕ НА СЛОВЕНСКАТА ПИСМЕНОСТ И АЗБУКА

Творци на првата словенска азбука (глаголицата) и основоположници на словенската писменост и култура биле браќата Константин (Кирил) и Методиј. Тие биле родени во Солун во почетокот на IX век, и биле најверојатно од словенско потекло. Нивните родители Лав и Марија прилегувале од богато семејство, и им овозможиле на своите деца да се здобијат со солидно образование, кое им овозможило да стекнат високи државни должности во Византија. Постариот брат Методиј по завршувањето на школувањето, извршувал воени должности во солунската област.

Св. Кирил и Св. Методиј (минијатура)

На дваесетгодишна возраст Методиј од византискиот император добил војводски чин и бил испратен да го управува словенското кнежевство во Македонија, чие средиште го сочинувале струмичко-брегалничките краишта. Со кнежевството управувал 10 години, од 845-855 година. Во меѓувреме, со цел да му помогне на својот постар брат Методиј, по завршената Високата Магнаурска школа во Цариград, на мисионерска работа бил испратен и најмалиот од браќата Константин кој подоцна е познат по своето монашко име Кирил. За време на извршувањето на брегалничката мисија, Кирил со помош на својот брат Методиј ја создал словенската азбука-глаголицата во 855 година. Таа се состоела од 38 букви. Додека дејствувал меѓу Словените, Кирил покрстил 54.000 непокрстени Словени, а исто така напишал и „книги на словенски јазик“. На тој начин во

овој дел на Македонија, Кирил заедно со својот брат Методиј ги поставиле темелите на словенската писменост и книжевност, како и на словенската црква, бидејќи во црквите била воведена и словенска богослужба. Затоа Македонија во науката со право се смета за татковина на словенската писменост и култура.

Во 855 година престанала управничката и мисионерската работа на браќата Кирил и Методиј во брегалничко-струмичките краишта. Методиј заминал да живее на планината Олимп во Мала Азија, каде во манастирската тишина целосно се оддал на пишување и преведување на книги од грчки на словенски

ТЕМА 2

јазик. Во 855-856 година Кирил бил испратен од византискиот император на нова мисионерска работа меѓу Сарацените во Багдад. По успешно завршената мисија, заминал кај Методија на планината Олимп.

Во 860 година браќата Кирил и Методиј биле испратени на мисионерска работа кај Хазарите кои живееле покрај Црното Море. По успешно завршената Хазарска мисија во 861 година Методиј повторно се вратил на планината Олимп и станал управник на манастир, а Кирил заминал за Цариград.

Ойшши ја Брегалничкаѿа мисија на Кирил и Методиј!

МОРАВСКАТА МИСИЈА НА КИРИЛ И МЕТОДИЈ

Во меѓувреме во Цариград пристигнале пратеници на моравскиот кнез Ростислав, кои му предале на императорот Михаил III молба од Ростислав со која тој барал да му испрати учени луѓе кои во моравските цркви ќе воведат богослужба на разбирлив словенски јазик. Мисијата во Велика Моравија императорот им ја доверил на веќе потврдените мисионери Кирил и Методиј. За потребите на моравските Словени, тие ја дополниле и приспособиле словенската азбука создадена на македонска почва и откако напишале и превеле голем број книги на словенски јазик, во 863 година со нивните одбрани ученици Климент, Наум и други, заминале за Велика Моравија. Кирил и Методиј само што почнале да нижат успеси при воведувањето на словенската богослужба, против нив се нафрлиле германските свештеници, кои проповедале на неразбирлив латински јазик. Наскоро Кирил и Методиј заедно со нивните ученици биле повикани од папата Никола во Рим да дадат извештај за нивната работа во Велика Моравија. Меѓутоа, кога пристигнале во Рим свечено биле пречекани од новиот папа Хадриан II и римските граѓани. Папата дури одобрил да се одржи словенска богослужба во повеќе римски цркви. Истовремено по наредба на папата, Методиј бил удостоен со висок свештенички чин (архиепископ), а свештенички чиновници добиле и Климент, Наум и други ученици.

За време на престојот во Рим, Константин Фило-

Св. Кирил

Св. Методиј

зоф се разболел. Пред да умре во 869 година тој се замонашил и го добил монашкото име Кирил. Бил погребан во црквата Св. Климент во Рим со сите почести што им се укажувале на римските папи.

Методиј со своите верни ученици ја продолжил мисионерската дејност во Велика Моравија. Притоа тие постојано биле оневозможувани во извршувањето на мисионерската работа од страна на германските свештеници. И покрај тоа Методиј сè до својата смрт (885 г.) успешно им се спротивставувал на германските свештеници, при што бил сестрано поддржуван од своите верни ученици.

Какво е значењето на мисијата на Кирил и Методиј во Велика Моравија?

ОХРИДСКАТА КНИЖЕВНА ШКОЛА

СОЗДАВАЊЕ НА ОХРИДСКАТА КНИЖЕВНА ШКОЛА

По смртта на браќата Кирил и Методиј нивната дејност ја продолжиле нивните ученици, кои прогонети и малтретирани од германските свештеници од Велика Моравија морале да побегнат на југ, на Балканскиот Полуостров. Моравија ја напуштиле во 885 година над 200 ученици. Од нив Климент, Наум, Сава, Ангелариј и други дошле во Бугарија каде владеел кнезот Борис. Борис имал голема потреба од вакви учени луѓе за реализирање на неговата политика во новоосвоените македонски и албански краишта. Поради тоа во 886 година Климент бил испратен од кнезот Борис на мисионерска работа во областа Кутмичевица. Оваа област се наоѓала во Југозападна Македонија и во дел од Јужна Албанија, а нејзини средишта биле градовите Охрид и Девол.

Градот Охрид уште во почетокот бил претворен во еден од главните средишта на учителската дејност на Климент. Додека на власт бил кнезот Борис, Климент

ТЕМА 2

Св. Климент и Св. Наум, икони од XIV век

во Охрид изградил повеќе цркви во кои била воведена словенска богослужба. Со тоа Климент ги поставил темелите на македонската словенска школа и на словенската црква.

За поуспешно извршување на учителската дејност во областа Кутмичевица, кнезот Борис на Климент му доделил три раскошни дворци во деволската област, кои Климент ги претворил во словенски училишта. Борис на Климент му доделил и места за одмор во Охрид, каде што Климент изградил и свој манастир Св. Пантелејмон, кој станал главен центар за стекнување повисоко црковно и просветно образование. Со тоа Климент уште како учител ги поставил темелите на Охридската книжевна школа, која постепено израснала во развиена високошколска институција, т.е. во средиште на првиот словенски универзитет воопшто. Затоа со право тој се нарекува Климентов универзитет.

Како резултат на интензивната учителска дејност, Климент успеал за кратко време да оспособи огромен број словенски свештеници, учители и други културни дејци. Нивниот број изнесувал околу 3500. Освен во Охрид тие дејствувале и низ сите македонски области како свештеници, учители, книжевници, уметници и др. Со тоа во македонските цркви неразбирливата грчка богослужба, што ја вршеле византиските свештеници, била заменувана со словенска.

Престојувајќи најчесто во Охрид, Климент во него развил плодна писателска дејност. Од неговото перо настанале над 50 книжевни труда кои послужиле како основа за изградувањето на македонската литература и култура. Затоа тој бил наречен Охридски. Сето тоа овозможило Охрид да се претвори во расадник на словенската култура, зашто од овој град низ Македонија и целиот словенски свет биле пренесувани голем број словенски книжевни трудови.

Во што се сосиои значењето на Охридската книжевна школа?

Црква на Св. Наум

НАЗНАЧУВАЊЕ НА КЛИМЕНТ ЗА ЕПИСКОП И ДЕЈНОСТА НА СВ. НАУМ ВО МАКЕДОНИЈА

Кон крајот на IX век Симеон станал нов бугарски владетел. Само што дошол на власт тој во 893 година го поставил Климент за епископ на Величката епархија. Старохристијанскиот град Тивериопол (Струмица) станал средиште на Климентовата епархија. Климент Охридски со право се смета за прв словенски епископ. Под негово раководство се воведувала словенска богослужба во црквите и во освоените од Бугарите, македонски и албански територии.

На испразнетото учителско место во областа Кутмичевица, Симеон го назначил Наум, кој бил најблизок соработник на Климент. Како и Климент, тој бил удостоен со богати поседи на Охридското Езеро. На самиот брег на езерото, Наум изградил манастир, кој по него бил наречен Св. Наум.

Учителската дејност на Наум исто така била најмногу врзана за градот Охрид. И тој има голема заслуга што Охрид во тоа време израснал во најразвиен црковно-просветен и културен центар на Балканот, а и пошироко. Под негово раководство биле создадени голем број црковни, просветни и културни дејци. Затоа со право бил наречен Охридски. Околу 900 година Наум се замонашил и се повлекол во својот манастир Св. Архангели, каде формирал монашко братство.

Наум Охридски му останал верен соработник на Климент сè до сво-

ТЕМА 2

јата смрт 910 година. На неговиот погреб присуствувал и неговиот најблизок соработник Климент Охридски. Шест години подоцна, во 916 година починал и Климент. Тој бил погребан во манастирот Св. Пантелејмон, во гробот што самиот си го подготвил од десната страна на предниот дел на олтарот. Манастирот денес е обновен и во него се пренесени моштите на Св. Климент.

Какво значење има 893 година за Св. Климент и Св. Наум?

Св Пантелејмон на Плаошник

БОГОМИЛСКО ДВИЖЕЊЕ

ПОЈАВА НА БОГОМИЛСКОТО УЧЕЊЕ

*Богомилски проповедник
со своите слушатели*

Богомилското учење за прв пат се појавило во првата половина на X век во делот на Македонија под бугарска власт во времето на бугарскиот цар Петар. Главен проповедник и водач на македонските богомили бил попот Богомил. Неговата дејност главно се одвивала во Велешко-прилепските краишта. Во прилог на тоа говорат и запишаните народни преданија и зачуваните имиња на повеќе села, реки, полиња и др. настанати под влијание на името на поп Богомил и неговото учење.

Такви, на пример, се имињата на селото Богомила, потоа името Богомилско Поле, како и имињата на планината Бабуна, на реката Бабуна, бидејќи богомилите биле познати и како „бабуни“.

Каде за прв пат се појавило богомилското учење и движење?

СУШТИНА НА БОГОМИЛСКОТО УЧЕЊЕ

Богомилството се оформило како религиозно-филозофско и социјално движење. За време на своето петвековно постоење, богомилството било постојано доизградувано и во зависност од општествено-економските и политичките услови го менувало својот карактер.

Со зацврстувањето на феудалниот систем, слободните селани се почесто биле претворани во крепосници, а од нивниот труд сè повеќе се збогатувале припадниците на аристократијата и црквата кои станувале крупни феудални господари. Феудалците - световни и црковни - воделе раскошен и расипнички живот, а крепосните селани тонеле во сиромаштија. Губењето на личната слобода, како и неподносливата феудална експлоатација предизвикале незадоволство и отпор кај македонскиот народ против феудалното општествено уредување. Овој отпор на народот против феудалната експлоатација во Македонија се оформил како верско движење, познато во историјата под името богомилство.

Најостри биле нападите на богомилите против црквата, која како феудална институција се претворила во орудије на бугарската држава за држење во потчинетост на македонските поданици.

Основата на богомилското учење била верскиот дуализам. Според бого-

ТЕМА 2

милското верско учење светот претставува вечна борба помеѓу двете вселенски сили - доброто и злото, а на крај, според нив, ќе победи доброто. Силата на доброто, односно творењето, според нив, бил бог, а силата на злото, односно рушењето бил ѓаволот. Сиот материјален свет, па и самото тело на човекот (но не и душата) го создал ѓаволот, и тој со него господарел. Според богомилите бог го создал невидливиот (духовниот) свет. Затоа богомилите биле против црквата, имотите и државата. Тие сакале целото феудално општество да го претстават како дел на ѓаволот. На него му служат феудалците, високото духовенство и царевите. Затоа ги повикувале селаните да не работат на феудалните имоти и да не се покоруваат на феудалците, владетелот и црквата. Тие барале да се одземе земјата од манастирите и феудалците и да се подели на сиромашните селани. Токму поради тоа угнетениот народ го прифаќал богомилското учење.

Надгробен ѕиоменик од Босна

Ѓаволовӣ пред враӣӣа на ѓеколовӣ

Богомилите се делеле на совршени, обични верници и слушатели. Совршените биле најдобри толкувачи на богомилското учење. Животот им бил строго аскетски. Се хранеле вегетаријански, не се женеле, и времето го минувале во учење молитви и проповед. Обичните верници не биле задолжени целосно да се придржуваат кон аскетскиот живот, но и тие во својот живот имале извесни ограничувања. Слушателите присуствувале само на проповедите но не и на верските обреди. Богомилите ги отфрлале иконите, не го почитувале крстот и не граделе цркви. Тие биле организирани во религиозни општини.

Објасни го учењето на богомилиите?

ШИРЕЊЕ НА БОГОМИЛСТВОТО И ПРОГОНУВАЊЕ НА БОГОМИЛИТЕ

Брзото ширење на богомилството било причина бугарскиот цар Петар да преземе најстроги мерки за да го искорени ова опасно еретичко движење. Во таа смисла тој добил поддршка и од цариградскиот патријарх Теофилакт, но богомилството продолжило да се шири, опфаќајќи ги селата и градовите.

Кон крајот на XII век богомилството од Македонија почнало да продира, не само во балканските туку и во другите европски земји. Во Италија богомилите станале познати под името „катари“, во Франција „албигојци“, во Босна како „патарени“ итн. Богомилите се споменуваат и во Душановиот законик, каде се наречени „бабуни“ и против кои биле применувани драконски казни со сечење рака или нога. На Балканот, богомилското движење се задржало сè до паѓањето на балканските народи под осмалиска власт.

Во кои земји се проширило богомилското движење?

САМУИЛОВАТА ДРЖАВА

ВОСТАНИЕТО ПРОТИВ БУГАРСКАТА ВЛАСТ ВО 969 ГОДИНА И СОЗДАВАЊЕ НА МАКЕДОНСКАТА ДРЖАВА

Царот Самуил

Во средината на X век, поголемиот дел од Македонија бил во составот на Бугарската држава. Кон крајот на 60-те години на X век започнала војна меѓу Византија и Бугарија, во која како сојузник на Византија се замешала и Киевска Русија. Во текот на војната, умрел бугарскиот цар Петар. Овие настани ги искористиле синовите на кнезот Никола, комитопулите (младите кнезови) Давид, Арон, Мојсеј и Самуил за кревање на ослободително востание во 969 година против бугарската власт. Востанието најпрвин ја зафатило Југозападна Македонија. Востаниците успеале да ослободат голема територија и уште во 969 година биле поставени темелите на новата словенска држава на Балканот - македонската држава. Градот Преспа станал престолнина на македонската држава. На чело на државата стоеле четворицата браќа. Секој

ТЕМА 2

од нив управувал со дел од државната територија. Таквото четворно владеење се викало четиривластие (тетрархија).

Во 971 година Византија успеала да ја порази Бугарија и да ја претвори во византиска провинција. Македонската држава продолжила да постои и по 971 година но како зависна држава од Византија.

Во какви услови било кренатио востаниетио на комитиоулиите Давид, Арон, Мојсеј и Самуил иројив бугарскаита власи во 969 година?

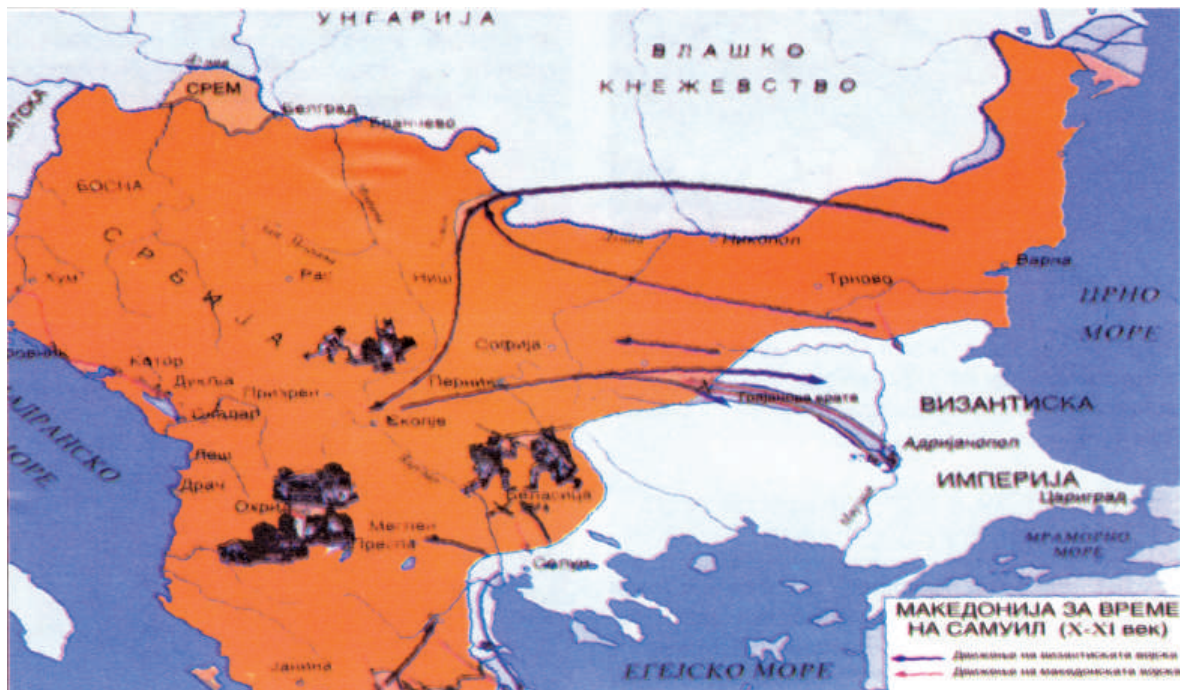
Самуиловаита иврдина во Охрид

ВОСТАНИЕТО ПРОТИВ ВИЗАНТИСКАТА ВЛАСТ ВО 976 ГОДИНА

Во 976 година браќата Давид, Арон, Мојсеј и Самуил се кренале против врховната власт на Византија и нивната држава повторно станала независна и како таква постоела сè до 1018 година.

Веднаш по осамостојувањето, комитопулите почнале војна за проширување на државата. Во походот на југ кон Костур, загинал најстариот брат Давид, а за време на опсадата на Сер загинал и Мојсеј. По наредба на Самуил бил убиен и Арон, бидејќи со помош на Византија се стремел да ја приграби власта во државата. Било убиено и целото семејство на Арон, а единствено жив останал неговиот син Арон. На тој начин од 976 година единствен владетел на македонската држава останал Самуил, со што таа била претворена во монархија. Како единствен владетел, Самуил успеал за кратко време да создаде голема војска и да изгради броен команден кадар. Пешадијата и коњаницата биле двата основни родови војска. Низ целата држава изградил утврдени градови и одбранбени тврдини.

Како Самуил станал единствен владетел (монарх) во македонската држава?

Самуиловојќо Македонско Царство, крај на X век

ПРОШИРУВАЊЕ НА МАКЕДОНСКАТА ДРЖАВА

Откако подготвил голема и добро обучена војска, Самуил почнал да ја проширува својата држава и во немакедонски територии. Во 985 година го освоил градот Лариса во Тесалија. Наредната година извојувал победа во битката кај Трајановата Porta (Ихтиман) во Бугарија, нанесувајќи му голем пораз на византискиот император Василиј II. Охрабрен од успехот, Самуил презел нов поход кон Дукља и Далмација. Во Дукља го заробил кнезот Владимир, а откако се оженил за ќерката на Самуил Косара, бил вратен да ја управува својата држава. Потоа Самуил се спуштил во Далмација и стигнал до Задар. Потоа ги освоил Босна и Србија, а исто така и дел од Албанија со Драч. Во 996 година, во битката со Византијците на реката Сперхеј доживеал тежок пораз.

До крајот на X век, освен териториите на Македонија, без Солун, во рамките на македонската држава биле вклучени поголемиот дел од Бугарија, дел од Грција, дел од Албанија, како и Србија, Босна и други земји. По овие големи територијални придобивки Самуил во последните години на X век бил прогласен за цар во Преспа. Со тоа македонската држава била претворена во царство, кое било наречено Македонско или Самуилово Царство.

Одншеште ги границиите на Македонскојќо Царство.

ОРГАНИЗАЦИЈА НА САМУИЛОВАТА ДРЖАВА

Македонското Царство било централизирана држава. На чело на државата стоел монархот - царот, кој имал неограничена власт. Царот живеел во престолнината Преспа, а подоцна во Охрид. На владетелскиот двор, постоела дворска канцеларија, каде се пишувале заповеди, писма, пораки и др. За полесно управување, државата била поделена на области. Областите ги управувале управници, кои биле од благородничко потекло.

Важна улога во државата имала црквата. Со прогласувањето на Самуил за цар, Македонската црква била издигната во ранг на архиепископија. Седиштето на архиепископот се наоѓало прво во Преспа, а потоа во Охрид. За да ја придобие поддршката на црквата, владетелот ѝ давал подароци и имоти. Населението се состоело од благородници, занаетчии и селани.

Како било организирано внатрешното уредување на Самуиловата држава?

Битката на Беласица

БИТКАТА НА БЕЛАСИЦА И СМРТТА НА САМУИЛ

Во почетокот на XI век, византискиот цар Василиј ги зачестил воените походи против македонската држава. Со текот на времето, границите на Царството почнале да се намалуваат. На 29 јули 1014 година во подножјето на планината Беласица дошло до жестока битка, позната како Беласичка битка, во која Самуил доживеал тежок пораз, при што одвај се спасил со бегство. Византискиот

Ослепениите македонски војници кај царот Самуил

цар заробил 14 - 15000 македонски војници. Тој заповедал да им се извадат очите, а на секој стоти војник му оставил по едно око. Ослепените војници му ги пратил на Самуил, кој тогаш се наоѓал во Прилеп. Кога ја видел ослепената војска, Самуил доживеал срцев удар и на 6 октомври 1014 година умрел.

По смртта на Самуил престолот го наследил неговиот син Гаврило Радомир. Тој не владеел ниту цела година. Во 1015 година бил убиен од неговиот братучед Иван Владислав, кој бил наговорен од византискиот император Василиј II. Веднаш потоа тој го приграбил царскиот престол. И покрај сите негови напори, ни тој не можел да го спречи слабеењето на државата. Во 1018 година тој бил убиен во битката кај Драч.

По неговата смрт со државата управувала царицата Марија, жената на Иван Владислав. Управниците на градовите, еден по еден, се предавале на Византија. При крајот на 1018 година, византискиот цар ја освоил цела Македонија, со што земјата потпаднала под византиска власт.

Како дошло до бијката на Беласица и какви биле последициите од неа?

Задача: Да се построи Самуиловата тврдина во Охрид и да се одржи историски час посветен на создавањето на македонската средновековна држава!

МАКЕДОНИЈА ВО XI И XII ВЕК

ПОЛОЖБАТА ВО МАКЕДОНИЈА ПО ПОТПАЃАЊЕТО ПОД ВИЗАНТИСКА ВЛАСТ

По наметнувањето на византиската власт во Македонија по 1018 година, настапил период на тешко и долготрајно византиско владеење. Македонија била разделена на области, на чие чело биле поставени воени и граѓански чиновници. Тие ги извршувале наредбите на византиските императори. Тие во свои раце ја имале воената и цивилната власт, со што можеле успешно да ги собираат даноците од поданиците за византиската држава, а исто така ги држеле во потчинетост.

Кон средината на XI век во Македонија почнал да расте бројот на крупните македонски и туѓи феудалци, кои располагале со големи поседи на кои работеле зависни луѓе (парици, клирици и др.). Со големи поседи и привилегии располагала и Охридската архиепископија, која по 1037 година била управувана од грчки архиепископи.

Како зависните, така и слободните селани и граѓани биле оптоварени со тешки даноци и задолженија. На поданиците кои не можеле да дојдат до потребните пари за исплаќање на државните даноци, државните даночни органи им ги воделе децата во ропство. Дел од даноците за државата се плаќале во производи и стока. Исто така, тешки биле и разните задолженија (ангари), бидејќи населението било принудувано бесплатно да гради и поправа тврдини, мостови, патишта и др.

Каква била положбата во Македонија по пројасијата на Македонската средновековна држава?

ВОСТАНИЕТО НА ПЕТАР ДЕЛЈАН

Сето тоа осетно ја влошило положбата на населението. Тоа било причина да се засили отпорот на македонскиот народ против византиското господство, кој од средината на XI век се изразил и преку организирање масовни ослободителни востанија.

Во 1040 година било кренато ослободително востание на чело со Петар Делјан, кој бил син на Гаврило Радомир,

Пројасувањето на Петар Делјан за цар

Востанието на Петар Делјан

од неговата жена, ќерка на унгарскиот крал. Само што било кренато востанието, претставници на македонскиот народ заминале на византиско-унгарската граница за да го дочекаат Петар Делјан. По прогласувањето за цар, тој заминал кон Скопје. Кон македонските востаници се приклучиле и голем број востаници од соседните земји - Бугарија, Србија и Албанија, како и бројно грчко население. За потчинетото население на овие земји, востанието освен антифеудален, имало и ослободителен карактер.

Во 1040 година и во Драчката област било кренато востание против византиската власт на чело со храбриот војник Тихомир. На тој начин биле создадени два востанички центри. Набргу, близу Дебар, дошло до средба помеѓу Петар Делјан и Тихомир, за да се договорот околу изборот на единствен водач на востанието. По убиството на Тихомир, Петар Делјан станал единствен водач

на сите востаници. Успешните дејства на востаниците довеле до ослободување на речиси цела Македонија, како и териториите на север, од Дунав до Атика на југ, и од Драч до Солун.

Додека Петар Делјан се наоѓал во Острово, кај него дошол Алусијан, синот на последниот македонски цар Иван Владислав. За да не дојде до раздор меѓу востаниците Петар Делјан му дал дел од војската за да го нападне и освои Солун. Но поради погрешната тактика, бил тешко поразен. По враќањето во Острово го ослепил Петар Делјан и веднаш му се предал на византискиот император. Слепиот Делјан бил немоќен да им се спротивстави на Византијците. Обезглавените востанички војски наполно биле разбиени кај Острово во летото 1041 година. Набргу Петар Делјан бил заробен и одведен во Цариград. Со тоа востанието на македонскиот народ било крваво задушено.

Зошто бил убиен Тихомир?

Присίиѓнувањето на Алусијан кај Петар Делјан

ВОСТАНИЕТО НА ГЕОРГИ ВОЈТЕХ

По задушувањето на востанието на Петар Делјан, Византија ги оптоварила Македонците со нови даноци. Тоа било причина македонскиот народ да се крене на востание во 1072 година, на чело со скопските првенци, предводени од Георги Војтех. Градот Скопје станал средиште на востанието.

По започнувањето на востанието, востаниците побарале помош од Дукља, бидејќи тогашниот владетел Михаило бил крвно поврзан со Самуиловиот царски род. Затоа тој испратил 300 војници на помош на македонските востаници, заедно со својот син Константин Бодин и војводата Петрило. Востаниците заедно со Георги Војтех го пречекале Бодин во Призрен, и го прогласиле за свој цар, кој бил преименуван од Константин во Петар, во чест на Петар Делјан. Потоа востаничката војска тргнала во три правци да ги ослободува и другите краишта на

Востанијето на Георѓи Војтех

Македонија во што имала успеси. Наскоро била ослободена цела Македонија. Меѓутоа, византиската војска наскоро успеала да ги разбие востаниците кај Костур, Косово Поле и Скопје. Водачите на востанието биле заробени и испратени во Цариград. По патот Георги Војтех умрел, а Бодин бил одведен во Цариград, од каде подоцна со помош на својот татко бил вратен во Дукља. Така, по неполна година борба и ова востание во почетокот на 1073 година било крваво задушено, а во Македонија повторно била воспоставена византиска власт. Тогаш биле разурнати и Самуиловите царски дворци во Преспа, а бил ограбен и храмот Св. Ахил.

Зошто Константин Бодин бил прогласен за цар од востаниците, а не востаничкиот водач Георги Војтех?

МАКЕДОНИЈА ВО XIII И XIV ВЕК

До XII век, Византија завладеала скоро со сите балкански народи, вклучувајќи ја и Македонија. Меѓутоа, кон крајот на XII век Византија почнала како војнички така и економски да слабее. Слабоста на Византија ги искористиле Србија и Бугарија, кои успеале да се отцепат од Византија, да заживеат самостоен државен живот. И во Македонија некои крупни феудалци откажале да му се потчинуваат на византискиот император и направиле обид да создадат самостојна држава.

Остаток од средновековната тврдина Цареви Кули, Струмича

ДОБРОМИР ХРС

Прв таков обид во Македонија за отфрлање на византиската власт направил феудалецот Добромир Хрс во 1185 година. Во почетокот неговото седиште се наоѓало во Струмица. По осамостојувањето, со својата војска Хрс ја освоил напуштената тврдина Просек, (кај Демир Капија), која ја претворил во седиштето на неговото кнежевство. Византискиот император Алексеј III Ангел (1195-1203) со голема војска тргнал против него. Откако храбриот Хрс извојувал победа против Византијците, византискиот император за да го придобие почнал преговори со него. Со склучената спогодба, Хрс бил признат за независен господар на Просек, Струмица и соседните области на Македонија. Спогодбата била потврдена и со тоа што Хрс се оженил за една од византиските принцези.

Користејќи ги немирите во Византија, Хрс продолжил со освојување на нови земји во Западна Македонија, заземајќи ја Пелагонија со Прилеп и Битола. Но по неколку години, византискиот император, презел поход против Хрс, заземајќи ја повторно Пелагонија. Во 1202 година византискиот император ја освоил Струмица, а другиот дел од територијата на Хрс го зазеле Бугарите. Така, Добромир Хрс ги загубил скоро сите владеења и бил потиснат во Просек, каде што му се губи секоја трага, со што престанало да постои наговото независно владеење.

Во кои области се осамостоил Добромир Хрс?

ДОБРОМИР СТРЕЗ

Појавата на Добромир Стрез е поврзана со бурните настани што се случувале во Византија и Бугарија. Имено, во тоа време Цариград бил освоен од крстоносците на IV крстоносна војна, а во Бугарија се воделе династички борби по смртта на царот Калојан. Користејќи ги овие настани, со помош на српскиот крал Стеван Првовенчани, во 1207 година, Добромир Стрез се осамостоил со центар во Просек. Од Просек, Стрез своето кнежевство успеал да го прошири по средниот и горниот тек на реката Вардар, потоа ја проширил власта на југ до Солун и на запад до Охрид. Војувал со Србите, Бугарите, со Епирското Деспотство и со Солунското Кралство. Во 1214 година

Смртта на Стрез, фреска

кнезот Стрез тргнал во поход против Србија. За време на преговорите на подмолен начин бил убиен од Србите.

По смртта на Стрез, Македонија била разделена меѓу Латините, Епирското Деспотство и Бугарија, но со обновувањето на Византиската Империја во 1261 година, Македонија пак се нашла под византиска власт.

Како се осамостоил феудалецот Добромир Стрез?

АЛЕКСИЈ СЛАВ

Во почетокот на XIII век во Источна Македонија, по средниот тек на реката Струма, македонскиот феудалец Алексиј Слав создал самостојно независно кнежевство. Центарот на неговото кнежевство се наоѓал во градот Мелник. Тој најмногу војувал со Бугарите. За да се одбрани од нив, склучил сојуз со Латинското Царство и се оженил со ќерката на латинскиот цар. По смртта на латинскиот цар, се здружил со епирскиот владетел Теодор И. Во 1230 година, Алексиј Слав, ја признал власта на бугарскиот цар и со Струмската област продолжил да владее сè до својата смрт.

Каде се проишгоало кнежевството на Алексиј Слав?

ОСВОЈУВАЊЕ НА ФЕУДАЛНИТЕ ВЛАДЕТЕЛИ ВО МАКЕДОНИЈА ВО XIV ВЕК

Деспоот Јован Углешиа

Од крајот на XIII век, византиската власт во Македонија сè повеќе била потиснувана од власта на српските владетели - Немањиките. Освојувачките војни на Србија кон Македонија ги започнал кралот Милутин, а царот Душан успеал да ја освои цела Македонија со исклучок на Солун.

По смртта на царот Душан, на територијата на Македонија, во втората половина на XIV век, се создале три самостојни држави: Серска држава, Прилепско Кралство и државата на Јован и Константин Драгаш.

Во 1365 година, Волкашин се прогласил за крал на Прилепското Македонско Кралство, чијшто центар станал градот Прилеп. Во неговите граници биле опфатени уште и Битола, Преспа, Охрид, Скопје, Призрен и други градови и области.

ТЕМА 2

Серската област на деспотот Јован Углеша исто така опфаќала голема територија. Покрај Серез и околината, во нејзините рамки биле вклучени струмичката, мелничката, драмската и други источномакедонски области, долниот тек на Вардар, како и Халкидичкиот Полуостров со Света Гора.

Моќен феудален владетел бил и деспотот Јован Оливер, кој по смртта на Душан, кратко време владеел со територијата по средниот тек на реката Брегалница. По неговата смрт со овие македонски територии загосподариле браќата Константин и Јован Драгаш, чијашто држава осетно се проширила во Североисточна Македонија.

Ваквата расцепканост на територијата на Македонија на повеќе држави и кнежевства, како и неслогата меѓу одделни владетели, било причина тие набргу да станат лесен плен на Турците-Османлии.

Кои самостојни феудални држави биле создадени на територијата на Македонија по смртта на цар Душан?

*Царој Урош V и
кратој Волкашин*

Македонија и соседниите земји во крајој на XIV век

ПАЃАЊЕ НА МАКЕДОНИЈА ПОД ОСМАНСКА ВЛАСТ

МАРИЧКАТА БИТКА

Османскиот султан Мурат I со доаѓањето на власт ги навестил претензиите односно аспирациите на Турците-Османлии за освојување на Македонија. Во почетокот најзагрозена била серската држава на деспотот Јован Углеша, која граничела со Османската Империја. Затоа деспотот Углеша развил жива активност за придобивање на сојузници проти Османлиите. Византија која исто така била загрозена од Османлиите не му ја укажала ветерната помош. Јован Углеша единствена помош добил од неговиот брат - крал Волкашин. Со здружените војски од околу 20.000 војници браќата Волкашин и Углеша тргнале кон османлиската престолнина Одрин (Адријанопол). Тие биле пресретнати од османската војска предводена од Лала Шахин-паша и во ненадеен ноќен препад на 26 септември 1371 година кај местото Черномен (на брегот на реката Марица) доаѓа до историската Маричка битка. Војските на владетелите на Македонија биле поразени, а кралот Волкашин и деспотот Углеша биле убиени.

Ойшши ја Маричкаџа биџка.

Марковиот манасџир (Скојско)

ВЛАДЕЕЊЕТО НА КРАЛ МАРКО

По загинувањето на Волкашин и Углеша нивните држави биле изложени на напади од соседните балкански владетели. Со Серез и пошироката околина загосподарила Византија, а со другиот дел што се протегал меѓу реките Вардар и Струма, браќата Дејановиќи, чијашто држава се простирала во Северна Македонија со средиште во градот Кустендил. По смртта на кралот Волкашин и Прилепското Македонско Кралство било осетно намалено. Крал Марко (1371-1395), кој го наследил својот татко Волкашин, бил немоќен да ги зачува границите на своето кралство. Градот Скопје го зазел Вук Бранковиќ, а дел од Кралството заграбиле браќата Дејановиќи.

*Маркови Кули во Прилеп
(реконструкција од А. Дероко)*

Во текот на две децении, за време на владеењето на кралот Марко во неговата држава владеел мир и благосостојба. Се градат цркви и манастири во пазувите на Охридската архиепископија. Во народната традиција е останат споменот за кралот Марко како заштитник на народот. Тој е најопеаниот лик во македонската народна поезија и во поезијата на јужнословенските народи и станал симбол на ослободителните стремежи.

Каква била њоложбаџа во Македонија њо Маричкаџа биџка?

Маркови кули во Прилеп

Кралот Марко (1376 год.)

ПОТПАЃАЊЕ НА МАКЕДОНИЈА ПОД ОСМАНСКА ВЛАСТ

Поделената македонска територија на повеќе самостојни држави и кнежевства, како и неслогата меѓу одделните владетели, му овозможиле на султанот Мурат I без поголем отпор да освои повеќе македонски градови и области. Најпрвин под османска власт паднала поголемата територија на серската држава. Пред да биде нападната државата на Константин Дејанов, таа доброволно поминала под врховна власт на турскиот султан. Како резултат на брзите османски пробиви во Централна Македонија, дошло до освојување на повеќе градови, меѓу кои биле Прилеп и Битола. На тој начин во 1385 година и кралот Марко за да го зачува своето кралство морал да ја признае врховната власт на султанот. Во овој период вазална држава на Османската држава станала и Византија. Нешто пред тоа својата независност ја изгубило и Бугарското Трновско Царство.

Манастирот Трескавец кај Прилеп

Пред да дојде до Косовската битка во 1389 година, територијата на Североисточна Македонија била изложена на пустоши и грабежи од страна на огромната османска војска, која се движела кон Косово Поле. Притоа на услуга на Османлиите им се ставил и македонскиот независен владетел - Константин Дејанов.

По Косовската битка Османлиите ги ставиле под своја непосредна власт градот Кратово и неговите рудници. Наскоро под турска власт паднал градот Воден, како и други приморски македонски градови. По долготрајни борби бил освоен и градот Скопје. На тој начин новиот султан Бајазит I, ја ставил под своја директна или индиректна власт целата територија на Македонија. Македонските владетели, кралот Марко и Константин Дејанов, му останале верни на султанот сè до својата смрт. Како турски вазал кралот Марко бил принуден да учествува во походите на Бајазит I во Мала Азија. Исто така, заедно со Константин Дејанов учествувал и во Битката на Ровине 1395 година, против влашкиот војвода Мирче, во која и двајцата загинале.

По загинувањето на Марко и Константин Дејанов бил ставен и крајот на постоењето на одделните држави во Македонија. Тогаш целата територија на Македонија, без Солун, била ставена под власта на Турците-Османлии. Во почетокот на XV век Османлиите го освоиле и градот Солун, со што за целиот македонски народ настапил период на долготрајно османско владеење.

*Зошто кралот Марко и Константин Дејанов станале турски вазали?
Кога Македонија конечно паднала под османска власт?*

КУЛТУРНИТЕ ПРИЛИКИ ВО МАКЕДОНИЈА ДО КРАЈОТ НА XIV ВЕК

ПИСМЕНОСТ И КНИЖЕВНОСТ

Со создавањето на Климентовата книжевна школа во Охрид во втората половина на IX век, забрзано почнала да се развива словенската писменост и книжевност. Големiot број учени луѓе кои излегле од Климентовата школа продолжиле да го употребуваат глаголското писмо, создадено од светите браќа Кирил и Методиј. Во втората половина на X век иако во новосоздадената македонска држава кирилицата станала официјално државно писмо, сепак до XII век глаголицата била доминантно писмо во Македонија.

По паѓањето на Самуиловото Царство во 1018 година, продолжила да се развива македонската словенска култура. Главни книжевни центри станале манастирските цркви Св. Гаврил Лесновски, Св. Јоаким Осовски, Св. Прохор Пчињски и др. Сите тие имале тесни културни врски со манастирите во Света Гора. Во текот на XI и XII век биле напишани повеќе книжевни дела со глаголско и кирилско писмо. Од глаголските книжевни дела позначајни се: Асемановото, Зографското, Охридското и други евангелија, а од кирилските, позначајни се: Битолскиот триод, Добромировото евангелие, Охридскиот апостол и др.

Значајни книжевни дела биле создадени и во текот на XIII и XIV век. Во овој период доминантно станало кирилското писмо. Позначајни книжевни дела од овој период се: Добрејшевото и Радомировото евангелие, Струмичкиот и Скопскиот минеј и др. Во овој период се развиле и манастирските книжевни центри во Скопскиот, Прилепскиот, Охридскиот, Дебарскиот, Струмичкиот, Костурскиот крај, како и во други македонски краишта.

Во текот на XIV век биле создадени и повеќе историско-легендарни романи. Од нив попознати се романите Александар Македонски, во кој се зборува

Асемановото глаголско евангелие, крај на II - почеток на XI век

за големите освојувачки походи на Александар III Македонски, потоа романот Троја, во кој е нагласена легендата за Тројанската војна и др.

Кои книжевни позначајни книжевни центри биле создадени во Македонија во XI-XIV век?

Наведи позначајни книжевни дела напишани со глагољско и кирилско писмо.

Црквата Св. Софија во Охрид

АРХИТЕКТУРА И УМЕТНОСТ

На просторот на Македонија зачувани се многу остатоци од тогашните утврдени градови: Марковите кули во Прилеп, Скопското кале и др. Опкружени со високи камени бедеми тие служеле за одбрана од надворешните непријатели.

Во текот на IX и X век на територијата на Македонија биле изградени повеќе цркви од кои позначајни се: Климентовата, Наумовата и Св. Софија во Охрид, Св. Пантелејмон во Нерези (Скопско), Св. Ахил на островот Ахил во Мала Преспа, Св. Леонтиј и Св. Богородица Елеуса кај Струмица ид р. Сите тие биле изградени под влијание на византиската уметност.

Со развојот на архитектурата истовремено се развило и фрескосликарството (живописот). Особено високо уметничко значење имаат фреските од Св. Софија во Охрид, Св. Богородица Елеуса, Св. Пантелејмон и др. Од областа на фрескосликарството најпознати се зографите од крајот на XIII и почетокот на XIV век Михаил и Евтихиј.

Голем напредок достигнал и иконописот. Македонските цркви биле исполнети со бројни икони на кои биле насликани ликови на Исус Христос, разни

ТЕМА 2

светци и др. Од најраниот период особено се ценети теракотните икони од Виничко кале, а од подоцнежниот оние кои настанале во охридскиот, струмичкиот и други уметнички центри. Сите овие центри заедно ја претставувале македонската уметничка школа.

Манастирот Св. Пантелејмон, Скопје

Кои се најпознатите цркви и манастирот од овој период?

МУЗИКАТА

Во Македонија во средновековниот период забрзано почнала да се развива и музиката уметност. Македонската музика се развила под силно влијание на византиската музика и имала главно црковен карактер. По создавањето на македонската држава почнала да се развива и световната музика. Самуиловата војска поседувала и музички инструменти: труби, трумбети и др.

Македонските музички творци имале голема заслуга и за развојот на општо-византиската музичка култура. Најистакнат црковен композитор и музички педагог од македонско потекло во XIV век е Јован Кукузел, од с. Церменци (Дебарско). Тој се школувал во Цариград, а потоа заминал за Света Гора и таму создал своја музичко-пејачка школа. Тој се смета за основоположник на новото нотно писмо во Источната православна црква, т.е. за реформатор на византиската музика. Во своето музичко творештво тој внел и доста елементи од македонската народна музика.

Јован Кукузел

Какво е значењето на Јован Кукузел во музичкото творештво во овој период?

**ТЕМА 3.
МАКЕДОНИЈА ПОД ОСМАНСКА ВЛАСТ
(ДО СРЕДИНАТА НА XIX ВЕК)**

ОПШТЕСТВЕНО-ЕКОНОМСКИ И КУЛТУРНИ ПРОМЕНИ

ВОСПОСТАВУВАЊЕТО НА ТИМАРСКО-СПАХИСКИОТ СИСТЕМ

Османлиската Империја била организирана како воено-феудална држава на чело со султан. Власта на султанот била неограничена. Тој имал апсолутистичка политичка и верска власт, кој ги штителе интересите на турските феудалци. За подобро и поефикасно владеење, Империјата била поделена на воени окрузи наречени санџаци. На чело на санџаците биле именувани санџак-бегови. Подоцна, по територијалното проширување на Османската Империја, повеќе санџаци формирале една поголема единица наречена беглербеглук, на чело со беглербег (ајалет). По окупацијата на Мала Азија и на балканските територии Османлиите не ги ликвидирале затечените феудални односи, туку го воспоставиле својот феудален систем познат како тимарско-спахиски систем.

Во Османската држава постоеле неколку вида земјишна сопственост: државна земја, земја на султанските семејства, земја на религиозните установи

Сџахија (лево) и јаничарски аџа (десно) со јаничари

и приватно владение на земјата. Од редовите на турската благородничка аристократија во раниот феудализам се формирал еден слој на воени феудалци наречени спахии. Тие, како подарок од султанот, добивале поседа т.н. лено-спахилак - под услов да учествуваат во војните како коњаници. Поседите што ги добивале спахиите не биле нивна приватна сопственост. Спахиите можеле и да го загубат лено-спахилакот ако не ги исполнуваат преземените воени обврски. Локалните христијански феудалци со доаѓањето на Османлиите, за да не ги

загубат имотите, го примале исламот и биле познати како спахии-христијани. Други, кои останувале верни на својата православна вера, ги губеле имотите или заминувале во странство.

Зошто турско-феудалниот систем се вика тимарско-сџахиски?

ЕКОНОМСКАТА ЕКСПЛОАТАЦИЈА НА РАЈАТА И ДАНОЧНИОТ СИСТЕМ

Селаните имале големи обврски кон османлиската држава и кон феудалците. Обврските кон феудалците се изразуваале во форма на рента. Имало три вида рента: во натура, во работа и во пари. Во раниот феудализам доминирала главно рентата во натура. Таа е содржана во десетокот (ушур). Со работната рента селанецот неколку дена во годината да работи на имотот на феудалецот.

Во периодот на поразвиениот феудализам, со појавата на стокотно-паричните односи, господарите барале рентата да се плаќа во пари. Селаните исто така имале обврска да плаќаат големи давачки кон државата, како што се: харачот, данокот на добитокот, воениот данок и др. Најтежок бил „данокот во крв“ (девширме). Христијаните биле принудувани да дадат мали и здрави деца за пополнување на јаничарската војска.

Кои видови даноци плаќале селаните?

КОЛОНИЗАЦИЈА

По османлиските освојувања на Македонија, започнале процеси на внатрешна колонизација (повлекување на македонското население од низините во планините), но и процеси на османлиска колонизација (Коњари, Јуруци) по селата и градовите. Доселениците со себе носеле и сопствени обичаи, традиција и економски навики. Градовите сè повеќе добивале османлиски карактер. Најважен фактор на османлиската колонизација биле турските сточари-Јуруци. Тие биле населувани од Мала Азија на напуштените делови на освоените територии. Како резултат на тоа биле создадени повеќе јурочки населби.

Покрај процесите на миграцијата на македонското население, се одвивала и имиграција на немакедонско население на територијата на Македонија. Од Шпанија се доселувало еврејско население, особено во Солун, кое со економската активност придонесувало во економскиот и културниот развој на градот. Во XVIII век во западниот дел на Македонија постепено од Албанија се доселува албанско население. Исто така и голем број придојдени Власи се населуваат по градовите во Македонија.

Зошто Османлиите вршеле колонизација во Македонија?

ИСЛАМИЗАЦИЈА

Уште од почетокот на турското ропство, македонскиот народ морал жилаво да се брани од исламизацијата. Во ислам најпрвин преминал еден дел од старото благородништво (феудалци), со цел да ги сочува своите земјопоседи

Шаренаĳа џамија во Тејово

и привилегии. Исламизацијата постепено земала сè пошироки размери. Од пома-совна исламизација биле најзасегнати крајните западни и источни делови на Ма-кдонија, односно по долините на реките Дрим и Радика, и подножјето на Деспот и Пирин Планина. Христијанското насе-ление од овие места го примале исламот и за да ги избегне големите давачки и зулуми и покрај присилната исламизација. Исла-мизираните Македонци (торбеши или помаци) го задржувале својот мајчин јазик и многу од народните и верските обичаи. Тие претставуваат составен дел на маке-донскиот народ.

Кои биле ĳричиниие дел од Македонцииие да го ĳрифайĳат исламои?

Внатрешен дел на џамија

Мустиафа-ĳашинаĳа џамија во Скопје

ОТПОРИ ПРОТИВ ОСМАНСКАТА ВЛАСТ

ПРИЧИНИТЕ ЗА ОТПОРОТ

Положбата на христијанското население во Османската Империја постојано се влошувала. Селаните биле зависни и принудени да работат на феудалниот имот, да работат ангарија (бесплатна работа) за потребите на државата или на феудалацот, којшто по правило бил муслиман. Покрај тоа, тие имале големи даночни обврски и кон државата и кон феудалците. Зулумите и теророт биле секојдневна појава. Често се посегало по честа и достоинството на луѓето, се грабеле девојки и жени, се земале христијански деца за потребите на османската војска, се вршел притисок за прифаќање на исламот итн. Сето тоа создавало големо незадоволство и отпор кај христијанското население.

Кои биле причините за отпорој на населението во периодот на османско владеење?

ВИДОВИ ОТПОР

Св. Златица Меџленска

Уште во првите векови на османското владение дошло до засилување на отпорот на потчинетите христијански народи против османската власт. Тој бил изразен преку пасивен (невооружен) и вооружен отпор.

Пасивниот отпор се манифестирал на разни начини. Оптеретеното селанство со разни давачки и ангарији почнало масовно да ги напушта селата и да се одметнува во непристапните планинско-ридски предели. На тој начин селаните го избегнувале собирањето на даноците од страна на државните даночни органи и феудалните господари. Невооружен отпор христијанското население давало во време на собирањето на децата за јаничари. Тогаш родителите ги криеле своите деца, за да ги заштитат, тие ги женеле на 8-9 години, ги сакателе, им впишувале крст на челото и др. Македонците кои се противеле да ја прифатат исламската вера, биле убивани.

ТЕМА 3

Таков е случјот со Злата Мегленска и Ѓорѓи Кратовски. Тие како христијански маченици од црквата биле прогласени за светци.

Најстар и најраширен вид на вооружен отпор било ајдутството. Ајдутите биле организирани во дружини, составени од 20-30 луѓе. На чело на секоја дружина стоеле арамбаша или војводи. Дружините се собирале околу Ѓурѓовден (на пролет), а се растураше околу Митровден (наесен). Преку зимата биле засолнети кај нивните заштитници - јатаци. Ајдутите најчесто ги напаѓале феудалните имоти, спахиите, собирачите на даноци, турските карвани и др. Ајдутството е опеано во многу македонски народни песни.

Ајдуџи од Охридско

Кои жени ајдуџи се ойеани во македонскиите народни песни?

МАРИОВСКО-ПРИЛЕПСКАТА БУНА

Повисок вид на вооружен отпор биле буните. Тие најрано се појавиле во планинските и тешко пристапни области. Прва бунa во Македонија била Мариовско-прилепската (1564-1565). Поради тешките даноци и самоволието на османските власти, околу 1000 селани од мариовско-прилепскиот крај, вооружени со стапови, секири и вили, го нападнале судот во Прилеп. Бунтот не бил доволно организиран и брзо бил задушен.

Во XVII век буните станале сè почести, а ајдутските дружини сè побројни. Оваа појава ги навестила востанијата како повисок вид на отпор.

Какво значење има Мариовско-прилепската бунa?

ВОСТАНИЕТО НА СКЕНДЕР-БЕГ

Турците-Османлии уште во 80-те години на XIV век стапиле на албанска територија. До почетокот на XV век Османлиите веќе ја наложиле својата власт над поголем дел од територијата на Албанија. Албанските феудалци од семејствата Топија, Кастриоти, Арианити, Дукагин и други станале зависни од турскиот султан и продолжиле да владеат како негови вазали. Во првата половина на XV век голем дел од албанската територија била ставена под директна османска власт.

Во тој период еден од крупните албански феудалци и вазал на Турците бил Џон Кастриот, чии владеења се наоѓале меѓу реките Мати и Дрим. Неговиот најмал син Ѓерѓ Кастриот-Скендербег (1405-1468), бил даден како заложник кај султанот Мурат II. Уште како момче тој се истакнал како храбар војник и војсководач во походите што ги воделе Османлиите. Бидејќи ја имал примено муслиманската вера тој почнал да добива и високи државни функции. Во чест на неговите победи над турските непријатели бил наречен Искендер по Александар Македонски и станал познат како Скендер-бег.

Ѓерѓ Кастриот не му останал верен на султанот. Користејќи го напредувањето на крстоносците, во 1443 година кренал востание во Албанија против турското господство. Притоа на своја страна привлечол голем дел од војниците и бројно селско и градско население. Покрај албанското, во востанието учество зеле и бројно македонско и влашко население. Востаничката војска по ослободувањето на градот Кроја ја ослободила целата албанска територија од Војуса до Арта. На 28 ноември 1443 година Скендербег бил прогласен за управник на Кнежевството Кастриоти. Оттогаш всушност датира и знамето на родот Кастриоти, кое претставувало црн двоглав орел на црвена подлога. Тоа подоцна станало и национално знаме. Востанието се проширило и во пограничните македонски територии, зафаќајќи ја Дебарската област. Повеќе од 20 години Скендербег успешно им се спротивставувал на Турците-Османлии. По смртта на Скендербег, отпорот на Албанците траел уште неколку години. Со паѓањето на градот Круја 1478 година под турска власт, востаниците биле совладани, а територијата на Албанија била ставена во рамките на Османската Империја.

Какво е значењето на Скендербег во борбата на албанскиот народ против Османлиите?

Скендербег

Шлемот на Скендербег

КАРПОШОВОТО ВОСТАНИЕ

Во средината на 1689 година австриската војска навлегла на територијата на Србија, во Македонија помалите ајдутски дружини се организирале во поголеми дружини. Македонскиот народ на австриската војска гледал пријателски и се надевал дека со нејзина помош ќе ја извојува слободата. Во околината на Крива Паланка најистакнат ајдутски водач бил Карпош. Кога слушнал за доаѓањето на австриската војска, во близина на Македонија, ги обединил ајдутските дружини.

Во средината на октомври 1689 година во Северна Македонија во областа меѓу Скопје и Кустендил се кренало големо ослободително востание. На чело на ајдутските дружини, на кои им се придружиле многу жители од селата и градовите, застанал прославениот ајдутин Карпош. Востаниците ја ослободиле Северна Македонија, со градовите Крива Паланка, Кратово, Куманово и Скопје. Австрискиот цар Леополд, кога слушнал за востанието, го прогласил Карпош за „крал на Куманово“. Во Скопје тогаш пристигнала австриската војска, на чело со Пиколомини. Бидејќи во градот владеела епидемија на колера (чума), тој наредил да се запали градот по што се повлекол од Скопје. Други делови на австриската војска стигнале дури до Велес и Штип.

Во меѓувреме дошло до пресврт на воената ситуација на Балканот. Поради ангажираноста во војната со Франција, австриската војска почнала да се повлекува на север. Турците-Османлии под командата на Мустафа-паша Куприли преминале во офанзива, решени да го задушат сурово востанието. Кај Куманово дошло до решавачка битка, во која востаниците биле поразени. Водачот на востанието Карпош бил заробен и одведен во Скопје, каде бил убиен на свиреп начин. Бил набиен на колец, потоа обесен и избоден со копја, исечен и фрлен во Вардар. Неговата трагична смрт го означила и крајот на востанието.

Ойшеште го ѝекој на Карпошовојо востание.

Изглед на Скопје, гравура од XVII век

ОХРИДСКАТА АРХИЕПИСКОПИЈА

ПОЧЕТОЦИТЕ НА ЦРКОВНАТА ОРГАНИЗАЦИЈА ВО МАКЕДОНИЈА

Македонската црква има корени од ранохристијанскиот период. Апостолот Павле со првите христијански општини во Македонија ги поставил основите на македонската црква. Св. Климент, како прв „епископ словенски“ има апостолска улога во ширењето на христијанството на словенски јазик меѓу Словените во Македонија и Албанија.

Со создавањето на македонската средновековна држава, била создадена самостојна црква - архиепископија. Нејзиното седиште прво било во Преспа, а потоа пренесено во Охрид. Прв архиепископ на македонската црква бил Герман. По градот Охрид, каде најдолго се наоѓало седиштето Архиепископијата е позната како Охридска архиепископија. Нејзината самостојност ја признал римскиот папа. По пропаѓањето на Македонското Царство, византискиот император Василиј II, го назначил Јован Дебарски за нов архиепископ и ја потврдил самостојноста (автокефалноста) на Охридската архиепископија. Под нејзина црковна власт останале 31 епархија во Македонија, Епир, Тесалија, Србија и Подунавска Бугарија. По смртта на архиепископот Јован во 1037 година, за архиепископи биле поставувани Грци, кои започнале со ширењето на грчката култура потиснувајќи ја словенската книжевност и богослужба, која и натаму продолжила да ја негува словенското свештенство во манастирите.

Што се случило со Охридската архиепископија по пропаѓањето на Македонското царство?

**ОХРИДСКАТА АРХИЕПИСКОПИЈА ЗА ВРЕМЕ
НА ОСМАНСКОТО ВЛАДЕЕЊЕ**

По потпаѓањето на Македонија под османлиска власт, Охридската архиепископија била единствената македонска институција која го продолжила својот живот. Во почетокот на османското владеење, Охридската архиепископија егзистирала како самостојна црква, задржувајќи добар дел од поранешните права и привилегии. Со дозвола на османската власт во рамките на Охридската архиепископија биле вклучени бугарски цркви, како и црквите од Влашка и Молдавија. Исто така до обновувањето на Пеќската патријаршија во средината на XVI век биле приклучени и делови од Српската црква, а привремено и дел од јужноиталијанските цркви.

По големите територијални придобивки на Балканот, Османлиите почнале да го менуваат својот однос кон Охридската црква. Уште во XV век османлиите ја претвориле катедралната црква Св. Софија во џамија. Покрај неа во џамии претвориле и други цркви, меѓу кои била и Климентовата црква Св. Пантелејмон. Султаните почнале да го менуваат својот однос кон Охридската црква и поради тоа што таа сè повеќе се јавувала и како организатор на ослободителните движења на македонскиот народ против османската власт, барајќи притоа помош од европските земји. За да го продолжи својот живот Охридската архиепископија морала да им плаќа на султаните огромни годишни даноци.

Каква била положбата на Охридската архиепископија во Османската Империја?

Катедралната црква Св Софија

Црква на Св. Јован Канео

ВРСКИТЕ НА ОХРИДСКАТА АРХИЕПИСКОПИЈА СО ЕВРОПСКИТЕ ЗЕМЈИ

Охридската архиепископија одржувала блиски врски со Цариградската патријаршија. Патријаршијата, на предлог на Синодот на Архиепископијата, како нејзин највисок орган, ги назначувала охридските архиепископи. Таа почнала да се меша и во другите нејзини работи. Охридските архиепископи се залагале за поголема самостојност на црквата и ја поддржувале борбата против Османлиите. За таа цел тие побарале поддршка од европските земји. Повеќе охридски архиепископи, од владетелите на европските земји барале парична помош за црквата и поддршка во борбата против Османлиите. Некои од нив дури биле наклонети да склучат црковна унија со Римската католичка црква, т.е. да се стават под нејзина врховна власт доколку Европа помогне да се ослободи македонскиот народ од османското господство. Но таквата помош изостанала. Какви биле врските на охридските архиепископи со европските земји?

УКИНУВАЊЕ НА ОХРИДСКАТА АРХИЕПИСКОПИЈА

Од XVII век охридските архиепископи сè повеќе биле изложени на напади на Цариградската патријаршија, која била управувана од грчки патријарси. Патријаршијата се залагала да ја преземе управата над Охридската архиепископија и да постави свој човек за архиепископ. Меѓусебните односи се влошиле во втората половина на XVII век. Со поддршка од султанот, Цариградската патријаршија успеала да ѝ одземе повеќе црковни области на Охридската архиепископија. Охридскиот архиепископ Арсениј, не можејќи да го издржи притисокот на цариградскиот патријарх, на 16 јануари 1767 година поднел писмена оставка. Со оставката била укината Охридската архиепископија, а нејзините територии биле приклучени кон Цариградската патријаршија. Сето тоа имало големи последици за македонскиот народ. Македонското свештенство почнало да се заменува со грчко, што довело до ширење на грчкиот јазик и култура во Македонија.

Како била укината Охридската архиепископија?

СЛАБЕЕЊЕ НА ОСМАНСКАТА ДРЖАВА

ПРОПАЃАЊЕ НА ТИМАРСКО-СПАХИСКИОТ СИСТЕМ

Во втората половина на XVI век Османлиската Империја почнала да слабеа, и да ги трпи првите потешки воени порази. Така, турската флота доживеала тежок пораз во битката кај Лепанто во 1571 година од здружените поморски сили на Шпанија и Венеција, како и поразот на турската војска во битката кај Сисак во 1593 година од здружената австриска и хрватска војска. Слабеењето на државата се должело, пред сè на пропаѓањето на тимарско-спахискиот систем, кој се распаѓал под ударите на засилениот

Али-паша Јанински

развој на стоково-паричните односи. Сега феудалците настојувале сите давачки да ги претвораат во парични давачки. Ова влијаело да се зголеми експлоатацијата и да се влоши положбата на рајата. По потрага по пари, централната турска власт и самата придонесувала за распаѓање на тимарско-спахискиот систем. Спахилуците и другите државни имоти државата повеќе не им ги доделувала на спахиите заради војнички заслуги, туку ги даваала под закуп на лица кои немале ништо со спахискиот ред. Закупците ја засилувале експлоатацијата над рајата, за да извлечат поголеми приходи. Користејќи ги законските прописи и рајата од потреба започнала да ги продава своите имоти (имот на наследство-баштина). Лицата кои ги купувале овие земји истите ги претворале во свои наследни имоти - чифлици, кои можеле да содржат и цели села. Нивните господари се викале чифли-сајбии. Овие своите имоти ги давале под закуп да ги обработуваат селаните-безземјаша, кои биле нарекувани чифлигари. Ваквите чифлигарски односи во Македонија особено се создале во XVII век.

Зошто и како дошло до распаѓање на тимарско-спахискиот систем и воведување на чифлигарскиот систем?

ФЕУДАЛНАТА АНАРХИЈА И ПРОМЕНИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА

Кризата на тимарско-спахискиот феудален систем во османлиската држава во XVIII век се претворила во феудална анархија. Поедини крупни феудалци се отцепувале од централната власт и не ја признавале власта на султанот, располагале со своја војска и воделе самостојна надворешна политика. За проширување на своите имоти, тие често војувале меѓу себе. Од тоа најмногу страдало невиното население. Меѓу таквите одметници во Македонија бил Махмуд-паша Бушатлија, кој се зацврстил во Скопско, Дебарско и Охридско. Во југозападниот дел на Македонија се засилил Али-паша Јанински. Во Охридско бил познат Целадин-бег и Исмаил-бег. Османската држава подолго време не можела да се справи со нив.

Истовремено низ цела Македонија се појавиле и крстосувале арамиски дружини, кои броеле и до 400-500 луѓе составени од Албанци и Турци, кои го пљачкале и тероризирале населението. Последиците од ова било масовното исељување на македонското население особено од Западна Македонија, а на нивно место се доселувале Албаци. Големи насилства над населението во Македонија вршеле и таканаречените крџалиски банди. Крџалиските банди во Македонија се јавиле во текот на Руско-турската војна кон крајот на XVIII век. Центар на нивното дејствување во Македонија, биле Родопите, Шар Планина, Скопска Црна Гора, Дебарско, Плачковица и Огражден. Крџалиските дружини броеле и до 2000 луѓе, а биле составени од војници - дезертери и други лица од разни вери и националности. Тие напаѓале градови и села, и во нив го ограбувале како македонското така и муслиманското население.

Кои биле причините за појавата на феудалната анархија?

ПРОМЕНА НА ЕТНИЧКАТА СТРУКТУРА НА ГРАДОВИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА И ЗАСИЛУВАЊЕ НА ГРАЃАНСТВОТО

Излез од неподносливата сиромаштија и насилства македонскиот селанец го барал во напуштањето на селото и бегане во градските центри. Тогаш градовите давале поголема безбедност и поголем изглед за добра заработувачка и солиден живот. Засилениот прилив на македонското селско население во градските центри извршило големо влијание на промената на етничкиот состав на градовите во Македонија. Македонските градови постепено се македонизирале. Од друга страна, со зголемувањето на градското население се создавале услови за забрзан развој на градското стопанство, во прв ред на занаетчиството и трговијата. Трговијата порано се наоѓала во рацете на Грци, Евреи и други, но со зголемувањето на македонското население постепено преминувала во рацете на македонските трговци.

Какви промени се јавуваат во градовите во Македонија?

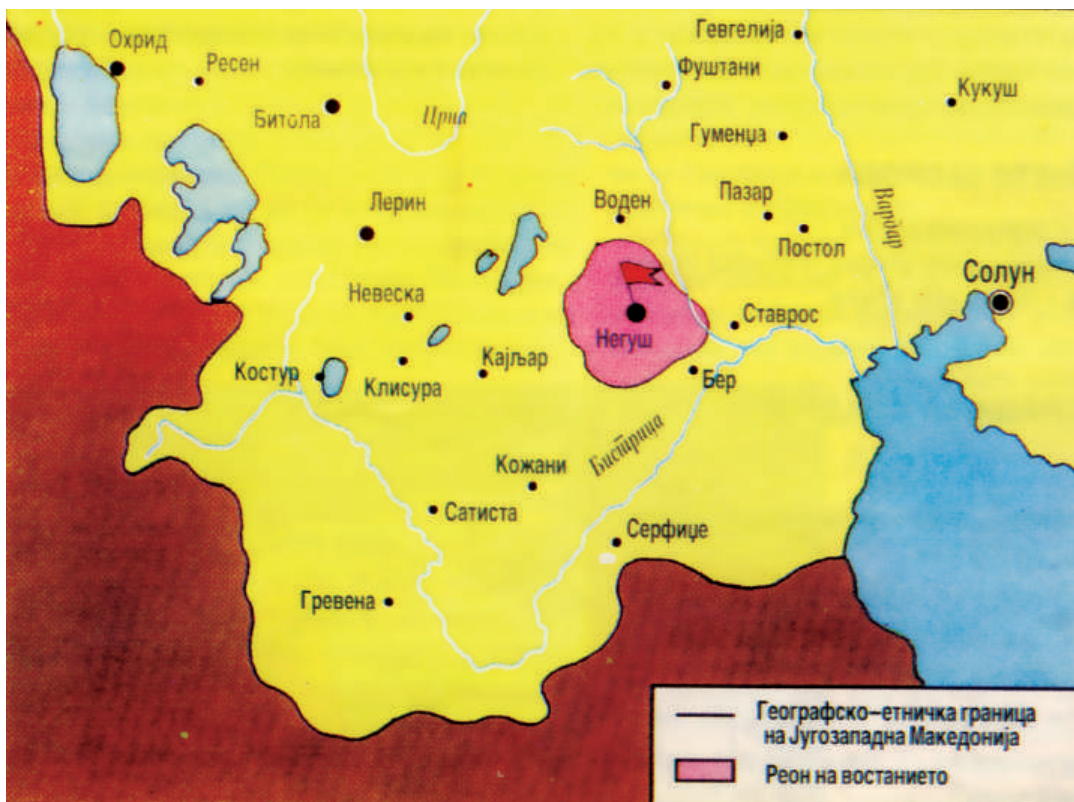
НЕГУШКОТО ВОСТАНИЕ

Национално-ослободителните движења на балканските народи во почетокот на XIX век нашле позитивен одраз во јужниот дел на Македонија преку Негушкото востание. Силно влијание врз востаничкото расположение во овој дел на Македонија имал и одметнатиот Али-паша Јанински и влијанието од грчкото востание (1821).

Востанието започнало во март 1822 година, со напад на градот Негуш. Во него учествувале Македонци, Власи и Грци. Водачи на востанието биле Анастас Караташо, Ангел Гацо и Зафиракис. Востаниците успеале да го разбијат османскиот гарнизон и го зазеле градот, Потоа востанието се проширило кон Костур, Воден, Бер и ги зафатило селата по текот на реката Бистрица.

За да го задушат востанието, турските власти испратиле силна војска. По едномесечна опсада, Негуш бил освоен. Притоа, околу 2000 луѓе биле убиени, градот бил разурнат, а поголем дел од населението бил одведен како робје. По падот на Негуш, востаничките акции продолжиле во неговата околина. Преживеаните востаници есента заминале во Грција, каде им се приклучиле на грчките востаници. За брзо задушување на востанието придонела близината на Солун, каде биле концентрирани силни турски војски.

Кои биле причините за Негушкото востание?

Местата означени со подготвки за Негушкото востание

**ТЕМА 4.
НАЦИОНАЛНООСЛОБОДИТЕЛНАТА БОРБА
НА МАКЕДОНСКИОТ НАРОД ДО
БАЛКАНСКИТЕ ВОЈНИ**

ПРЕРОДБАТА ВО МАКЕДОНИЈА

ПОЈАВА НА МАКЕДОНСКИ НАРОДНИ УЧИЛИШТА

Во текот на повеќе вековното османско владеење во Македонија, просветата, школството и културата се одвивале, главно, во црквите и манастирите. Тие биле единствените културно-просветни центри на македонскиот народ и чувари на македонскиот дух и народна свест. Во нив се чувала и негувала традицијата на народниот живот, што се пренесувала од колено на колено.

Како резултат на стопанскиот подем на македонските градови во почетокот на XIX век, зајакнатото македонско граѓанство почувствувало потреба за ширење на писменоста, подобрување на работата на дотогашните ќелијни училишта и отворање на нови световни училишта. Во прво време побогатите македонски граѓани своите деца ги испраќале во грчки

училишта,
каде наста-

вата се изведувала на грчки јазик. Но во триесетите години на XIX век, започнале да се отвораат општински училишта, во кои наставата се изведувала на народен македонски јазик. Такви училишта се отвориле во Скопје, Велес, Банско, Штип, Прилеп, Тетово, Куманово, Неврокоп и други места. Меѓу најистакнатите учители од тоа време бил Јордан Хаџи Константинов - Џинот.

Димитиар Миладинов

Партенија Зографски

Зошто се отворале училишта на народен македонски јазик?

МАКЕДОНСКОТО УЧЕБНИКАРСТВО

Првите учебници и книги за потребите на македонските училишта биле напишани со црковна содржина, главно преписувани од свештениците и учениците. Тие биле пишувани со кирилско писмо, на народен јазик за да може народот полесно да ги разбере.

Ѓорѓија Пулевски

Првите македонски преродбеници и писатели што пишувале, такви книги и учебници биле Јоаким Крчовски и Кирил Пејчиновиќ. Така почнал да се шири македонскиот народен јазик. Македонската преродба продолжила во средината на XIX век. На тој план посебно се истакнале: Партениј Зографски, Димитар Македонски, Кузман Шапкарев, Марко Цепенков Ѓорѓија Пулевски, Григор Прличев и други. Првите македонски книги и учебници биле печатени во градовите на соседните земји (Виена, Будим, Пешта, Белград, Цариград). Првата македонска печатница била отворена во 1838 година во Солун од дојранчанинот Теодосија Синаитски. Во неа биле отпечатени доста македонски книги и учебници. По нејзиното уништување, има претпоставки дека нејзините остатоци биле пренесени во селото Ваташа, Тиквешко. Така, по неколку години проработила Ваташката печатница на Даскал Камче. Во 1850 година започнала да

работи печатницата на Константин Држилович.

Покрај училишта, во Македонија, од 60-те години на XIX век, започнале да се отвораат и читалишта. Тие овозможиле будење на националната свест кај членовите на читалиштата, чие национално ниво се крвало на поголем степен.

Наведи ги првите македонски преродбеници.

ЛИТЕРАТУРАТА И УМЕТНОСТА

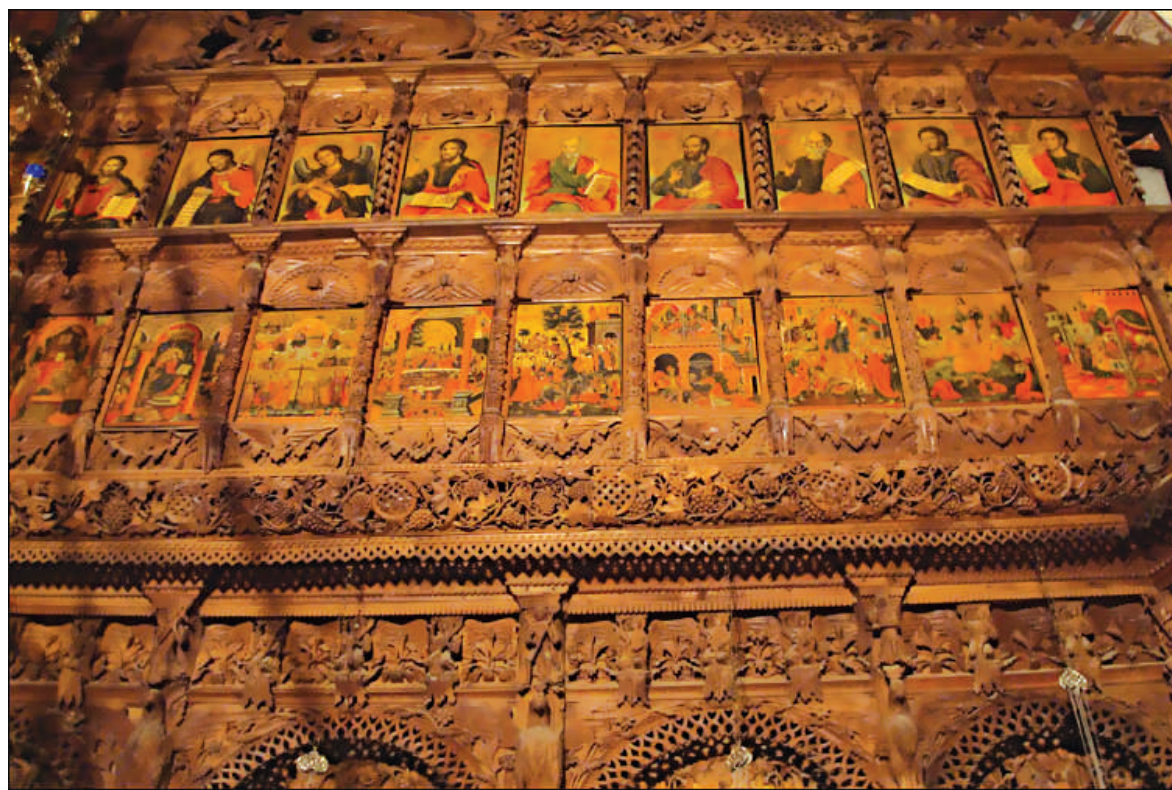
Културно-националната преродба на Македонците посебно го зголемила интерес кон македонското народно творештво. Меѓу нив, од посебно значење за нашата култура била појавата на Зборникот од македонски народни песни од браќата Миладиновци, објавен во Загреб 1861 година.

Една година пред појавата на зборникот на Миладиновци, во 1860 година македонскиот поет од Охрид Григор Прличев победил на сегрчкиот конкурс за поезија со неговата поема *О Армајџолос*, напишана на грчки јазик. Но подоцна тој станал огорчен противник на грцизмот во Македонија.

Во овој период творел и истакнатиот македонски поет, публицист и општественик Рајко Жинзифов, родум од Велес, авторот на поемата *Крвава кошула*, а литературни обиди направиле и Трајко Китинчев и Евтим Спространов.

Не била запоставена ниту науката, особено проучувањето на македонскиот јазик, историја и етнографија. Од огромно значење за македонската национална афирмација претставува делото на Крсте Петков Мисирков. Во 1903 година тој ја објавил студијата *За македонцишкие работии* која означила цела една епоха во македонската историја и култура.

Во екот на македонската преродба, започнала обнова и градба на повеќе цркви и манастири. Тоа овозможило развој на фрескосликарството и копаничарството.

Иконосџасој во манастирот Св. Јован Биџорски

Најпознатите мајстори на овој занает, предводени од Петре Филипovski -Гарка потекнувале од мијачките села во западна Македонија. Тие ги изработиле иконостасите во Лесновскиот манастир, црквата Св. Спас во Скопје, манастирот Св. Јован Бигорски и други. Истовремено се развила и градската архитектура. Побогатите трговци и занаетчиј почнале да градат раскошни куќи со препознатлив стил. Тоа посебно е забележливо во Охрид, Битола, Кратово, Мелник итн.

Кои ģранки на уметноста во Македонија во ова време доживеале забележителен наредок?

УЧЕСТВОТО НА МАКЕДОНЦИТЕ ВО ВОСТАНИЈАТА НА БАЛКАНОТ

Крсте Пејков Мисирков

Голем број Македонци, кои во тоа време престојувале и живееле во Србија како печалбари, трговци и друго, зеле активно учество во Првото и Второто српско востание. Додека се развивале востаничките дејства, Србија испратила своја делегација во Русија. Во составот на делегацијата активно учествувал и Македонецот Петре Чардаклија, кој потоа заминал на чело на српската делегација за Цариград, да бара од султанот целосна автономија за Србија.

Во 1806 година Србите повторно испратиле нова делегација во Цариград на чело со Македонецот Петар Ичко. По склучувањето на мир со султанот наречен Ичков мир, султанот бил принуден да им направи поголеми отстапки на Србите.

Во овие ослободителни борби на српскиот народ покрај споменатите, учествувале и голем број Македонци како востаници и востанички раководители. Така, Волче Жикиќ, кој ја градел тврдината во Делиград, бранејќи ја од Османлиите, храбро загинал.

Голем број Македонци биле активни учесници во ослободителните борби на грчкиот народ за ослободување од османското владеење. Со своето јунаштво и храброст во Грчкото востание од 1821 година посебно се истакнале: Марко Бочвар, Демир Трајко, Хаџи Христо и Стефко, Трајко Цветков, Стојан Капетан и др. Дури Хаџи Христо, по потекло од едно воденско село, добил генералски чин од грчките власти. Меѓу нив имало и такви македонски учесници кои ги дале и своите животи за ослободувањето на грчкиот народ од Османлиите, со надеж дека еден ден и тие ќе му помогнат на македонскиот народ во борбата за ослободувањето од османското владеење.

Какво било учеството на Македонците во ослободителните борби на Србија?

ИСТОЧНАТА КРИЗА И МАКЕДОНИЈА

РУСКО-ТУРСКАТА ВОЈНА ОД 1877/1878 ГОДИНА

Востанието во Босна и Херцеговина од 1875 година, имало силен одзив кај балканските народи, а го привлечно вниманието и на големите сили. Српската и црногорската влада настојувале да ја искористат тешката положба на Османската држава за да ги ослободат своите земји што се наоѓале под Османлиите. Затоа, во 1876 година започнале војна против Османската држава.

Учесниците на Цариградската амбасадорска конференција 1876 година

Започнувањето на ослободителните војни на Балканот против Османлиите, а и поттикнати од сопствени интереси, големите сили вршеле притисок врз Османската Империја за воведување на пошироки реформи за поробените народи. Дури била свикана и меѓународна конференција на големите сили во Цариград, која траела од 11 до 22 декември 1876 година. На Конференцијата големите сили предложиле Турција да воведат административни реформи во Босна и Херцеговина, Македонија и Бугарија, како и извесно територијално проширување на Србија и Црна Гора за сметка на Турција. Меѓутоа, Турција не го прифатила овој предлог на големите сили, а тоа било повод Русија во април 1877 година да ѝ објави војна на Турција. Руските војски од Романија го минале Дунав, навлегле во Бугарија, со тешки борби ги разбиле османските војски и стигнале пред Цариград. *Кои биле причините за свикнувањето на Цариградската конференција?*

Војната на Русија, Србија и Црна Гора против Турција ги раздвижило и народните маси во Македонија, а особено Македонците кои се наоѓале на печалба во балканските земји и во Русија. Тие се организирале во посебни одреди, на чело со: Иљо-војвода Малешевски, Ѓорѓија Пулевски, Ѓорѓи Антонов и други. Македонските доброволци во составот на руската и српската војска по пристигнувањето во Македонија навлегле длабоко во неа. Одредот од 150 борци раководен од Иљо Малешевски се одделил од руската војска каде што се поврзал со Димитар Поп Ѓеорѓиев-Беровски. На слободната територија тие ги формирале првите востанички органи на власта, на чело со месни старешини кои дејствувале околу два месеца.

Речиси истовремено во Кумановско и Кривопааланечко македонските доброволци, на чело со Јаким Челопечки и Никола Алгунски, ослободиле поголем дел на Источна Македонија сè до Овче Поле, но во јуни 1878 година, турските војски повторно ја зазеле територијата и спровеле голем терор врз месното население.

Зошто Македонците учествувале во ослободителните борби на балканските народи?

САНСТЕФАНСКИ ДОГОВОР

На 3 март 1878 година, целосно поразена Турција била принудена да потпише мир во Сан-Стефано, близу Цариград (Сан-Стефански мир). Со одредбите на овој мировен договор се предвидувало да се прогласат за независни Србија, Црна Гора и Романија, а во Босна и Херцеговина да се воведат реформи. Се предвидувало и создавање на една нова вазална автономна бугарска држава. Во неа се предвидувало да влезат териториите на бугарскиот народ меѓу Дунав и Родопите и од Црно Море до Софиско,

Потпишувањето на Сан-Стефанскиот мировен договор

како и делови од Албанија, делови од Грција, скоро цела Македонија без Солун и Халкидичкиот Полуостров. Сан-Стефанскиот мировен договор не стапил во сила туку бил прелиминарен - постоел само на хартија.

Оваа таканаречена Сан-Стефанска Бугарија, била одбележена само во договорот, но никогаш фактички не се остварила. Меѓутоа, таа останала неостварен идеал на големобугарската буржоазија.

Кои одредби се содржани во Санстефанскиот прелиминарен мировен договор?

БЕРЛИНСКИОТ КОНГРЕС

Вака проектираната „Сан-Стефанска“ или „Голема Бугарија“ Русија се обидела и практично да ја реализира. Според руската дипломатија, во Македонија османската војска требало да биде заменета со руска војска. Меѓутоа, големите европски држави никако не можеле да се помират да го прифатат Сан-Стефанскиот договор. Не можејќи да се согласат со индиректното руско проширување на Балканот, тие побарале ревизија (промена) на договорот.

Соочена со притисокот на големите европски држави, руската дипломатија предлагала на Македонија да ѝ се даде автономија. Слично на тоа, и Австро-Унгарија предлагала создавање на автономна област Македонија. На чело на новата држава, во која би влегол и градот Солун, требало да застане австрискиот генерал Родич. Меѓутоа австро-унгарскиот предлог не бил прифатен од руската и европската дипломатија. Навистина, Франција се согласила Македонија да добие автономен статус, исто како и Бугарија, меѓутоа британската дипломатија била против, бидејќи никако не можела да се согласи со предлозите во Сан-Стефано. За британската дипломатија создавањето на една „Голема Бугарија“ во која би влегла и Македонија, претставувало проширување на Русија на Балканскиот Полуостров.

Учеснициите на Берлинскиот конгрес

Со Сан-Стефанскиот мир не биле задоволни ни балканските држави Србија и Грција. Прво, затоа што дел од нивните територии биле предвидени да влезат во „Сан-Стефанска Бугарија“ и второ, поради нивните претензии за територијална поделба на Македонија.

И додека европската и балканската дипломатија си играле со судбината на Македонија, интересен став зазел познатиот македонски општественик д-р Димитар Робев од Битола, пратеник во турскиот парламент. Во март 1878 година тој влегол во контакт со македонската емиграција во Србија. Во разговорот со неа, со српските власти и со белградскиот митрополит, тој предложил како најповолно решение Македонија да добие независност. Сепак Робев не успеал до крај да ги разубеди српските официјални кругови за својот концепт за независноста и самостојноста на Македонија.

По повеќемесечна дипломатска борба за ревизија на Сан-Стефанскиот мир Русија исцрпена од војната се согласила со тоа. Истата 1878 година бил свикан Берлинскиот конгрес (што траел од 13-в

Промените на Балканот по Берлинскиот конгрес

до 13-VII). На конгресот била извршена целосна ревизија на Сан-Стефанскиот мировен договор. Со решенијата на Берлинскиот конгрес на Балканот биле извршени крупни територијални промени. Србија, Црна Гора и Романија биле

Дедо Иљо Малешевски

прогласени за напoлно независни држави. Австро-Унгарија добила право да ја окупира Босна и Херцеговина. Од Дунав до Стара Планина било формирано автономно вазално кнежевство Бугарија со обврска да плаќа данок на Турција, а јужно од Стара Планина била создадена автономна област Источна Румелија, која останала под врховна власт на Турција. Според член 23 и 62 од Берлинскиот договор, Македонија и натаму останала во составот на Османската Империја, со предвидени реформи, за воведување на органички статут во земјата и специјална комисија.

Берлинскиот конгрес не ги исполнил желбите на македонскиот народ. Тој не се здобил со слобода и покрај учеството во Руско-турската војна преку своите доброволци. Затоа македонскиот народ ќе ја продолжи борбата за свое ослободување.

Зошто Сан-Стефанскиот мировен договор бил ревидиран?

Објасни ја нејравдајта спрема македонскиот народ со решенијата на Берлинскиот конгрес.

РАЗЛОВЕЧКОТО ВОСТАНИЕ

ПРИЧИНИ ЗА ВОСТАНИЕТО

Во втората половина на XIX век положбата на нетурските народи што биле под власта на Османската држава станувала неподнослива. Тоа ги принудувало да креваат бунџи и востанија со јасно изразени стремежи за социјално и национално ослободување. Во ова време особено тешка била положбата на населението во Македонија. Од својоволијата на собирачите на даноците и полските чувари, како и од злосторствата на разбојничките банди, најмногу страдале селаните. Зголемувањето на даноците, како и населувањето на голем број Турци, Татари и Черкези во Македонија, дополнително ја влошувало положбата на населението. Сето тоа го натерало и македонскиот народ да се крене на вооружено востание против османската власт.

Димитар Поп Георѓиев - Беровски

Кои биле причините за избувнувањето на Разловечкото востание?

ПОДГОТОВКИ ЗА ВОСТАНИЕТО

Еден дел од подготовките за претстојното востание биле изведувани во Солун, а друг дел - на теренот каде што требало да избувне - во Пијанечкомалешевскиот крај. Со подготовките во Солун непосредно раководел водачот на востанието Димитар Поп Георѓиев - Беровски. Подготовките во Источна Македонија Д. Беровски му ги доверил на својот дедо (татко на својата сопруга), 75-годишниот поп Стојан Разловски. Беровски и поп Стојан продале дел од својот имот, а со добиените пари купувале оружје. Тоа тајно било пренесено во Малешевијата.

Покрај ова, водачот на востанието Д. Беровски им порачал на двете општински учителки баба Недела и Станислава Караиванова да изработат знаме на идното востание. На знамето бил извезен лав и стоел натписот „Македонија“ и

„Станете да ви освободи“. Потоа, Д. Беровски се вратил во Малешевијата, каде продолжил со подготовките. Според планот востанието требало да започне во селата во Пијанец и Малешевско, а потоа да се прошири кон Радовишко, Струмичко, Петричко и Мелничко.

Како шечеле подгојовкиџе за Разловечкојџо востјание?

ПОЧЕТОК И ТЕК НА ВОСТАНИЕТО

Во текот на подготовките, на 7 мај 1876 година (по стар стил), во Разловци неочекувано пристигнале турски даночни службеници - тапиџии. Исплашени да не бидат предвремено откриени, востаниците веднаш реагирале. Иако недоволно подготвени, заговорниците го објавиле востанието.

Така, на 8 мај 1876 година, избувнало востанието најпрвин во селото Разловци, а отаму, со дел од востаниците, Д. Беровски заминал за Малешевијата, за и таму да го прошири востанието. Таму го чекале од порано подготвените 300 малешевци. Меѓутоа, на пат за Малешевијата, кај селото Митрашинци се одиграла непланирана битка меѓу востаниците и таму случајно затечените Османлии. Во текот на битката Беровски бил ранет во главата. Поради тоа, востаниците се вратиле назад кон Разловци. Од Разловци четата се упатила кон Кочанско. Во селото Лаки месниот селски војвода Цоне Спасов веќе вооружил 30-40 востаници. Со заеднички сили, тие го потиснале турскиот башибозук од селото Лаки.

Пој Сџојан Разловски

Четата на Д. Беровски потоа се упатила кон селото Смиљјанци, Радовишко, каде што смиљјанчаните исто така се подготвувале за вооружено востание. Меѓутоа, во меѓувреме дошло до предавство од страна на месниот полјак во Радовиш, така што османската војска мошне брзо реагирала. Поради тоа, четата на Д. Беровски не можела да навлезе и да дејствува во Смиљјанци. Така, востаниците, на одреден начин и во овој предел доживеале неуспех.

Османските власти презеле брзи мерки за задушување на востанието. Најпрво наредиле сите сточари заедно со своите стада да ја напуштат Малешевијата. На тој начин востаниците требало да останат без храна и информации. Веднаш потоа

ТЕМА 4

започнало стегане на обрачот околу востанатата територија. Притоа, Разловци било и ограбено. Истовремено биле приведени и затворени повеќе луѓе од Малешевијата и поблиската околина. Беровски успеал да го избегне обрачот и да се спаси.

Со помош на историската карта покажи ги местата каде се одвивало Разловечкото востание.

ПРИЧИНИ ЗА НЕУСПЕХОТ И ЗНАЧЕЊЕ НА ВОСТАНИЕТО

Причините за неуспехот на Разловечкото востание лежат во неговото мошне брзо и предвремено избувнување, поради што не можеле во целост да се завршат планираните подготовки. Брзото и несреќно ранување на водачот на востанието Д. Беровски исто така негативно влијаело за неуспехот на востанието. Покрај тоа, востаниците не успеале да се поврзат со повеќе востанички чети во Источна Македонија. Од друга страна, месните османски власти мошне брзо реагирале и речиси го задушиле востанието уште во почетокот, пред тоа да биде вистински организирано. Востанието имало ослободителен карактер. Од ова востание Д. Беровски стекнал значајно искуство. По две години тој се нашол на чело на ново, многу поголемо востание.

Кои се причините за неуспехот на Разловечкото востание?

Задача: Организирајте посетата на музејот на Димитар и Георѓиев - Беровски во Берово

Востанијата во Македонија во 70-те години на XIX век

Знамето на Разловечкото востание

МАКЕДОНСКО КРЕСНЕНСКО ВОСТАНИЕ

ПРИЧИНИ ЗА ВОСТАНИЕТО

Кресненската клисура

Политичките и територијалните промени што ги донесол Берлинскиот конгрес на Балканот, имале силен одраз во Македонија, особено поради тоа што македонскиот народ и натаму останал под турско ропство и што положбата нагло се влошувала. Од ослободените територии на Бугарија и Србија и окупираниите територии на Босна и Херцеговина дошле во Македонија многу турски и албански бегалци, таканаречени мухаџири. Ним им биле доделувани најдобрите

обработливи површин и градени нови живеалишта.

Со запаѓањето во тешка финансиска криза, османлиските власти ги зголемувале даноците. Одделни даноци биле собирани и за три години однапред. Покрај тоа, се повеќе зачестиле репресивните и одмазничките мерки на Османлиите во вид на кражби, убиства, палења на куќи, имоти и слично. Тоа особено неповолно дошло до израз во Источна Македонија поради активното учество на македонското население во востаничките движења против османлиската власт, како што било случај со четите раководени од месните војводи: Димитар Беровски, Иљо Малешевски, Ѓорѓија Пулевски, Јоаким Челопечки, Никола Алгунски и други.

Кои се причините за крвавењето на Македонското Кресненско востание?

ПОЧЕТОКОТ И ТЕКОТ НА ВОСТАНИЕТО

Ваквата состојба во Македонија предизвикало ново револуционерно движење, создавање на нови македонски чети, како и повторно активирање на старите. Вриењата и незадоволството на македонскиот народ прераснале во 1878 година во ново востание, познато како Кресненско, по селото Кресна во долината на реката Струма, каде што најпрвин избувнало. Организатор на Кресненското востание бил бившиот охридски митрополит Натанаил Кучевишки, роден во село Кучевиште, а како војводи се истакнале Димитар Поп Ѓеорѓиев-Беровски, Стојан Карастоилов и Ѓорѓија Пулевски.

ТЕМА 4

Уште во текот на подготовките за востанието, бугарските власти преку Софискиот комитет „Единство“ се обиделе да му дадат бугарски карактер на востанието, како народно движење за присоединување на Македонија кон Бугарија.

Востанието избувнуло наутро на 5 октомври 1878 година, кога околу 400 востаници го нападнале турскиот гарнизон во селото Кресна и заробиле 119 турски војници и два офицера. Востанието брзо се ширело и во Разлошката котлина, при што биле ослободени Банско и Разлог. Наскоро востаниците ослободиле околу 35 села од двете страни на реката Струма. По овој успех, востанието се проширило во поголем дел од Источна Македонија.

ОРГАНИЗАЦИЈА НА ВЛАСТА И СОЗДАВАЊЕ НА МАКЕДОНСКАТА ВОСТАНИЧКА ВЛАСТ

По успешниот тек на востанието, востаниците организирале востаничка власт на ослободената територија. Во таа смисла востаниците биле распоредени во четири поголеми воени единици. За воен раководител и прв војвода на востанието бил избран Стојан Карастоилов. Покрај него, и рускиот емигрант и мајор Адам Калмиков бил наименуван за атаман (водач) на востанието. Од особено значење било основањето на Штабот на Македонското востание, составен од повеќе војводи, кои го избрале Димитар Поп Георгиев - Беровски за негов начелник. Покрај воените задачи, Штабот вршел истовремено и извесни функции на востаничка привремена влада. Освен споменативе востанички акти, било донесено и Устројството на Македонското востание, во кое се наведува уфрлањето на полскиот емигрант и мајор Луј Војткевич во редот на востаниците и во востаничкото раководство.

Според донесениот Востанички устав, востаничките вооружени единици натаму биле делени на чети и други помали борбени единици и групи. Дури била основана македонска коњаница на чело со војводата Никулица Македонски. Биле преземени акции за градење касарни. На слободната територија биле основани старешински совети, селски полиции, месни полициски станици - со цел подобро да се грижат за безбедноста и спокојството на населението.

Ѓорѓија Пулевски

Како била организирана власта во Кресненското востание?

Како била организирана македонската војска во некои на востанието?

ЗАДУШУВАЊЕТО НА ВОСТАНИЕТО И ПОСЛЕДИЦИТЕ

Успехот на Кресненското востание и неговата цел-ослободување на македонскиот народ од османското ропство, не било во полза само на турската власт, туку и на бугарската буржоазија, која сакала на востанието да му даде карактер на движење на месното население за присоединување кон Бугарија. Под нејзино влијание во раководството на востанието било предизвикано несогласување. Претставниците на софискиот комитет „Единство“ Адам Калмиков и Луј Војткевич, по директива на Софија сакале на брза рака востаничките акции да се прошират низ цела Македонија, со цел да се предизвика интервенција на Европа да го решава македонското прашање во полза на Бугарија. За разлика од нив, Димитар Поп Георгиев - Беровски и Стојан Карастоилов, сметале востаничките акции да се прошируваат етапно и организирано. Поради тоа Димитар Беровски бил отстранет од раководството на востанието, а на негово место застанал Словенецот Мирослав Хубмајер. Набрзо потоа бил убиен војводата Стојан Карастоилов.

Овие настани предизвикале распаѓање на целата востаничка организација, што го користеле турските војски потиснувајќи ги востаниците. Во таква ситуација, на 6 јуни 1879 година Натанаил Кучевишки издал наредба четите да се расформираат, а оружјето да се собере и да се складира за идните ослободителни борби. Всушност, овој акт го означил неуспешниот крај на македонското Кресненско востание, и тоа по осуммесечна борба. Востанието не успеало поради неповолната надворешна политичка ситуација, недоволната подготвеност, како и мешњето на надворешниот фактор пред сè Бугарија, која сакала востанието да го искористи за свои цели.

Натанаил Кучевишки

ПРОПАГАНДИТЕ И ПОСЛЕДИЦИТЕ ОД НИВНОТО ДЕЈСТВУВАЊЕ

ЦРКОВНО-УЧИЛИШНИТЕ ОПШТИНИ

Црковно-училишните општини биле самоуправни институции во рамките на Охридската архиепископија. Тие играле значајна улога во црковниот и просветниот живот на христијанското население. Со нив раководеле повишоките црковни лица и истакнатите граѓани. Под нивната закрила се одвивал целокупниот општествено-политички и културно-просветен живот на македонското христијанско население.

Со укинувањето на Охридската архиепископија (1767), црковно-училишните општини во Македонија потпаднале под јурисдикција на Цариградската патријаршија. Преку нив почнал да се наметнува грчкиот јазик и култура. Но со економското зајакнување и издигање на македонското граѓанство во текот на XIX век занаетчиите и трговците почнале да ги преземаат управите на црковно-училишните општини под своја контрола. Во наставата во училиштата се воведува народниот јазик и црковно-училишните општини постепено се одвоиле од Цариградската патријаршија, како посебно организирана црковна власт. Тие се грижеле за одржување на црквите, манастирите и општинските училишта. Со тоа тие одиграле значајна улога во зачувувањето на верскиот, културниот и националниот идентитет.

Теодосиј Голобанов

Каква била улогата на црковно-училишните општини?

БОРБА ЗА ОБНОВА НА ОХРИДСКАТА АРХИЕПИСКОПИЈА

Дејноста на грчкото високо свештенство и стремежите на грчката буржоазија да ја присвојат Македонија, предизвикале големо незадоволство кај македонскиот народ. Во 60-те и 70-те години на XIX век дошло до силно раздвижување што се изразило како борба против Цариградската патријаршија за обновување на Охридската архиепископија. Овие активности особено биле жестоки во Охрид, седиштето на поранешната архиепископија.

Во 1860 година граѓаните на Охрид и околните села испратиле колективна молба со 12 000 потписи и околу 500 селски и градски печати, до Цариградската патријаршија, со барање да се смени дотогашниот митрополит Мелетиј, кој бил Грк, а на негово место да се постави личност што го разбира македонскиот јазик. Ако не се исполни барањето се заканувале дека ќе преминат во унија со Римо-католичката црква. Тие истовремено побарале да се обнови Охридската архиепископија. На чело на таа борба застанеле Јанаки Стрезов и Димитар Миладинов од Струга.

Јанаки Стрезов

Нови организирани унијатски движења избувнале по формирањето на Бугарската егзархија (1870) и нејзините договори со Патријаршијата за сметка на македонските епархии. На чело на оваа Втора унија во Македонија застанал македонскиот трибун Димитар Поп Георгиев - Беровски. Македонското прашање со тоа добило јасно национално обележје.

Движењето за обнова на Охридската архиепископија кон крајот на XIX век било предводено од Скопскиот егзархиски митрополит Теодосиј Гологанов. Тој бил против сите странски пропаганди во Македонија и голем борец за обнова на Охридската архиепископија, како македонска црква. Но поради својата дејност, бил отстранет од митрополитското место во Скопје.

Кои активности преземало македонското население за обнова на Охридската архиепископија?

НАВЛЕГУВАЊЕ НА ПРОПАГАНДИТЕ НА СОСЕДНИТЕ ДРЖАВИ И ПОСЛЕДИЦИТЕ

По нивното ослободување, соседните балкански држави пројавиле освојувачки стремежи кон Македонија. Српската, грчката и бугарската буржоазија, преку разни пропагандни средства настојувале во неа да го наметнат своето политичко, духовно и културно влијание.

Најстара од сите пропаганди била грчката. Основната задача на грчката пропаганда се состоела во докажување дека Македонија е „стара грчка земја“ и како таква требало да се вклучи во границите на грчката држава. Затоа се продолжило со политиката на отворање училишта и други културно-просветни организации и установи во Македонија, настојувајќи на тој начин, да го наложи грчкиот јазик, како едно од најмоќните средства за асимилирање на македонскиот народ.

Во 70-те години на XIX век се појавила српската пропаганда. Со започнувањето на Српско-турската војна 1876 година, српската пропаганда ја прекинала својата дејност. Таа повторно се засилила кон крајот на 80-те години на XIX век. За таа цел во Белград било организирано друштвото „Св. Сава“, кое со материјална помош на српската влада отворало српски училишта во Македонија, во кои наставата ја изведувале српски учители на српски јазик.

Сепак, во споредба со грчката и српската пропаганда, најорганизирана и најсилна станала бугарската национална пропаганда во Македонија. Во 1870 година со посебен ферман на турскиот султан била основана Бугарската егзархија како самостојна бугарска православна црква со седиште во Цариград. Таа успеала да го преземе мноштвото од македонските црковно-училишни општини и да изврши големо влијание во ширењето на бугарскиот јазик, култура, просвета и национална свест. Таа ги убедувала Македонците дека се Бугари. Крајна цел на бугарската пропаганда била создавање терен за приграбување на Македонија и остварување на Сан-Стефанските илузии.

Од средината на XIX век во Македонија била присутна и римокатоличката пропаганда поддржувана, најмногу од Франција и Австро-Унгарија. Најсилно влијание унијатската пропаганда имала во градот Кукуш и околните села, како и во Битола, Еницевардарско, Струмичко и на други места.

Била присутна и протестантската пропаганда што ја ширеле американски мисионери. Таа успеала да зајакне во Источна и Централна Македонија.

Римокатоличката и протестантската пропаганда се базирале врз верска основа, но не го негирале националниот карактер на македонскиот народ.

По создавањето на романската обединета држава, се појавува и Романската пропаганда која се шири меѓу влашкото население во Македонија.

Дејствувањето на странските пропаганди имало тешки последици за Македонија. Како резултат на споменатите националноверски пропаганди се создавал расцеп во редовите на македонскиот народ. Пропагандите го разбивале единството на нашиот народ, толку потребно за успешна борба против османлиското ропство и за создавање на самостојна македонска држава.

МАКЕДОНСКАТА РЕВОЛУЦИОНЕРНА ОРГАНИЗАЦИЈА

ПРИЧИНИ ЗА СОЗДАВАЊЕ НА МАКЕДОНСКАТА РЕВОЛУЦИОНЕРНА ОРГАНИЗАЦИЈА

Д-р Христо Ташарчев

Положбата на македонскиот народ во периодот на турското владеење кон крајот на XIX век станувал од ден на ден сè потежок. Територијалните промени и стеснувањето на османската држава по Берлинскиот конгрес и зголемувањето на даночните обврски како и разни притисоци над македонскиот народ довело до осетно влошување на неговата положба. Така, во Македонија се преселиле доста мухаџири (бегалци-муслимани) од ослободените држави Србија и Црна Гора, од вазална Бугарија и окупираната Босна и Херцеговина. Турската власт се нашла во анархична положба, а низ Македонија крстареле арамиски банди и османски дезертери.

По Берлинскиот конгрес се засилиле пропагандите на соседните балкански држави, коишто пројавувале сè поголем интерес за заграбување на одделни делови од Македонија. Излезот од таквата тешка положба македонскиот народ,

особено селското население, го побарал во напуштање на своите живеалишта и преселување во големите градски центри како и емигрирање во прекуокеанските земји или заминување на печалба во некои од европските земји.

Во таквата општествено-политичка состојба во Македонија се појавиле разни форми на отпор и политичко организирање на Македонците за одбрана на своите имоти и националниот идентитет. Постепено во Македонија се создаваат револуционерни кружоци, комитети и вооружени групи. Идеен предводник на ова револуционерно движење била македонската интелигенција, особено учителската. Таа го поттикнала и повела македонскиот народ за извојување политичка слобода по пат на сенародно вооружено востание.

Кои биле причините за формирање на Македонската револуционерна организација?

ФОРМИРАЊЕ НА МАКЕДОНСКАТА РЕВОЛУЦИОНЕРНА ОРГАНИЗАЦИЈА

Главен иницијатор за формирањето на Македонската револуционерна организација бил Даме Груев. На 23 октомври 1893 (ст.стил) во Солун, петмина учители и еден лекар ја основале Македонската револуционерна организација. Состанокот бил одржан во домот на Иван Хаџиниколов, а на него присуствувале: Даме Груев, д-р Христо Татарчев, Петар Поп Арсов, Андон Димитров, Христо Батанџиев и домаќинот.

На основачкиот состанок на Организацијата било решено таа да биде тајна, во неа да можат да членуваат сите жители на Македонија, без разлика на национална и верска припадност, а политичката цел да биде извојување на автономија на Македонија како преодна фаза кон создавањето на независна

Петар Поп Арсов

Даме Груев

македонска држава. При тоа Петар Поп Арсов бил задолжен да изработи нацрт-устав на Организацијата, кој бил усвоен наредната година на вториот состанок во Солун. Тогаш бил избран и Централен комитет на чело со д-р Христо Татарчев (претседател) и Даме Груев (секретар).

Највисок орган на Организацијата бил Централниот комитет. Потоа доаѓале окружните, околицките и селските комитети. При зачленување во Организацијата се полагало заклетва. Членовите требало да внимаваат на своето однесување и да ја чуваат тајната. Писмата биле пишувани со шифри, а раководителите и позначајните места имале псевдоними.

Како се формирала Македонската револуционерна организација?

ЗАЦВРСТВУВАЊЕ И ШИРЕЊЕ НА МАКЕДОНСКАТА РЕВОЛУЦИОНЕРНА ОРГАНИЗАЦИЈА

Гоце Делчев

Со текот на времето членството на Организацијата постојано се зголемувало. Значајна улога на тој план имале Гоце Делчев, Ѓорче Петров, Пере Тошев и други. Со текот на времето, Гоце Делчев станал најистакнат идеолог и организатор на македонското националноослободително движење. Од самото вклучување во Организацијата, тој станува член на нејзиниот Централен комитет и ја поставува и зацврстува револуционерната мрежа преку месни и селски комитети низ многу градови и околии на Македонија.

По тригодишна револуционерна дејност, Организацијата одржала Конгрес во летото 1896 година во Солун, на кој присуствувале 16 делегати, меѓу кои и Гоце Делчев. Притоа, тој и Ѓорче Петров

биле задолжени да подготват нов устав и правилник. Според новиот устав на Организацијата, дејноста се проширила и во Одринскиот крај, кој сè уште не бил ослободен од Османлиите, па така сега таа го добила и новото име Тајна македонско-одринска револуционерна организација (ТМОРО). На Конгресот бил избран нов ЦК на Организацијата со седиште во Солун. За полесно раководење со Организацијата, територијата била поделена на неколку револуционерни окрузи: Солунски, Битолски, Скопски, Серски, Струмички и Одрински и околии, како помали организациони подрачја во окрузите. Заради подобра координација со македонската емиграција во Бугарија, во Софија било востановено Задгранично претставништво.

Пере Тошев

Што предвидувал Уставот на Организацијата од 1896 година?

ФОРМИРАЊЕ НА ЧЕТИТЕ

Низ цела Македонија од 1898 година дејствувале формираните околиски револуционерни чети. Главна улога при формирањето на четите имал Гоце Делчев. Тој бил инспектор на сите чети на Организацијата. Секоја чета имала свој војвода и секретар. Четите одиграле важна улога во ширењето на Организацијата и нејзините идеи, а изведувале и разни акции за изнаоѓање пари за Организацијата. Нивна главна задача била да го подготвуваат населението за востанието.

На почетокот четите лично се самовооружувале. Потоа, кога нивниот број постепено се зголемувал, се пристапило кон самофинансирање по пат на доброволни членски прилози, а и по пат на грабежи од богати Турци. Секако најкрупен таков грабеж бил извршен во 1901 година во пиринскиот дел на Македонија од страна на четата на Јане Сандански. Станува збор за грабнувањето на американската протестантска мисионерка мис Стон, за чиј откуп Организацијата добила 14 000 турски лири.

ТМОРО издавала и повеќе свои гласила, како што биле весниците „На оружје“, „Бунтовник“, „Слобода или смрт“ и други.

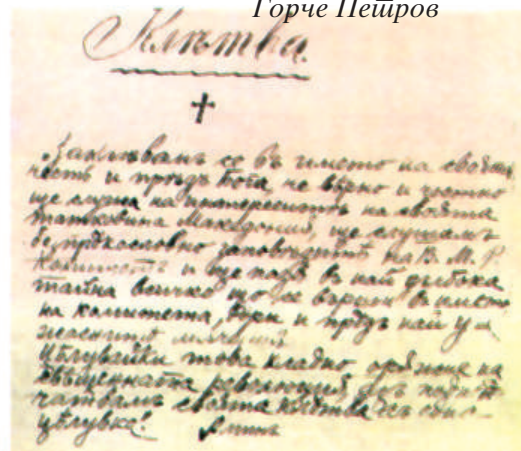
Каква била организационата структура на четите?

Јане Сандански

Ѓорче Петров

Симболиите и заклейвањата за прием на нови членови во МРО

ВРХОВНИОТ МАКЕДОНСКИ КОМИТЕТ И НЕГОВАТА ДЕЈНОСТ

СОЗДАВАЊЕТО И ДЕЈНОСТА НА ВРХОВНИОТ МАКЕДОНСКИ КОМИТЕТ

Генерал Данаил Николаев

Две години по основањето на Македонската револуционерна организација, во март 1895 година, бил формиран во Софија Македонски комитет. Комитетот бил создаден од македонски емигранти и печалбари во Бугарија, кои биле под политичко влијание на бугарската буржоазија и дворот. На својот Втор конгрес (декември 1895) бил преименуван во Врховен македонски комитет (ВМК), а за претседател бил избран бугарскиот генерал Данаил Николаев. Целта на бугарскиот двор била преку ВМК да го преземе раководењето на македонското националноослободително движење и да ги наметне своите интереси и планови за соединување на Македонија кон Бугарија. ВМК дејствувал како паралелно раководство, со постојано изразени стремежи да ја разбие и да ја неутрализира самостојноста на македонското ослободително движење.

Уште веднаш по формирањето ВМК започнал четничка активност во Македонија и Одринско. Четите биле уфрлувани во источните делови на Македонија со задача да агитираат против МРО и нејзината идеологија и да предизвикуваат нереди, а со цел да ја заинтересираат светската јавност да решава за македонското прашање во полза на бугарската буржоазија и дворот. Така истата година по формирањето, ВМК ја засилил својата четничка активност и го предизвикал таканареченото „Мелничко востание“ во 1895 година. Тогаш околу 600 луѓе, под команда на офицери од бугарската армија, ја минале границата и минале во Источна Македонија. Потоа еден помал одред од нив, извршил ненадеен напад на Мелник и го освоил. Откога ја запалиле поштата и неколку турски згради, по неколкучасовното престојување во градот се повлекле во Бугарија.

Со формирањето на ВМК, во македонското револуционерно движење настанале забуни од двојството на дејствувањето на теренот. Приврзаниците на ВМК, во служба на бугарскиот двор се нарекувале врховисти, а приврзаниците на Централниот комитет на МРО - централисти. Вовлекувајќи се и во раководството на Организацијата, врховистите му нанесувале големо зло на македонскиот народ. Тие располагале со оружје и со војводи со офицерско образование, и со државана поддршка и заштита на Бугарија.

ГОРНОЦУМАЈСКО ВОСТАНИЕ

Борис Сарафов

Централниот комитет на МРО, насирајќи ја опасноста од ВМК, уште од почетокот се спротивставил на неговото постоење и се залагал сите револуционерни сили да се обединат под раководството на МРО и Централниот комитет. Со цел да се разјаснат извесни недоразбирања како и да се избегнат непожелни конфликти, Солунскиот конгрес на МРО во 1898 година донесол решение да се формира Задгранично претставништво.

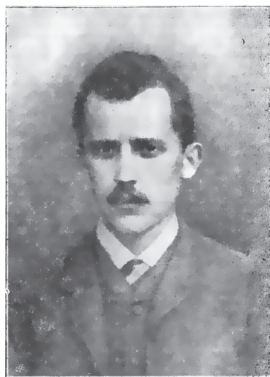
Во 1899 година за претседател на ВМК бил избран Борис Сарафов, со влијание и поддршка на Задграничното претставништво на ТМОРО. Тогаш во ВМК се почувствувала извесна промена во политичката платформа и дејствување, но и натаму било силно влијанието на бугарскиот двор. Во 1900 година ВМК бил преименуван во Врховен македонско-одрински комитет (ВМОК).

Со оглед на тоа што Борис Сарафов се покажал како недоволно послушен, а неговите ставови за посебноста на македонскиот народ и за независноста на македонското движење предизвикале незадоволство во бугарскиот двор, набрзо тој бил сменет. Наскоро раководењето на ВМОК го презел бугарскиот генерал Иван Цончев, со директива до врховистичките чети да подготвуваат востанички акции. Поради тоа дошло до расцеп во раководството на ВМОК, со две одделни раководства.

Во дејствувањето за разбивање на самостојноста на македонското националноослободително движење што го применувале врховистите дошло и до испровоцираното и избрзано Горноцумајско востание во есента на 1902 година. Со тоа ѝ бил нанесен осетен удар на Организацијата во Пиринскиот дел на Македонија. Востанието било кренато без знаење и поддршка на раководството на ТМОРО. Со него врховистите сметале дека ќе го предизвикаат вниманието на европската

Генерал Иван Цончев

Пере Тошев

јавност за нерешеното македонско прашање и за примена на реформите предвидени со Берлинскиот договор. Во интервенцијата на османлиските сили биле запалени 15 села, со страотен терор и со уништување на мрежата на ТМОРО во тие подрачја. По интервенција на големите сили, на 31 јануари 1903 година бугарската влада ја забранила дејноста на ВМОК, но продолжила нелегалната дејност на врховистите меѓу македонската емиграција во Бугарија и на теренот во Македонија.

Избрзаните воени судири го нарушиле угледот на Организацијата и предизвикале поголеми провали од кои таа тешко заздравувала. Поради едно предавство, и самиот Централен комитет бил обезглавен со апсењето на неговите членови: Пери Тошев, Христо Матов и д-р Христо Татарчев. Тие судири помеѓу ТМОРО и врховистите уште повеќе се заостриле непосредно пред Илинденското востание, кога тие се инфилтрирале и во најтесното раководство.

Кое востание го спровоцирале врховистите?

Какви последици имала ТМОРО од дејствувањето на врховистите?

ИЛИНДЕНСКОТО ВОСТАНИЕ

СОЛУНСКИОТ КОНГРЕС НА ТМОРО

По Горноџумајското востание, настанале апсења на неколку члена на Централниот комитет на ТМОРО: Пери Тошев, д-р Христо Татарчев и Христо Матов. Во тие околности, членот на ЦК Иван Хаџиниќолов, мислејќи и дека и самиот може да биде уапсен, ги предал тајните шифри, адреси, како и печатот на Организацијата на врховистот Иван Гарванов. Користејќи ја таквата состојба, во својство на привремен претседател на ТМОРО, тој свикал конгрес во Солун од 2-4 јануари 1903 година. На Солунскиот конгрес на Организацијата присуствувале вкупно 17 делегати. Притоа, некои членови и делегати не биле ниту повикани.

По долги разногласија, Конгресот донел одлука за кревање востание во пролетта 1903

Гоце Делчев

ТЕМА 4

година. Последните подготовки и определувањето на точниот ден на востанието требало да се направат на окружните конгреси.

Наспроти одлуката на Солунскиот конгрес, најистакнатите дејци на ТМОРО, Гоце Делчев, Јане Сандански и Ѓорче Петров сметале дека не постојат поволни услови за општо востание. Тие предлагале да се засилат дејствата на четите, без да се прогласува востание. Нивните обиди за промена на одлуката за општо востание биле безуспешни.

Додека траела расправата за карактерот на востанието, на 29 април 1903 година во Солун избиле Солунските атентати. Тие биле дело на наколкумина младинци кои се нарекле гемиџии. Тие имале за цел да го свртат вниманието на Европа за да се подобри положбата на македонското население. Притоа бил запален францускиот брод „Гвадалкивир“, Отоманската банка, поштата, плинарата, германскиот клуб и други објекти во Солун. Поради тоа турските власти извршиле жестоки репресалии врз невиното население. Многумина биле убиени, а уште повеќе затворени.

Непосредно по атентатите, во Солун се нашол и Гоце Делчев поради разговори со Даме Груев за одлагање на востанието. Но Даме Груев ги поддржал решенијата на Конгресот. Разочаран од ставот на Даме Груев, Гоце Делчев го напуштил Солун и тргнал да организира конгрес на Серскиот револуционерен округ. Ненајдено, кај с. Баница, на 4 мај 1903 година, во борба со турската војска Гоце Делчев загинал. Неговата смрт болно одекнала низ цела Македонија.

Иван Гарванов

Објасни како дошло до одлуката за востание?

СМИЛЕВСКИОТ КОНГРЕС

Најповолни услови за поуспешни подготовки за востание имало во Битолскиот револуционерен округ. За таа цел, од 2-7 мај 1903 година во с. Смилево се одржал конгресот на Битолскиот револуционерен округ, познат како Смилевски конгрес. Во присуство на 29 делегати, се дискутирало околу прашањето за и против идното востание. Решението за недоволно подготвено востание наишло на отпор кај делегатите Никола Петров - Русински, Ѓорѓи Сугарев, Петар Ацев, Никола Карев и други истакнати револуционери. Сепак доминирал авторитетот на Даме Груев при што мнозинството делегати сепак се изјасниле за кревање востание во Битолскиот револуционерен округ. При тоа бил избран Главен штаб од три члена, на чело со Даме Груев, кој требало да го определи денот на

започнувањето на востанието. Покрај тоа, бил донесен Востанички дисциплински устав.

Какви решенија донеле делегатиите на Смилевскиот конгрес?

ПОЧЕТОКОТ НА ВОСТАНИЕТО

Судењето на Солунскиите ајенџијори

По Смилевскиот конгрес, на просторот на Битолскиот револуционерен округ биле извршени опсежни подготовки за почеток на востанието. На 26 јули 1903 година, на врвот Победоносец, над Смилево, Главниот штаб донел решение востанието да започне на 2 август - верскиот празник Илинден. Пред тоа Задграничното претставништво на ТМОРО ја информирало официјална Европа за причините што го натерале македонскиот народ да се крене на востание.

Почетокот на востанието бил објавен со палење на востанички огнови, биене на камбаните, уништување на телефонските и телеграфските линии и напади врз населени места. Востаничкиот центар се наоѓал во с. Смилево во кое била организирана востаничка власт. Во негова близина било ослободено Крушево. Потоа востанието постигнало поголем успех во Костурско и Леринско. На 4 август 1903 година 600 востаници го ослободиле градот Клисурска и го држеле во свои раце сè до 17 август. Во средината на август, 700 востаници од Костурско и Леринско го ослободиле гратчето Невеска. Покрај тоа, биле ослободени повеќе костурски, лерински и преспански села, каде што била воспоставена народна власт. Најжестоки борби се воделе кај селото Езерец помеѓу 300 востаници и 2000 турски аскер.

Востаниците постигнале значителен успех и во охридскиот револуционерен реон. Таму најжестоки востанички акции се воделе во Малесија, Горна и Долна Дебарца и други места. Во Преспа, исто така, се воделе жестоки борби со турскиот аскер. Востаниците постигнале успех во Демирхисарско и во Кичевско, каде што биле ослободени повеќе села. До жестоки борби дошло во селата Прибилци, Карабуница и Извор, па дури се направил обид за ослободување на градот Кичево.

Востанички акции со помал интензитет биле водени во Скопскиот, Солунскиот, Серскиот и Одринскиот округ. Тука повеќе станува збор за диверзантски акции и за одделни судири со аскерот. Така, на пример, со револуционерните

ТЕМА 4

Даме Груев

акции во Серскиот округ, раководел Јане Сандански. Значи, борби се воделе низ одделни делови на Македонија, а под оружје се наоѓале околу 30 000 востаници.

Во востанието зеле учество и голем број припадници на националностите од Македонија, особено Власите. Највисок дострел на Илинденското востание била Крушевската република, на чело со Никола Карев.

Со помош на картици во учебнички покажи ги градовите и местата што ги ослободиле востаниците за време на Илинденското востание.

КРУШЕВСКА РЕПУБЛИКА

ОСЛОБОДУВАЊЕТО НА КРУШЕВО

Никола Карев

Најзначаен успех во Битолскиот револуционерен округ бил постигнат во Крушево. Тука, на 2 август 1903 година, Штабот на крушевските востаници, на чело со Никола Карев, во својство на началник на Горското началство, според порано подготвен план за напад, испратил повик за почеток на борбите.

Нападот на Крушево започнал ноќта, втори спрема трети август. Околу 750 востаници го насочиле нападот кон главните објекти во градот како што биле: касарната, општината и поштата. По неколкучасовна успешна борба, на 3 август, востаниците го ослободиле Крушево. Востаниците со развезано знаме поминале низ градот, а населението ги пречекало со воодоошевување.

Како било ослободено Крушево?

КРУШЕВСКАТА РЕПУБЛИКА

По ослободувањето на Крушево во него била воспоставена востаничка власт, позната во историографијата како Крушевска република, на чело со претседателот Никола Карев. Штабот на востаниците, кој се стационарал во месноста Гумење, ја презел воената власт во градот. Потоа се пристапило и кон избор на други органи на власта. За таа цел било свикано собрание на најистакнатите граѓани, кои го сочинувале Советот на Крушевската република. Советот на републиката бил составен од 60 луѓе, по 20 од секоја националност: Македонци, Власи и Албанци. Од редовите, пак, на Советот била избрана Привремена влада на чело со Вангел Дину, која броела 6 члена, исто така составена од сите националности. Секој член на раководел со по еден сектор: судство, финансии, безбедност, реквизиција, исхрана на населението и здравствено-санитарна служба.

За подобро функционирање и одржување на народната власт, биле преземени акции за вооружување на населението и утврдување на градот со длабоки ровови, за отворање на работилници за поправање и изработка на оружје, муниција и друго. Во блиското село Селце биле изработени познатите црешови топчиња. Била отворена специјална болница за лекување на болните и ранетите, а биле подготвени и фурни за печење леб и други производи. Главен организатор и инспиратор на овие активности бил претседателот на Крушевската република, Никола Карев.

Како била организирана власта во Крушевската република?

Испражи и осознај! Каде се наоѓа оригиналниот примерок на црешовото топче?

Крушевското црешово топче

КРУШЕВСКИОТ МАНИФЕСТ

Питу Гули

За време на десетдневната Крушевска република, востаниците испратиле повик до населението во околните муслимански села во вид на манифест, во кој се изнесени целите и определбите на востанието, нивните демократски стремежи за братска слога и единство против заедничките непријатели и угнетувачи. Крушевскиот манифест, напишан на македонски јазик, имал за цел да го убеди муслиманското население дека востанието не било кренато против нив, туку против жестока експлоатација и неподносливата османлиска тиранија, а со цел добивање човечки правдини.

Какви пораки содржи Крушевскиот манифест?

ЗАДУШУВАЊЕ И ПОСЛЕДИЦИ ОД ВОСТАНИЕТО

Со цел да го задушат востанието, турските власти ангажирале околу 200 000 турски војници пешадија, коњаница и башибозук. Само во Крушево била упатена војска од 20 000 војници на чело со Бахтијар-паша, против 1 200 востаници.

Првите судири во текот на османлиската офанзива во Македонија биле изведени кај Смилево. Таму и во селото Ѓавато се воделе жестоки борби сè до уништувањето на востаничките упоришта.

По неколкудневни жестоки борби и по заземањето на Смилево, голема османлиска војска, што доаѓала од Прилеп, Кичево и Битола, го стегала обрачот околу Крушево. На 12 август 1903 година. На повикот од Бахтијар-паша востаниците да се предадат, се појавиле внатрешни несогласувања. Сепак, на крајот, еден дел од востаниците решиле да го бранат градот. Се развиле жестоки десетчасовни борби на Мечкин Камен, каде што малубројните востаници, на чело со војводата Питу Гули, на крајот херојски загинале. Потоа Крушево било бомбардирано, ограбено и запалено, а дел од населението избегало.

Во текот на август и септември 1903 година се воделе жестоки борби помеѓу востаниците и турскиот аскер и башибозук во Леринско, Преспанско, Охридско, Кичевско, Прилепско и други места. На крајот, востанието жестоко било задушено. Притоа биле запалени доста села, куќи, училишта, цркви и слично.

Поради сето тоа, на 2 октомври 1903 година, Главниот востанички штаб наредил борбите да престанат, а оружјето и муницијата да се засолнат и складираат за нови идни воени дејствија.

Како било задушено Илинденскиот востание?

ЗНАЧЕЊЕТО И ОДГЛАСОТ НА ИЛИНДЕНСКОТО ВОСТАНИЕ

И покрај неуспехот да се извојува саканата слобода, Илинденското востание претставува мошне значаен историски период од македонското националноослободително движење, преминувајќи во светла револуционерна традиција во свеста на поробениот македонски народ. Генерации нови македонски револуционери се напојувале од илинденските традиции. За овој период на македонското националноослободителното движење испеани се голем број македонски народни песни, кои сочинуваат посебен т.н. илинденски циклус македонски борбени песни.

Како такво, Илинденското востание имало широк одглас кај светската прогресивна јавност, а особено македонските иселеници. Подвизите, самопрегорноста, страдањата и херојската борба на македонскиот народ, предизвикале симпатии и сочувство кај прогресивната јавност. Тоа секако повторно го актуелизирало нерешеното македонско прашање.

Каков бил одгласот на Илинденското востание во светот?

Задача: Посетијте го Крушево и одржијте историски час посветен на Илинденското востание и Крушевската република.

Изгорено Крушево

ПОЛОЖБАТА ВО МАКЕДОНИЈА ПО ВОСТАНИЕТО

РЕФОРМИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА

Тешката положба на македонското население по Илинденското востание ги натерало големите сили да иницираат реформи во Македонија. Притоа најголем интерес за реформи пројавиле Австро-Унгарија и Русија, кои се обиделе да ја искористат новонастаната состојба за остварување на своите интереси во Македонија. Така дошло до средба меѓу императорот на Австро-Унгарија Франц Јозеф и царот на Русија Никола II во октомври 1903 година во малото штаерско место Мирцштег. Притоа биле договорени реформи во Македонија во администрацијата, жандармеријата, судството, финансиите и др., со развивање на извесна месна самоуправа, а под контрола на странски претставници (австриски, руски, француски, англиски и италијански). По извесно одлагање од турската страна, под притисок на европските сили, турската влада ги прифатила реформите во Македонија. Но тие ограничени реформи не можеле да ги задоволат интересите на македонскиот народ.

По востанието била формирана и мешовита комисија од христијански и муслимански претставници за испитување на воените злосторства. Притоа, италијанскиот генерал Де Џорџис бил поставен за командант на жандармеријата, а територијата на Македонија била поделена на пет сектори на чело со странски офицери.

Мирцштегските реформи не биле во целост спроведени. Меѓутоа, тие сепак имале извесно значење за Македонија, зашто била зачувана нејзината целост, повторно било актуелизирано македонското нерешено прашање и била афирмирана нејзината борба за слобода.

Натамошни чекори за нови реформи во Македонија од особено значење биле направени во јуни 1908 година на средбата меѓу англискиот и рускиот владетел во Ревал. На таа средба тие предвидувале автономија на Македонија. Меѓутоа, избувнувањето на Младотурската револуција го спречило нивното спроведување во дело.

Какви реформи биле спроведени од страната на европските држави во Македонија по Илинденското востание?

ВООРУЖЕНИТЕ ПРОПАГАНДИ НА БАЛКАНСКИТЕ ДРЖАВИ

Настаните по Илинденското востание ги искористиле соседните балкански држави Бугарија, Грција и Србија за засилување на своите пропаганди, сега и со уфрлување на свои пропагандистички вооружени чети во Македонија. Најмногу туѓи пропагандистички вооружени чети во Македонија крстосувале во текот на 1904 и 1905 година.

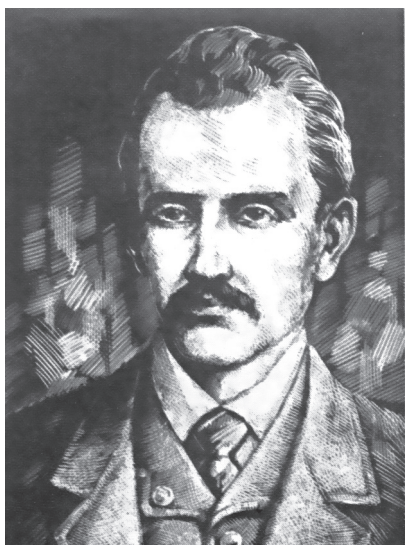
Бугарската вооружена пропаганда била организирана, главно, преку врховистичките чети со непосредна помош на бугарската влада. Така, добро вооружени чети, раководени и од бугарски офицери, меѓу кои најмногу се истакнал генерал Иван Цончев, често навлегувале во Македонија. Тие, главно, биле насочени против членовите на ТМОРО и против мирното македонско население, поради што вооружените сили на ТМОРО воделе чести борби со нив. Во тој отпор посебно се истакнал Јане Сандаски, кој дејствувал во Серскиот револуционерен округ.

Грчките вооружени чети познати се во овој период како чети на андарти, специјално обучувани на островот Крит. Целта на андартите била одбрана на грцизмот во Македонија и враќањето на населението во редовите на Цариградската патријаршија. Нивната активност била прифатена и од официјалната грчка влада, која и материјално ги издржувала. Грчката вооружена пропаганда во Македонија била помагана од страна на високите свештени лица, банкарите и трговците. Само во пролетта 1905 година грчко-турската граница во Македонија ја минале 2 000 андарти. На теренот во Македонија тие вршеле терористички акции, особено врз населението што ја напуштило Патријаршијата.

Првата српска вооружена пропаганда започнала во 1904 година, а ја предводел Григор Соколовиќ од с. Небрегово, Прилепско. Српските вооружени чети, воглавно, се движеле во Кумановско, Скопско, Полог, Азот, Поречието и на други места.

Надворешните вооружени пропаганди во Македонија биле насочени против интересите на македонскиот народ. Тие го разединиле единството на македонскиот народ. Така, Македонија станала арена на меѓусебни крвави пресметки и на братоубивствена борба, која за подолго време оставила тешки последици во земјата.

Какви цели имале вооружените пропаганди во Македонија?

Пере Тошев

ПОЛОЖБАТА НА МАКЕДОНСКАТА РЕВОЛУЦИОНЕРНА ОРГАНИЗАЦИЈА

Задушувањето на Илинденското востание оставило тешки последици за ТМОРО. Во редовите на ослабената Организација биле водени остри дискусии околу тоа кои биле причините за неуспехот на востанието. На една страна биле претставниците на левото крило на ТМОРО, на чело со Горче Петров, Јане Сандански, Пери Тошев, Димо Хаџи-Димов, Христо Узунов и други видни македонски револуционери, кои сметале дека востанието било пребрзано. Тие се залагале за долготрајна националноослободителна борба со сопствени сили.

ТЕМА 4

Претставниците на десното крило на ТМОРО, предводено од Христо Матов, било под силно влијание на врховистичката политика за помош од надвор, пред се од Бугарија.

Каква била состојбата на ТМОРО во Илинденското востание?

РИЛСКИОТ КОНГРЕС

По серијата одржани окружни конгреси, во октомври месец 1905 година во Рилскиот манастир бил свикан општ конгрес на ТМОРО. На него учествувале 21 делегат од шест револуционерни окрузи.

На конгресот била извршена анализа на илинденските настани, бил избран нов Централен комитет, ново задгранично претставништво и редактор на органот на ТМОРО „Револуционерен лист“. Освен тоа, ТМОРО била преименувана во Внатрешна македонско-одринска револуционерна организација (ВМОРО), а биле усвоени и нов правилник и нов устав.

На Рилскиот конгрес долго време се дискутирало за многу значајни прашања во врска со положбата, слабостите и идното уредување на Организацијата. Силен печат во работата на конгресот дал Јане Сандански, кој се залагал за за самостојност на македонското националноослободително движење, а против странските пропаганди.

Рилскиот манастир

Ѓорѓи Суѓарев

Меѓутоа, наскоро по Конгресот, десното крило целосно се ставило во служба на великобугарските интереси, и целосно се одделило од левото крило. Дошло и до отворени борби и предавства. Како резултат на тоа, жртви на предавствата на тугите пропаганди биле низа истакнати дејци на ВМОРО, меѓу кои и Никола Карев, Христо Узунов, Ѓорѓи Суѓарев и други.

Кои се најзначајните решенија на Рилскиот конгрес?

Испражи и осознај! Како бил убиен Никола Карев?

МАКЕДОНИЈА ВО ВРЕМЕ НА МЛАДОТУРСКОТО ВЛАДЕЕЊЕ

МЛАДОТУРСКОТО ДВИЖЕЊЕ

Кон крајот на XIX и почетокот на XX век Турција била зафатена со голема економска и политичка криза. Сè погласни биле барањата за модернизација, укинувањето на апсолутизмот и воведувањето уставност и парламентаризам. Носителите на овие барања биле турската буржоазија, многубројните интелектуалци школувани во европските земји и младото офицерство, кои формирале повеќе револуционерни групи и тајни комитети.

Приврзаниците за реформи, модернизација, уставност и парламентаризам (парламентарно уредување) во Турција биле наречени младотурци, а нивното револуционерно движење - младотурско движење. Приврзаниците на стариот апсолутистички систем се нарекле старотурци. Во 1891 година во Женева, младотурците основале Отомански комитет за обединение и напредок, кој требало да ги координира активностите на разните револуционерни групи и комитети.

Младотурското движење посебен замав зело во Македонија, а во 1905 година во Солун било преместено и седиштето на младотурското движење. Притоа дошло и до поблиски контакти со левото крило на ТМОРО, наоѓајќи заеднички интерес во борбата за реформи и уставност во земјата.

Каква била целта на младотурското движење?

УЧЕСТВОТО НА МАКЕДОНЦИТЕ ВО МЛАДОТУРСКАТА РЕВОЛУЦИЈА

Младотурската револуција започнала во Македонија со одметнувањето на командантот на турскиот гарнизон во Ресен Нијази-бег, и неговата единица, на 3 јули 1908 година. Набрзо сите гарнизони од Македонија застанале на негова страна и тој успеал да го прошири својот бунт на цела Македонија. На 22 јули побунетите младотурци влегле во Битола и ги ослободиле политичките затвореници Македонци и Албанци, со што на дело ги покажале свите демократски определби.

Султанот Абдул Хамид II, неможејќи да ја задуши револуцијата, на 24 јули го обновил уставот од 1876 година, со што започнал периодот на младотурското владеење во Турција. Тоа била првата буржоаско-демократска револуција

Султанот Абдул Хамид II

Нијази-беџ

во Турција, позната како Хуриет (слобода).

Младотурската револуција била прифатена со симпатии од страна на македонскиот народ. Раководството на Македонската револуционерна организација сакало да го исползува овој поволен момент, надевајќи се дека во новонастанатата ситуација македонскиот народ ќе добие слобода. Затоа, Јане Сандански, еден од водачите на левото крило на ВМОРО, го прифатил повикот на младотурците за легална соработка со новата власт. Легализираните чети со воодошевување биле пречекани во македонските градови. Притоа Јане Сандански во Солун одржал говор пред собраниот народ, а наредниот ден издал Манифест до сите националности, со покана за единство во воспоставувањето на новата демократска власт.

Десното крило на ВМОРО кон Младотурската револуција гледало со недоверба, однесувајќи се саботерски кон револуционерните промени.

Каков бил односот на Македонциите кон Младотурската револуција?

СОЗДАВАЊЕ НА МАКЕДОНСКИ ПОЛИТИЧКИ ПАРТИИ И ОРГАНИЗАЦИИ

Димитар Влахов

За време на уставните слободи во Турција, покрај легализирањето на револуционерните чети, се појавиле повеќе политички партии и организации.

За македонскиот народ од особено значење било основањето на Народната федеративна партија во Солун во август 1909 година. Таа произлегувала од левото крило на ВМОРО. На чело на оваа легална граѓанска политичка партија во Македонија се наоѓал македонскиот револуционер, општественик и публицист Димитар Влахов. Во Централното биро на оваа партија биле: Јане Сандански, Димо Хаџи-Димов, Димитар Влахов, Анастас Митрев, Ферид Бајрам и други.

Во својата програма Партијата се залагала за добивање обласна политичка автономија на Македонија во рамките на Турција, аграрна и даночна реформа, работничко законодавство, воведување на мајчиниот јазик во училиштата и многу други прогресивни ба-

Јане Сандански

рања.

Младотурскиот режим и уставните слободи го овозможиле и појавувањето на првите синдикални организации и првите социјал-демократски организации во Македонија.

Кои биле програмските барања на Народната федеративна партија?

ПРОМЕНА НА ПОЛИТИКАТА НА МЛАДОТУРСКИОТ РЕЖИМ

Губењето на дел од териториите на Турција за време на младотурскиот режим, ги поттикнал реакционерните сили во април 1909 година да извршат контрареволуција, да го укинат уставот и повторно да се воспостави апсолутистички режим. Младотурските сили брзо реагирале и за кратко време ја задушиле контрареволуцијата. Во задушувањето на контрареволуцијата активно се вклучил и македонскиот народ. Околу 1200 македонски доброволци, предводени од Јане Сандански, Христо Чернопеев и Јане Сандански учествувале борбите во Цариград, за да ја спасат револуцијата од пропаст. Притоа, Султанот Абдул Хамид II бил заменет со нов султан, брат му Мехмед V.

Откако се зацврстиле на власта, младотурците одеднаш го смениле курсот на својата дотогаш прогресивна политика, а ја прифатиле политиката на поранешниот апсолутистички режим: прогонување и затворање на населението. Така дошло до брутална акција на разоружување во Македонија. Не само што не била спроведена аграрна реформа, туку во август 1910 година младотурците ја забраниле дејноста на политичките легални партии и организации. На теророт и злосторствата на новите власти жестоко реагирале македонските пратеници во турскиот Парламент, посебно Димитар Влахов, но состојбата битно не се променила.

Промената на курсот на младотурците предизвикал силен бран на незадоволство во Македонија. Тоа се согледува преку многубројните митинзи, испраќање на петиции, појава на повторна нелегална дејност на македонските чети и нивно одметнување во планина и слично. На изневерениот македонски народ не му останувало ништо друго, освен повторно да се организира за вооружена борба со сопствени сили.

Зошто дошло до прекинување на соработката меѓу младотурците и македонскиот народ?

TEMA 4

**ТЕМА 5.
МАКЕДОНИЈА ОД БАЛКАНСКИТЕ ВОЈНИ
ДО НЕЗАВИСНОСТА**

МАКЕДОНИЈА ВО БАЛКАНСКИТЕ ВОЈНИ

БАЛКАНСКИОТ СОЈУЗ

По Младотурската револуција, буржоазиите на соседните балкански држави Србија, Бугарија, Грција и Црна гора, биле особено заинтересирани да ги освојат териториите на Балканскиот Полуостров, што сè уште се наоѓале под османлиска власт. Станува збор за турските провинции и областите: Македонија, Албанија, Епир, Тракија, Санџак и Косово. Во тие свои планови овие држави ја имале целосната поддршка на Русија, која била заинтересирана да го зацврсти своето влијание на Балканот. Тоа биле основните причини во 1912 година да се создаде четворниот Балкански сојуз.

Најголем интерес на трите балкански држави: Србија, Бугарија и Грција бил освојување на Македонија. Таквата нивна освојувачка цел најдобро се согледува преку тајното дополнување на договорот меѓу Србија и Бугарија, во кое децидно се предвидувала поделба на Македонија, доколку се уверат дека не е можно организирање на автономна област на таа област.

*Балканскиот Полуостров
пред Балканските војни*

Кои биле причините за создавање на Балканскиот сојуз?

ПРВАТА БАЛКАНСКА ВОЈНА И ЛОНДОНСКИОТ МИРОВЕН ДОГОВОР

Откако биле извршени сите воени подготовки, со нападот на Црна Гора врз турските сили на 9 октомври 1912 година, започнала Првата балканска војна, а наскоро потоа воени акции презеле и останатите сојузници.

Со самиот почеток на војната Турција претрпела тешки порази. Српската војска извојувала значајни победи во битките кај Куманово и Битола, а преку Албанија избила и на Јадранско Море. Притоа источна Македонија била заземена од Бугарија, а егејскиот дел на Македонија од Грција.

Бидејќи била поразена на сите фронтови, Турција била принудена да побара примирје, а наскоро, на 30 мај 1913 година започнала Лондонската мировна конференција.

Според Лондонскиот мировен договор, Турција ги изгубила сите свои владеења на Балканот, освен Цариград и Одрин со нивната околина, била создадена автономна држава Албанија, а Македонија била поделена меѓу Србија, Бугарија и Грција. Значи, иако Македонија се ослободила од Османлиите, со забележително учество и на свои доброволци, таа, сепак, со Лондонскиот мировен договор всушност била окупирана од балканските сојузници.

Балканскиот Полуостров по Балканската војна

Кои биле решенијата на Лондонскиот мировен договор во однос на Македонија?

УЧЕСТВОТО НА МАКЕДОНЦИТЕ ВО ВОЈНАТА

Во Првата балканска војна доста било забележително учеството на македонските доброволци. Македонците се надевале дека ќе придонесат за создавањето на автономна Македонија, но постепено се увериле во изневерувањето на нивните надежи од страна на завојувачките балкански држави.

Најмногу македонски доброволци биле регрутирани во бугарската армија. Така, во борбите против Турците на Тракискиот фронт учествувале 14 000 Македонци организирани во Македонско-одринско ополчение. Од споменативе доброволци, составени од 12 бригади, 10 биле чисто македонски.

Размислете! Зошто бугарската воена команда ги испраќала Македонците на Тракискиот а не на Македонскиот фронт?

И српската воена команда создала македонски доброволечки чети. Тие биле организирани во тн. Народна одбрана. Во неа, од 400 четници, во почетокот 300 биле Македонци. Во борбите на српската војска во Кумановско-кривопапанечкиот крај биле вооружени околу 700 селани од с. и околните места. Подоцна во тн. Доброволечки полк при српската армија биле регрутирани околу 2 400 Македонци. И во грчките андартски чети имало регрутирано македонски доброволци.

Мировна конференција во Букурешт 1913

Во војната учествувал и самостојниот одред на Јане Сандански од 500 борци. Тие од Турците најпрвин го освоиле градот Мелник, а потоа стасале сè до Солун. По заземањето на овој град од страна на грчко-бугарските војски, Јане Сандански на една прослава во градот одржал говор за слободата и за идната автономија на Македонија. Меѓутоа, притоа брутално бил нападнат од група бугарски офицери.

ВТОРАТА БАЛКАНСКА ВОЈНА И БУКУРЕШКИОТ МИРОВЕН ДОГОВОР

По завршувањето на Првата балканска војна, меѓу сојузниците дошло до нагло разединување. За раздорот меѓу сојузниците причина била кому да му припадне Македонија. Повикувајќи се на договорите од Балканскиот сојуз, Бугарија ја барала цела Македонија. Бидејќи новите вооружени судири биле на повидок, Србија и Грција склучиле спогодба против Бугарија. На 29 јуни 1913 година Бугарија ненадејно ги нападнала Србија и Црна Гора. Така започнала Втората балканска војна.

Најголемата битка меѓу српската и бугарската војска се одиграла на реката Брегалница. Во битката на српската страна учествувала и една црногорска дивизија. Притоа загинале или биле ранети околу 16 000 српски и црногорски војници и околу 25 000 бугарски. Брегалничката битка била решавачка битка во Втората балканска војна. Во текот на војната, поради спорните територијални прашања, Бугарија од север била нападната и од Романија, а од југ од Турција, поради што наскоро побарала итно примирје.

Мирот меѓу поразената Бугарија и победничките држави Србија, Црна Гора, Грција и Романија и Турција бил склучен на 10 август 1913 година во Букурешт. Тука, всушност, била санкционирана тројната поделба на Македонија, односно таа уште еднаш: била распарчена. Така, поголем дел од територијата на Македонија што со Лондонскиот мир ѝ била дадена на Бугарија, со Букурешкиот мир била приклучена кон Србија и Грција. Со тоа вардарскиот дел на Македонија и припаднал на Србија, егејскиот дел на Македонија на Грција, а пиринскиот дел на Македонија на Бугарија. Еден дел од југозападна Македонија влегол во составот на Албанија.

Со Букурешкиот мировен договор била извршена вештачка поделба на Македонија, која ги прекинала економските врски и културно-националните контакти на поделениот македонски народ.

Кои биле решенијата на Букурешкиот мировен договор за Македонија?

ПРОТЕСТИТЕ ПРОТИВ ПОДЕЛБАТА НА МАКЕДОНИЈА

Поделбата на Македонија предизвикала голем отпор на Македонците ширум светот, посебно меѓу македонката емиграција во Швајцарија и Русија и меѓу македонското иселеништво во прекуокеанските земји, САД, Канада и Аргентина.

Особена дејност за зачувувањето на целостта на Македонија пројавила Македонската колонија во Петроград, Русија, на чело со Димитрија Чуповски. По завршувањето на Првата балканска војна тој дошол во Македонија и се ангажирал за создавање на слободна македонска држава во нејзините етнографски и географски граници, поради што и бил протеран. Својата дејност ја продолжил и во Русија, особено преку гласилото *Македонски глас*.

На 14 март 1913 година, Македонската колонија во Петроград испратила меморандум до Мировната конференција во Лондон со барање за самостојност на Македонија, како единствена, неделива и независна балканска држава. Меѓутоа, на ова барање, како и на многуте слични барања, потписниците на мировните договори и големите европски сили се оглушиле не водејќи сметка за интересите на македонскиот народ, кој не бил претставен ниту на Лондонската, ниту на Букурешката мировна конференција.

Димитрија Чуповски

МАКЕДОНИЈА ВО ПРВАТА СВЕТСКА ВОЈНА

УЧЕСТВОТО НА МАКЕДОНЦИТЕ ВО ПРВАТА СВЕТСКА ВОЈНА

Како резултат на освојувачкиот карактер Балканските војни, Македонија била разделена помеѓу Грција, Србија и Бугарија, а еден мал дел влегол во состав на Албанија.

Со започнувањето на Првата светска војна, Македонците биле принудно мобилизирани во војските на завојуваните балкански држави и принудени да се борат за туѓи интереси,

Во текот на 1914 и во почетокот на војната со Бугарија во октомври 1915 година, српските власти извршиле мобилизација во вардарскиот дел на Македонија на околу 53 000 Македонци кои биле упатени на првите борбени линии, на фронтовите. Така, присилно мобилизираните Македонци против својата воља биле ангажирани да се борат во сите позначајни битки што ги водела српската војска во 1914 и 1915 година, како што била Церската и Колубарската битка, битката за одбрана на Белград и др. Незадоволството и отпорот на македонските обврзници се манифестираше на разни начини, меѓу кои најпознат е оној во Крагуевац, кога тие одбиле да дадат заклетва за верност на српскиот крал. Многу од нив бегале, дезертирале во редовите на војските на Централните сили.

Согледувајќи ја новонастанатата положба на Македонија, дел од членовите на Македонската револуционерна организација, пројавиле отпор кон балканските великодржавни претензии. Тие се залагале за независна Македонија во нејзините географски и етнографски граници. За да се сопре бугарската експанзионистичка политика кон Македонија, бил планиран и атентат врз бугарскиот цар Фердинанд Кобуршки, по што бил убиен Јане Сандански (22 април 1915).

По влегувањето на Бугарија во Првата светска војна на страната на Централ-

Македонскиот (Солунски) фронт 1916-1918

ТЕМА 5

ните сили, од пиринскиот дел на Македонија и македонската емиграција во Бугарија биле мобилизирани околу 33 000 Македонци. Од нив бугарската Врховна команда ја формирала 11-та Македонска дивизија. Голем број Македонци биле вклучени и во диверзантските чети, под раководството на Тодор Александров.

Слична судбина доживувале и Македонците во егејскиот дел на Македонија, каде што биле мобилизирани околу 20 000 Македонци во грчката армија.

За чии интереси Македонците војувале во Првата светска војна?

ПОЛОЖБАТА ВО МАКЕДОНИЈА ПОД ОКУПАЦИЈАТА И ОТПОРОТ ПРОТИВ ОКУПАТОРОТ

Есента 1915 година, за неполни два месеца, бугарските војски ја завладеале територијата на Македонија, што дотогаш била под власта на Србија. Така, кон крајот на 1915 и почетокот на 1916 година, Македонија со линијата на Македонскиот (Солунскиот) фронт била поделена на две окупациони зони, во кои биле сконцентрирани големи воени сили на Централните сили и Антантата. И едните и другите окупатори во Македонија вршеле реквизиција и ограбување на националното богатство, спроведувале масовна принудна работа, вршеле насилна регрутација на Македонците во нивните војски, испраќајќи ги да се борат против своите браќа од другата страна на фронтот.

Како реакција на ова, кај македонскиот народ и останатите националности во Македонија се јавиле најразлични форми на пасивен и активен отпор. Една од најраспространетите форми на отпор на македонските селани било сокривањето на житото и живата стока, кои подлежеле на насилна реквизиција. Покрај тоа, доста било распространето и одбегнувањето на принудната работа за изградба на воени објекти, железници, патишта и друго, што особено било

Бугарските окупаторски сили во Скопје 1915 година

применувано во делот на Македонија под бугарска окупација. Многу честа била и појавата на дезертирање од воените единици на мобилизираните војници од Македонија, од кои се создавал еден вид на „зелен кадар“.

*Како окупаторите се однесувале кон македонското население?
Кои форми на отпор биле организирани против окупаторите?*

ПОСЛЕДИЦИ ОД ВОЈНАТА ЗА МАКЕДОНИЈА

Битола по бомбардирањето

Тригодишните крвави борби на Македонскиот фронт оставиле тешки последици во Македонија. Биле бомбардирани и разурнати десетина градови и стотина села како: Дојран, Лерин, Серез, Битола и други. Било уништено и онака неразвиеното македонско стопанство и бил уништен единствениот македонски пазар. Македонскиот народ поднел и големи човечки жртви, како од редовите на присилно мобилизираните Македонци во окупаторските војски, така и од редовите на цивилното население поради злочините на оку-

паторските војници, бомбардирањата, заразните болести, гладот и др.

Со завршувањето на Првата светска војна, македонскиот народ западнал во уште поголеми тешкотии. Со Версајскиот мировен договор, била потврдена тројната поделба на Македонија, која започнала уште со балканските војни. Така, вардарскиот дел влегол во состав на Кралството на Србите, Хрватите и Словенците, егејскиот дел во состав на Грција и пиринскиот дел од Македонија во состав на Бугарија. Во сите тие окупирани делови на Македонија, се вршела груба денационализација и асимилација на македонскиот народ.

БАРАЊАТА И АКТИВНОСТИТЕ НА МАКЕДОНЦИТЕ ЗА СОЗДАВАЊЕ САМОСТОЈНА ДРЖАВА

Во текот на одржувањето на Париската мировна конференција 1919 година, особена активност пројавиле разни македонски политички организации и здруженија, особено во емиграцијата. Тие испраќале апели, меморандуми, писма и други акти до светската јавност и до Париската мировна конференција, со барања за востановување на целостта на Македонија, за нејзино самоопределување и организирање во обединета слободна и независна држава.

Непосредно по започнувањето на Конференцијата, македонската емиграција во Цариград организирала митинг, на кој бил усвоен Мемоар со барање да

ТЕМА 5

се воспостави целостта на Македонија и таа да се организира како автономна област по примерот на Швајцарија.

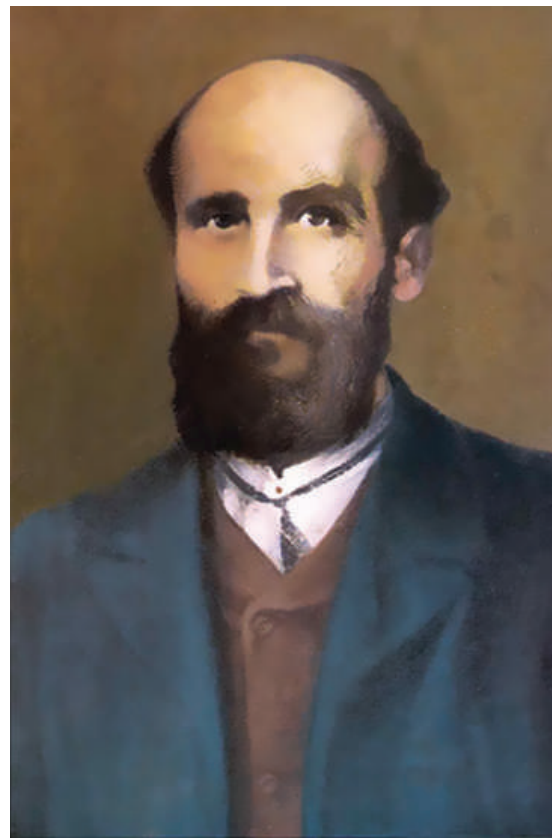
Во деновите на Првата светска војна, македонските емигранти во Русија, организирани во македонската колонија во Петроград на чело со Димитрија Чуповски, формирале Македонски револуционерен комитет. Во својата програма тој прокламирал дека се бори за создавање на Балканска Федеративна Демократска Република, во која независна и обединета Македонија би била рамноправен член.

Слично барање изразила и најбројната македонска емиграција во Бугарија во објавената „Декларација за решавање на македонското прашање“ (октомври 1918). Главни носители биле членовите на бившиот Серски револуционерен округ на ВМОРО на чело со Димо Хаџи-Димов.

Особена активност покажала и македонската емиграција во Швајцарија преку печатот, со предавања и на јавни собири, залагајќи се за повлекување на окупаторските војски од Македонија и за создавање независна македонска држава.

Во март месец 1919 година група македонски револуционери-раководители на поранешниот Битолски револуционерен округ на Македонската револуционерна организација, предводени од Ѓорче Петров го создале Привременото претставништво на Обединета поранешна ВМРО. Оваа група имала и свој ополномоштеник, Поп Христов, кој ги застапувал нејзините ставови пред меѓународните институции и пред Мировната конференција. Во Апелот од март месец 1919 година, било упатено барање за самостојна и обединета Македонија под меѓународна заштита.

И покрај сите овие активности, на Париската мировна конференција преовладувале интересите за санкционирање на поделбата на Македонија со Букурешкиот мировен договор.

Димо Хаџи-Димов

Од какво значење за Македонија биле акциите на македонската емиграција?

МАКЕДОНИЈА ПОД ВЛАСТА НА СОСЕДИТЕ

ВАРДАРСКИОТ ДЕЛ НА МАКЕДОНИЈА МЕЃУ ДВЕТЕ СВЕТСКИ ВОЈНИ

Скопје 1925 година

Вардарскиот дел на Македонија по Првата светска војна влегол во составот на Кралството на СХС, а од 1929 година преименувано во Кралството Југославија. Со своите 25 713 квадратни километри, овој дел на Македонија опфаќал една десетина од вкупната територија на државата, а на него живееле околу 800 000 жители.

Последиците од Првата светска војна за Македонија биле мошне тешки. Војната причинила огромни материјални штети, големи човечки загуби и

стопанска истоштеност. Одделни региони во Македонија ги зафатиле големи иселенички бранови. Македонската национална самобитност била наполно негирана, а во училиштата бил воведен српскиот јазик. Српскиот јазик бил воведен и во администрацијата, а сето чиновништво било доведено од надвор во Македонија. Презимињата на граѓаните биле променети со српски и завршувале на -иќ. Македонија била именувана како Јужна Србија, а Македонците како Јужносрбијанци. Во слична состојба се нашле и националностите во Вардарскиот дел на Македонија.

За укинувањето на феудалните остатоци во аграрните односи, веднаш по војната владата донела Закон за аграрна реформа. Меѓутоа бесплатната земја и имотите биле доделувани врз база на својата лојалност кон великосрпскиот режим и воените заслуги. Преку спроведената колонизација на српско население во Македонија, до крајот на 1940 година биле доселени околу 4 200 семејства. Овие српски колонисти добиле најубава и најплодна обработлива земја. Со оглед на целта на нивното населување денационализација и асимилација на македонскиот народ, уште повеќе се истакнало незадоволството на македонските селани. Целокупниот општествено-економски систем, големосрпската буржоазија во Вардарскиот дел на Македонија го насочила кон забрзан процес на денационализација и асимилација на македонското население. Оваа политика била спроведувана преку просветата, културата, спортскиот живот и друго.

И во таквите тешки услови на денационализација и асимилација, влошена

ТЕМА 5

економска положба и политички репресалии, прогресивните македонски сили развиле значајна културно-просветна дејност. Во 1939 година во Самобор (Хрватска), поетот Коста Рацин илегално ја отпечатил значајната збирка на македонски јазик *Бели муѓри*. Во областа на драмското творештво се појавиле познатите автори: Васил Иљоски, Ристо Крле и Антон Панов, кои напишале повеќе пиеси на македонски јазик. Во речиси сите македонски градови биле формирани разни хорови или музички друштва, а се појавиле и современите македонски композитори Стефан Гајдов, Рајко Прокопиев, Тодор Скаловски, Петре Богданов-Кочко и др. Поголема група сликари, пак, станале основоположници на македонското современо сликарство и тоа: Димитар Пандилов, Лазар Личеновски, Вангел Коџоман, Томо Владимирски, Никола Мартиноски и др.

Кои биле целиите на аграрната реформа и колонизацијата?

Во кои области биле постигнатите најзначајните достиѓања во развојот на македонската културно-национална дејност?

Македонските политички затвореници во затворот во Сремска Митровица

ПИРИНСКИОТ ДЕЛ НА МАКЕДОНИЈА МЕЃУ ДВЕТЕ СВЕТСКИ ВОЈНИ

По Првата светска војна Пиринскиот дел на Македонија останал во составот на Бугарија. На територијата од 6 798 квадратни километри, на овој дел од Македонија, во 1920 година живееле околу 235 000 жители, од кои 96% биле Македонци.

Бугарските реакционерни политички сили на чело со крупната буржоазија и царскиот двор и потпомогнати од македонските врховисти воделе активна политика на денационализација и асимилација на македонското население. Тоа го

Тодор Александров

спроведувале преку просветата, воведувајќи го во училиштата бугарскиот јазик, бугарската културно-просветна дејност, како и војничкиот и политичкиот режим. Теророт на полициските сили, а посебно на врховистите биле секојдневна појава.

Во овој дел на Македонија се нашле поголем број на македонски револуционери од националноослободителното движење против турската власт. Во 1924 година дошло до привременото обединување на левицата и десницата на македонските револуционерни сили, при што бил објавен и т.н. Мајски манифест, со кој Централниот комитет на ВМРО се декларирал за разрешувањето на македонското прашање во идна балканска федерација. Под притисок на бугарската влада и царскиот двор, десницата на чело со Тодор Александров, била принудена на послушност и тој се откажал од потписите на манифестот. Истата 1924 година тој бил убиен од неговиот ривал Александар Протогеров. Интересите на

македонскиот народ повторно биле изневерени и продолжила политиката на терор, денационализација и асимилација. Притоа, на историската сцена стапува и дотогашниот секретар на Тодор Александров, по зло познатиот Иван (Ванчо) Михајлов. Тој извршил серија убиства на видни македонски револуционери, меѓу кои и на водачот на македонската левица Димо Хаџи-Димов.

Со време, во терористичката ВМРО се појавиле две фракции - михајловисти и протогеровисти, според имињата на нивните водачи И. Михајлов и А. Протогеров. Меѓу двете фракции започнале безмилосни пресметки, во кои бил ликвидираан и самиот А. Протогеров. Во 1934 година, новата влада на Кимон Георгиев, ја растурила михајловистичката ВМРО, а В. Михајлов бил принуден да емигрира во Турција.

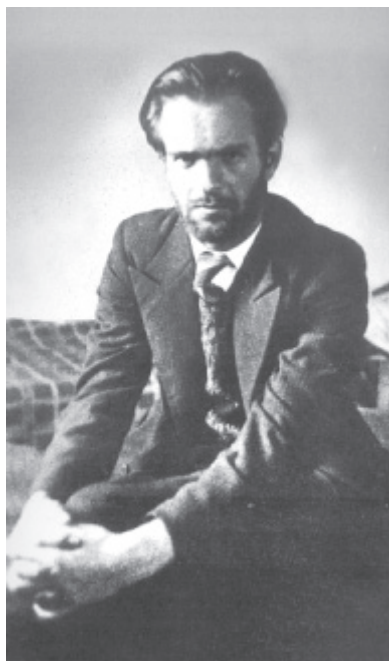
Освен народната култура и фолклорот, културно-националната дејност на Македонците во Пиринскиот дел на Македонија била збогатена и со појавувањето на современата поезија на мајчин јазик. Во 1938 година група македонски поети во Софија го создале Македонскиот литературен кружок, во кој влегле поетите: Никола Вапцаров, Ѓорѓи Абаџиев, Димитар Митрев и други, а подоцна кон нив се приклучиле Венко Марковски, Коле Неделковски и др.

Зошто Тодор Александров се откажал од Мајскиот манифест?

ЕГЕЈСКИОТ ДЕЛ НА МАКЕДОНИЈА МЕЃУ ДВЕТЕ СВЕТСКИ ВОЈНИ

Најголемиот дел од територијата на Македонија, Егејскиот дел, по Балканските војни и Првата светска војна влегол во составот на Грција (34 000 километри квадратни). На овој дел на Македонија во најголем дел живееле Македонци, а имало и Турци, Власи, Евреи и други.

Со желба да се создаде една држава со еден јазик, грчката држава се стремела да го смени етничкиот карактер во делот на Македонија со протерувањето на македонското население и колонизирање со немакедонско во овие делови. Оваа „доброволна“ размена на населението меѓу Грција и Бугарија била поддржана и од Нејскиот мировен договор. Конвенцијата за доброволното иселување на Македонците во практика се претворила во конвенција за присилно иселување. Наместо иселеното македонско население во овие делови било колонизирано грчко население.

Никола Вајцаров

По големата грчка колонизација, грчката држава во 1926 година донела закон со кој се менува топонимијата на егејскиот дел на Македонија. Сите села, градови, реки, планини биле прекрстени и добиле грчки имиња. Со политичката поделба на Македонија од 1913 година, грчката држава веднаш почнала да спроведува политика на денационализација и асимилација на Македонците. Македонското име и македонскиот јазик биле забранети, а Македонците ќе бидат именувани како Бугари, Славофони Грци или едноставно ендопии (домородци). Сите Македонци биле должни да ги изменат имињата и презимињата. Со непризнавањето на македонската нација, не се признавал ни македонскиот јазик. Поради притисокот на Друштвото на

народите, во 1925 година, грчката држава, на латиница, на леринско-битолски дијалект печати еден македонски буквар наречен АБЕЦЕДАР што бил наменет за македонските деца. По печатењето букварот бил веднаш заплениет и уништен од грчките власти. Македонскиот народ од егејскиот дел на Македонија дал силен отпор на грчката политика на асимилација и денационализација.

Каква политика водела грчката држава во однос на Македонците во егејскиот дел на Македонија?

Изработи проект! Културно-националната дејност на Македонците во вардарскиот дел на Македонија.

МАКЕДОНИЈА ВО ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА

ОКУПАЦИЈА И ПОДЕЛБА НА МАКЕДОНИЈА

Во априлската војна од 1941 година, Македонија била поделена помеѓу четирите фашистички освојувачи: Германија, Италија, Бугарија и Албанија. Фашистичка Италија, како окупациона сила добила дел од Западна Македонија со градовите Тетово, Гостивар, Кичево, Дебар и Костурско во Егејскиот дел на Македонија. Делот на Македонија, кој бил под дотогашната грчка власт, бил окупиран од бугарските сили (источниот), германските (средниот дел) и италијанските сили (западниот дел) на Македонија. Во јули истата година, територијата која била окупирана од Италија била вклучена во рамките на квислиншка Албанија.

Во окупираните области, македонскиот народ бил изложен на сурово национално-политичко и асимилаторско угнетување. Оваа асимилаторска дејност се вршела преку голем и добро организиран пропаганден апарат. Во Македонија бугарските окупатори испратиле и фашизирани бугарски емигранти,

Поделбата на Македонија по окупацијата во 1941 година

ТЕМА 5

кои формирале Македонски акционни комитети и го издавале весникот Македонија. Но, насекаде наидувале на неочекуван отпор и одбивање да соработуваат со нив. Великобугарската и великоалбанската пропаганда во Македонија најинтензивно се ширела меѓу децата и младината, преку училишниот систем, заради што биле изработени посебни програми. Македонските деца биле принудени да учат на туѓ бугарски и албански јазик, што создало голем отпор кај македонското население.

Бугарска окупаторска војска во Скопје

Во Западна Македонија, пак, во мај 1941 година Мусолини издал декрет, со кој секој чиновник бил задолжен да учи италијански јазик, за што биле организирани специјални курсеви. Истата година, во администрацијата и во училиштата за прв пат бил воведен албанскиот јазик за македонските ученици.

По окупацијата, окупаторите го ставиле целокупното стопанство во функција на поголема и побрза експлоатација. При тоа, бил применет систем на разновидни мерки на искористување на рудниците, шумите, ограбување на тутунот од складовите, афионот и др. На производителите во Македонија им бил определен данок и основен минимум на потрошувачка, а останатиот дел од производството им бил одземан.

Паралелно со економското ограбување, македонското население било изложено на масовен терор, грабежи и прогони, судски процеси и слично.

Како била поделена Македонија во Втората светска војна?

Како окупаторите ја сироведувале денационализаторската политика во Македонија?

Партизанска колона (1942)

ВООРУЖЕНОТО ВОСТАНИЕ ВО МАКЕДОНИЈА

КПЈ со своите антифашистички определби зазела решителен став за борба против фашистичките окупатори, преземајќи ја улогата на организатор и раководител на вооружената борба кај југословенските народи. При тоа, во КПЈ и нејзината народноослободителна определба, македонскиот народ го нашол својот сојузник.

Меѓутоа, комунистичкото раководство во Македонија уште во првите месеци на окупацијата го зафатиле разни недоразбирања, влијанија и поделби. Затоа, искрснале голем број недоразбирања и тешкотии на организационен и политички план. Во прв ред, тоа било мешањето на БКП во работата на Покраинскиот комитет на КПЈ за Македонија, на чело со Методија Шаторов - Шарло и отпорот на ЦК на КПЈ преку своите делегати и приврзаници на македонските комунисти. Проблемите со покраинското раководство биле завршени со формирањето на ПК на КПЈ за Македонија и Покраински воен штаб, кон средината на септември 1941 година.

По овие настани, на 11 октомври 1941 година, во месноста Црвени Стени, близу Прилеп, бил формиран Прилепскиот партизански одред Гоце Делчев. Според однапред подготвениот план, уште истиот ден, одредот извршил напад на бугарската полициска станица, на поштата и ПТТ врските во Прилеп. Денот на овој напад бил прогласен за Ден на востанието на македонскиот народ против фашистичките окупатори. Еден ден подоцна во близина на Куманово биле формирани Козјачкиот и Карадачкиот одред. Подоцна се формирале и други партизански одреди кои не постигнале позначајни воени резултати, но претставувале мошне значајна политичка победа, означувајќи го Почетокот на оруженото востание на македонскиот народ.

Ойиши ги подготвувките за кревање на вооружено востание во Македонија?

Формирањето на Народноослободителниот батальон Мирче Ацев

**НАРОДНООСЛОБОДИТЕЛНАТА БОРБА
ВО МАКЕДОНИЈА 1942 - 1944 ГОДИНА***Михаило Ајостџолски*

Во пролетта 1942 година, бил формиран Скопскиот партизански одред, потоа Битолскиот партизански одред Пелистер, Прилепскиот и Велешкиот партизански одред Пере Тошев и други. Во почетокот на јуни бил формиран нов Привремен ПК, а обновениот Покраински воен штаб бил преименуван во Главен штаб на НОПОМ на чело со Михајло Апостолски. Летото и есента биле формирани нови четири одреди.

Напоредно со развојот на народноослободителната борба, на 19 март 1943 година во Тетово дошло до формирање на Комунистичката партија на Македонија и Централен комитет на КПМ во состав: Лазар Колишевски (секретар), Кузман Јосифоски-Питу, Цветко Узуновски, Страхил Гигов, Мара Нацева и Бане Андреев. ЦК на КПМ извршил анализа на воено-политичката состојба, а биле формирани и пет оперативни зони, со задача да се поврзат со воено-политичките раководства на отпорот во Албанија, Бугарија и Грција. Во текот на летото 1943 година, осумте одреди создале јаки жаришта на вооружена борба во: Дебарца, Преспа, Тиквешко, Гевгелиско, Кумановско и на други места.

На 2 август 1943 година, во селото Отешево-Преспанско, се одржало Преспанското советување на ЦК на КПМ, на кое било решено: да се отпочне со подготовки за свикување на Првото заседание на АСНОМ, да се формираат поголеми воени единици (батаљони и бригади), како и повисоки органи на народната власт: обласни и околински народноослободителни одбори.

Врз основа на решенијата на Преспанското советување, на 18 август 1943 година, на Славеј Планина била формирана првата поголема воена единица батаљонот Мирче Ацев. Со тоа во Македонија почнал процесот на создавање поголеми воени единици и на македонската регуларна војска. Денес, овој ден се слави како ден на Армијата на Република Македонија. По капитулацијата на Италија, од новите борци се создале нови батаљони.

На 11 ноември 1943 година во с. Сливово (Дебарца), се формирала Првата македонско-косовска бригада. Таа имала околу 800 борци од Македонија и Косово. Напоредно со растежот на единиците се формирале и воено-територијални органи на власта. Во времето на големите успеси на македонската војска, во октомври 1943 година, ГШ на НОВ и Партизанските одреди на Македонија објавил документ познат како Манифест, каде се изнесени целите на борбата: национално ослободување на земјата и создавање македонска држава..

Кои биле одлуките на Преспанското советување?

НАЦИОНАЛНО ОСЛОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕЊЕ ВО ПИРИНСКИОТ И ЕГЕЈСКИОТ ДЕЛ НА МАКЕДОНИЈА

ПИРИНСКИОТ ДЕЛ НА МАКЕДОНИЈА ВО ПЕРИОДОТ НА ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА (1941-1945)

АНТИФАШИСТИЧКИОТ ОТПОР 1941-1942 ГОДИНА

По германскиот напад против СССР на 22 јуни 1941 година, во пиринскиот дел на Македонија почнале подготовките за вооружен отпор против фашизмот. На чело на подготовките застанал Обласниот комитет на БКП на чело со Гроздан Николов и Никола Калапчиев. Првата партизанска група била формирана од Иван Козаров, од село Добришта, Разлошка околија. На 27 јуни 1941 година, Иван Козаров влегол со полицијата во неговото село. Тоа е всушност првата вооружена борба на македонскиот народ воопшто во времето на Втората светска војна, како и прва вооружена борба на антифашистичкиот отпор на Балканот.

Никола Парапунов

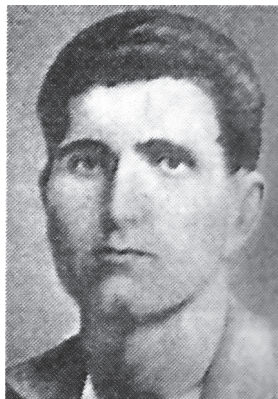
Истовремено партизански групи организирале и Никола Парапунов, Иван Козаров и Костадин Кантарчиев. Во 1942 година, партизански групи се прошириле и во Горноџумајска, Неврокопска и Петричка околија.

Кои биле главните иницијатори за започнување на вооружената антифашистичка борба на Македонија во Пиринскиот дел на Македонија?

АНТИФАШИСТИЧКИОТ ОТПОР 1943-1944 ГОДИНА

Во 1943 година од партизанските чети и други од Разлошко се формирал одредот Јане Сандански, кој го издавал весникот *Работничко знаме*. Во пролетта и летото истата година бил формиран нов одред по името на загинатиот партизански водач Никола Калапчиев. Позначајна акција на одредот било ослободувањето на група политички затвореници од логорот во рудникот Пирин.

Во 1944 година со одлука на ЦК на БКП, партизанските одреди од пиринскиот дел на Македонија ја формирале таканаречената Четвртата востаничко-оперативна зона, а се формирала и бригадата Јане Сандански. Решенијата на Првото заседание на АСНОМ, на кое учествувале и претставници на пиринскиот дел на Македонија, имале голем одзив во пиринскиот крај. Идејата за обединување со вардарскиот дел на Македонија била силно присутна кај Македонците во овој

Иван Козаров

Каков одзив имале решенијата на АСНОМ во пиринскиот дел на Македонија?

дел на Македонија. На првата легална конференција на Бугарската работничка партија (комунисти) во ноември 1944 година се зборувало дека Горноџумајската област, која била составена од Разлошката, Неврокопската, Светиврачката, Петричката и Горноџумајската околина, се географски, стопански и етнички неделив дел од Македонија.

Учествувајќи во антифашистичката борба, Македонците од пиринскиот дел на Македонија, се надевале дека по војната Бугарија ќе им ги признае и гарантира националните права.

ЕГЕЈСКИОТ ДЕЛ НА МАКЕДОНИЈА (1940-1945)

МАКЕДОНЦИТЕ ВО ПЕРИОДОТ НА МЕТАКСАСОВАТА ДИКТАТУРА (1936-1940)

Со воведувањето на диктатурата на Јоанис Метаксас во 1936 година, за македонскиот народ во егејскиот дел на Македонија започнал еден од најтешките историски периоди. Генералот Метаксас строго ја забранил употребата на македонскиот јазик не само во секојдневниот живот, туку и во рамките на семејството. За секој македонски збор искажан јавно, надвор или во кругот на семејството, следувале тешки казни. Сите Македонци, без оглед на длабоката старост, биле принудени да ги посетуваат т.н. вечерни училишта и принудно да учат грчки јазик. Поради кршењето на забраната за користење на македонскиот јазик во селата или во тесниот круг на семејството, повеќе од 5000 Македонци биле осудени и затворени. Дури и во затворите Македонците давале силен отпор за зачувување на својот национален идентитет.

Јоанис Метаксас

Каква била положбата на Македонците во времето на Метаксасовата диктатура?

МАКЕДОНЦИТЕ И ГРЧКО-ИТАЛИЈАНСКАТА ВОЈНА

Со започнувањето на Грчко-италијанската војна 1940-1941 година, Македонците не се ставиле во служба на италијанскиот фашизам, ниту, пак, со воодошевување учествувале во одбрана на еден режим што толку упорно ги прогонувал. Македонците биле мобилизирани и пратени на грчко-албанскиот фронт, учествувајќи во тешките битки кај Иван Планина, Морава и други места.

Каков бил односот на Македонците кон Грчко-италијанската војна?

Првата егејска бригада во слободна Битола

МАКЕДОНЦИТЕ ВО ПРИОДОТ НА ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА

По капитулацијата на Грција во 1941 година, егејскиот дел на Македонија бил поделен помеѓу Бугарија, Германија и Италија. По поделбата, во егејскиот дел на Македонија биле присутни три историски фактори коишто живо биле заинтересирани кому по војната ќе му припадне овој дел на Македонија. Бугарскиот фактор сакал да го привлече македонското население и на тој начин да добие легитимитет за своите територијални претензии на овој простор. Грчкиот фактор од левицата до десницата се стремел по секоја цена да го зачува грчкиот територијален интегритет реализиран со Букурешкиот и Версајскиот договор.

Македонскиот фактор, вклучен во антифашистичката борба, бил поделен во две програми: македонска национална максимална програма (обединување на Македонија, една комунистичка партија на Македонија, една македонска војска), и македонска национална минимална програма (малцински права на Македонците во рамките на грчката држава. Македонската национална максимална програма била осуетена од страна на КПГ и Македонците дејствувале во рамките на минималната македонска национална програма, т.е. во рамките на КПГ и ЕАМ-ЕЛАС.

ТЕМА 5

Во текот на НОВ, Македонците успеале да формираат свои воено-политички организации, но под иницијатива и контрола на КПГ. Во 1942 година во Воденско била формирана Македонска антифашистичка организација - МАО. Во 1943 година во Костурско бил формиран Славјано-македонски народноослободителен фронт (СНОФ), а во Бел Камен се формирал СНОФ за Леринско. Во 1944 година формирана е и Првата егејска бригада на Македонците под Грција која учествувала во борбите за ослободување на Тетовско и Гостиварско.

Кои политички тенденции се појавиле во рамките на македонското антифашистичко движење во егејскиот дел на Македонија во периодот на Втората светска војна?

АФИРМИРАЊЕ НА МАКЕДОНСКИТЕ КУЛТУРНИ ВРЕДНОСТИ

Во текот на Втората светска војна во егејскиот дел на Македонија биле издавани македонски весници како: Славјаномачедонски глас, Искра, Победа, Слобода и др. Се отворале курсеви за народни учители, се создавала македонска азбука, се издал буквар и македонска читанка и се отвориле првите македонски училишта. Освен просветата, македонскиот јазик успешно го афирмирале и македонските културно-уметнички друштва, кои низ македонските села го презентирале македонскиот фолклор, македонските песни и ора и др. По 1945 година сите овие придобивки биле повторно укинати од страна на грчката држава, со што продолжила нејзината традиционална политика на денационализација и асимилација на македонскиот народ од егејскиот дел на Македонија.

Македонски партизани од егејскиот дел на Македонија

Како Македонците успеале да ги афирмираат своите културни вредности во егејскиот дел на Македонија?

СОЗДАВАЊЕ НА МАКЕДОНСКАТА ДРЖАВА

ФЕВРУАРСКИОТ ПОХОД

Во зимата 1943-1944 година, Главниот штаб на НОВ И борбените единици престојуваа на Кожув Планина во егејскиот дел на Македонија. Со цел да се разгорат и омасоват борбените дејствија во централниот и источниот дел на Македонија, беше направен план на дејствија познат како Февруарскиот поход.

Акцијата започнала на 31 јануари 1944 година со пробивот на Првата македонско-косовска бригада од селото Бахово на Кожув Планина до Богомила. Бригадата влегла во тешки борби против две бугарски дивизии, И по изминувањето на борбен пат од 300 километри, повторно се вратила во реонот на егејскиот дел на Македонија. Најтешките борби се воделе во реонот Богомила и на Црна Река. Овој поход е познат и како Богомилски поход.

Втората македонска бригада водела борби на правецот Кожув-Демир Капија, каде што ги уништила органите на бугарската власт и ги затворила бугарските училишта.

Групата баталјони, со Главниот штаб на НОВ, од селото Зборско во егејскиот дел на Македонија се упатила кон источниот дел на Македонија. При преминувањето на планината Беласица се соочила со големи временски непогоди. Изминувајќи пат долг околу 400 километри и совладувајќи ги планините Беласица, Плачковица и Осогово, стигнала на планината Козјак, каде водела тешки борби.

Февруарскиот поход не постигнал некои поголеми воени успеси, но имал значаен придонес за мобилизирање на нови борци и натамошен развој на борбата.

*Втората македонска бригада
во Февруарскиот поход*

Опиши го Февруарскиот поход и објасни ги неговите цели.

ПРОЛЕТНАТА ОФАНЗИВА И ОПЕРАЦИИТЕ ЗА ОСЛОБОДУВАЊЕ НА МАКЕДОНИЈА

Пролетта 1944 година, окупаторот во Македонија презел нови борбени дејствија. Негова цел била да ја зацврсти линијата што обезбедувала повлекување на окупаторските сили од Грција и Албанија преку комуникациите во Македонија. Во оваа офанзива која траела од април до јуни 1944 година, во Македонија воглавно биле ангажирани бугарски воени единици.

ГШ на НОВМ, пак планирал офанзива за конечно ослободување на Македонија. Така, Првата македонско-косовска бригада добила задача да ја поврати изгубената територија во Западна Македонија. Втората македонска бригада водела борбени операции во реонот на Повардарие, Прилпско и Битолско, а Третата во реоните на Козјак (Кумановско) и Југоисточна Србија. За време на овие борби, македонската војска претрпела загуби но, многу поголеми биле на окупаторот.

Со цел да се пристапи кон завршните операции за конечно ослободување на Македонија, била извршена реорганизација на војската. На 9 септември 1944 година, капитулирала фашистичка Бугарија. Нејзината војска била разоружана и со тоа оружје се вооружиле новопридојдените македонски борци. Интензивни операции за ослободувањето на Македонија се воделе од средината на 1944 година во кои според некои извори, учествувале близу 100 илјади борци, ослободени биле многу македонски градови и се одвивала успешна соработка со единиците во Србија и Бугарија.

Последните воени операции се воделе за ослободување на Гостивар и Тетово. Со ослободувањето на овие два града на 19 ноември 1944 година била ослободена Македонија.

По ослободувањето, продолжиле борбите за уништување на некои контрареволуционерни сили во Македонија, а Петнаесеттиот македонски корпус со 22 илјади борци бил испратен на Сремскиот фронт и дал голем придонес во конечното ослободување на Југославија.

Февруарскиот поход 1944

Во кои реони се воделе операциите од Пролетната офанзива?

ПРВОТО ЗАСЕДАНИЕ НА АСНОМ

Методија Андонов-Ченто

Во согласност со решенијата на Преспанскиот состанок на ЦК КПМ за започнување подготовки за свикување антифашистичко собрание, во втората половина на ноември 1943 година бил формиран Иницијативен одбор за свикување на АСНОМ.

По завршените едногодишни подготовки, на 2 август 1944 година во манастирот Св. Прохор Пчињски, се одржало Првото заседание на АСНОМ. За заседанието биле избрани 116 делегати, но сите не успеале да пристигнат на слободната територија.

Првото заседание на АСНОМ како најстар меѓу сите го отворил револуционерот-учителот Бранко Брашнар од Велес, кој поздравувајќи ги присутните делегати и гости го поздравил создавањето на македонската држава.

Иницијативниот одбор, односно неговиот претседател Методија Андонов - Ченто, поднел извештај за работата на Иницијативниот одбор. Потоа биле поднесени два реферата. Во првиот се разгледувале текот и резултатите постигнати во народноослободителната борба, а вториот за уредувањето на македонската држава и организирањето власта во неа.

Првото заседание на АСНОМ донело вкупно 9 решенија. Со Решението за прогласувањето на АСНОМ за највисоко законодавно извршно претставничко тело и највисок орган на државната власт во Македонија, всушност, било прогласено создавањето на македонската држава. Со него биле утврдени највисоките државни органи и органите на власта. Големо значење има Решението за воведување на македонскиот јазик за службен јазик во македонската држава. Со ова решение македонскиот јазик ги стекна основните претпоставки за негово оформување како литературен јазик. Големо значење има и Декларацијата за основните права на граѓаните во Македонија. Со неа, македонската држава им ги гарантира сите права на нејзините граѓани, како што е правото да се изразуваат на свој мајчин јазик, правото на вероисповест и слично.

Првото заседание на АСНОМ ги избра и највисоките државни органи. Тоа го избра Президиумот (Претседателство) на АСНОМ, кого го сочинуваша претседател, двајца потпретседатели, двајца секретари и 17 членова. За претседател на АСНОМ и на Президиумот на АСНОМ, што значи и претседател на државата беше избран Методија Андонов-Ченто. Поради непостоење на услови, не беше избрана влада, туку таа функција и натаму ја вршеше Президиумот

ТЕМА 5

на АСНОМ.

Кон крајот на 1944 година во Скопје, кога Македонија веќе беше ослободена, се одржа Второто заседание на АСНОМ. По прифаќањето на извештајот на Президиумот на АСНОМ, беа договорени задачи за натамошна работа на Президиумот на АСНОМ во обновата на Македонија и за помошта што требаше да се даде за ослободување на другите делови на Југославија.

Објасни ги најзначајните одлуки на Првото заседание на АСНОМ.

Манастирот Св Прохор Пчињски (поглед од двете страни)

ФОРМИРАЊЕ НА ПРВАТА МАКЕДОНСКА ВЛАДА

На Третото заседание на АСНОМ (16 април 1945 година) била формирана првата македонска влада. Неа ја сочинувале претседател (Лазар Колишевски), двајца потпретседатели и министри: за внатрешни работи, судство, просвета, финансии, и рударство, трговија и снабдување и др. Набргу по именувањето на првата влада, таа донела еден важен документ кој бил наречен Декларација на првата влада на Македонија. Во Декларацијата се истакнати успехите за ослободувањето од окупаторот а потоа се изнесени и натамошните задачи.

Кога и како е формирана Првата македонска влада?

НАРОДНА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО РАМКИТЕ НА ЈУГОСЛОВЕНСКАТА ФЕДЕРАЦИЈА

ПОЛОЖБАТА НА МАКЕДОНИЈА ВО РАМКИТЕ НА ЈУГОСЛОВЕНСКАТА ФЕДЕРАЦИЈА

По одржувањето на Третото заседание на АСНОМ и изборот на првата влада на Македонија на 31 декември 1946 година, бил донесен првиот Устав на Народна Република Македонија. Со овој и со Уставот на ФНР Југославија била дефинирана и положбата на Македонија во рамките на југословенската федерација. Според Уставот на НР Македонија, таа била дефинирана како народна држава со републикански облик, како составен дел на југословенската федерација, во која народот ги реализира своите права и слободи. Таа ги имала сите државни белези (своје државно знаме и грб), но дел од суверенитетот бил пренесен во надлежност на федералните органи, како што е одбраната, надворешните работи, монетарната политика и некои други функции.

По создавањето на Југословенската федерација, во раководството на Македонија се јавиле разидувања во поглед на односите кон југословенската федерација. Дел од македонските раководители се спротивставувале на централистичките односи во Југославија и се залагале за самостоен економски и политички живот. Најистакнат меѓу нив бил претседателот на АСНОМ и на Народното собрание Методија Андонов-Ченто, кој прво бил принуден да поднесе оставка, а потоа и осуден на повеќегодишна казна затвор. Со Резолуцијата на Информбирото од 1948 година, многу Македонци биле обвинети како поддржувачи на Резолуцијата и затворени во повеќе затвори, како и злогласниот логор на политичките затвореници Голи Оток, остров на Јадранското Море.

Какава била положбата на НР Македонија во рамките на Југословенската федерација со првиот устав од 1946 година?

ОПШТЕСТВЕНО-ЕКОНОМСКИ РАЗВИТОК НА МАКЕДОНИЈА

Како и во останатите републики на југословенската федерација, така и во НР Македонија се воспоставило новото социјалистичко уредување кое значело укинување на приватната и воведување на државната сопственост. Новата власт ги одземала имотите на фамилиите кои соработувале со окупаторот. Со политика на експропријација од богатите сопственици бил одземен имотот во корист на народот. На тој начин, дел од приватниот имот преминал во државна сопственост. Согласно Законот за национализација во 1946 година, во Македонија била спроведена национализација на претпријатијата и фабриките. Со овој закон биле опфатени околу 80% од вкупниот број индустриски капацитети. Со донесувањето на Законот за аграрна реформа и колонизација, во текот на 1946

ТЕМА 5

година била извршена аграрна реформа со доделување земја на сиромашните земјоделци. Исто така, со посебна уредба на Владата на НР Македонија, во Војводина биле колонизирани 1 557 семејства со 9 244 жители, претежно од неразвиените краишта во Македонија.

Во 1949 година во Македонија со принудната колективизација, започнале да се создаваат селски работни задруги и колективи. Со оглед на тоа што колективизацијата во Македонија не ги дала очекуваните резултати, после 2-3 години бил напуштен овој систем а земјата им била вратена на земјосопствениците. Некои од поуспешните задруги подоцна останале да работат како земјоделски задруги во државна сопственост.

Во текот на 1945 година, индустриското производство било организирано во 140 индустриски објекти со 8 873 вработени. По извршената обнова во 1945-1946 година, започнала интензивна градба на нови индустриски капацитети. По големи резултати биле постигнати во текстилната и метало-преработувачката индустрија. Меѓу позначајните претпријатија од овој период се комбинатите: Тетекс, Македонка, Металски завод Тито, 11 октомври во Скопје, ОХИС, Алкалоид, Пивара, Треска, РЕК Битола и др. Годишното индустриско производство се зголемувало со стапка од 12,7%.

*Методија Андонов-Ченџо говори
за слободно Скопје*

Кои закони биле донесени во Македонија по Втората светска војна?

УСТАВНИТЕ ПРОМЕНИ

Врз основа на Законот за управување со државните стопански претпријатија од страна на работните колективи донесен во 1950 година, самоуправувањето било воведено и во Македонија. Во 1953 година бил донесен Уставен закон на НР Македонија, со кој биле регулирани воспоставените промени. Со тоа во Македонија започнал периодот на самоуправниот социјализам. Дотогашното еднодомно Собрание било заменето со политички собори и Собор на производители. Владата била преименувана во Извршен совет на Собранието како политичко-извршен орган.

Во 1963 година стапил во сила новиот уставен систем на Југославија и бил донесен нов Устав на СР Македонија. Значајна новина претставуваше тоа што СРМ е утврдена како државна социјалистичка заедница заснована врз власта на самоуправувањето. Со овој устав се зголемиле компетенциите на Собранието на СРМ, а се намалиле на Извршниот совет.

Во однос на федерацијата републиката добива многу понагласена улога со Уставот на СР Македонија од 1974 година. Со него Македонија за прв пат е дефинирана како суверена национална држава на македонскиот народ и држава на националните малцинства (народностите) во Македонија. Понагласена улога на републиката е присутна во областа на законодавството. На ниво на сојузната држава останале прашањата од народната одбрана, надворешната политика и финансиите.

По референдумот од 8 септември 1991 година е донесен нов Устав што ја конституира македонската држава како самостојна, независна и суверена Република Македонија. Тој има граѓански карактер, со Собрание од 120 пратеници, претседател на Република Македонија и Влада како извршен орган на Собранието.

Собранието на Република Македонија

ОБРАЗОВАНИЕ, НАУКА И КУЛТУРА

КОДИФИКАЦИЈА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК И АЗБУКАТА

*Првиот буквар
на македонски јазик*

Едно од решенијата на Првото заседание на АСНОМ било и решението за воведување на македонскиот јазик за службен јазик во македонската држава. Наскоро потоа Президиумот на АСНОМ донесе привремена азбука од 25 букви, што се користеше во училиштата, во печатот и на анафалбетските курсеви до крајот на 1944 година.

Во текот на 1945 година, продолжува процесот на создавање на македонската азбука и за кодификација на македонскиот литературен јазик. За таа цел била формирана Комисија за јазик и правопис составена од стручни лица, која имала за цел да ја подготви македонската азбука. Од изворот на повеќето ракописи, Комисијата утврди предлог на азбука од 31 буква. На 3 мај 1945 година, Владата на Народна Република Македонија донесе решение за конечната кодификација на македонската азбука. Во јуни 1945 година, Комисијата за јазик и правопис го усвои проектот

на македонскиот правопис, што бил озаконет со Решение на Министерството за просвета од јуни 1945 година. Подоцна се објавени и научно верифицирани изданија: Македонски правопис, Граматика на македонскиот литературен јазик и Речник на македонскиот јазик.

Како и кога е извршено кодифицирањето на македонскиот литературен јазик, азбука и правописот?

РАЗВОЈОТ НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА

Еден од главните проблем на образованието по Втората светска војна било описменувањето на населението. Според статистичките податоци 70% од населението во Македонија било неписмено. Спроведената акција за описменување на населението постигнала видни резултати. Тоа опфатило голем број на население, во кое беа вклучени и припадниците на малцинствата во Македонија. Првите години по ослободувањето, основното образование станува задолжително со четиригодишно траење, а од 1954 година задолжително станува и осумгодишното образование.

Покрај основното образование, по ослободувањето се отвориле училишта и за средно образование. Особено се зголемувал бројот на гимназиите, а покрај тоа се развива и средното стручно образование.

Во 1946 година во Македонија била отворена и првата високошколска институција, Филозофскиот факултет во Скопје, а во наредната година и Медицинскиот и Земјоделско-шумарскиот факултет. Од нив во 1949 година бил основан Универзитетот *Св. Кирил и Методиј* во Скопје, а во 1979 година беше основан и битолскиот Универзитет *Св. Климент Охридски*.

Научната работа во почетокот се обавувала во рамките на факултетите, а покасно се основале научни институции. Една од првите научни институции формирани во Македонија е институтот за национална историја, основан во 1948 година, а подоцна се основани и националните институти за фолклор и за македонски јазик и литература. Во 1967 година беше основана и Македонската академија на науките и уметностите во Скопје како врвна македонска научна и уметничка институција.

Последниве години во Тетово егзистираат Тетовскиот универзитет во Мала Речица и меѓународно признатиот Универзитет за Југоисточна Европа.

Македонската академија на науките и уметностите

Како се развивало високо образование во Македонија?

РАЗВОЈ НА КУЛТУРАТА И ЛИТЕРАТУРАТА

Блаже Конески

Со кодификацијата на македонскиот литературен јазик, по Втората светска војна се отворија широки можности за афирмација на македонската литература. Во областа на поетското творештво меѓу поистакнатите имиња се: Ацо Шопов, Славко Јаневски, Блаже Конески и др. Напоредно со нив, од областа на прозата значаен придонес дале писателите: Стале Попов, Јован Бошковски, Владо Малевски, Славко Јаневски и др. Во драмското творештво се истакнаа: Антон Панов, Васил Иљоски, Ристо Крле, Коле Чашуле и др.

Развојот на ликовното творештво во Македонија го следиме низ делата на познатите ликовни уметници, основоположници на современото сликарство: Никола Мартиновски, Лазар Личеновски. Вангел Коџоман и др. Во 1964 година изграден е Музејот на современата уметност во Скопје, во кој се чуваат и делата на најпознатите светски ликовни уметници.

Во 1945 година во Скопје е основан Македонскиот народен театар, како прв професионален театар, а во 1949 година и театарот на народностите. Во 1947 година беше основан Вардар-филм, а во 1955 година снимен е и првиот македонски играл филм

Првиот буквар на албански јазик

„Фросина“. На 29 октомври 1944 година, почна да излегува весникот *Нова Македонија*, од истата година работи Радио Скопје, а од 1964 година и Телевизија Скопје.

Накултурно-просветен план Македонија посветуваше големо внимание на развојот на етничките заедници: Албанците, Турците, Србите, Бошњациите, Ромите, Власите и др.

Кои национално-културни институции се афирмирале во Македонија?

Нова Македонија

МАКЕДОНСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА И ДРУГИТЕ ВЕРСКИ ЗАЕДНИЦИ

ОБНОВАТА НА ОХРИДСКАТА АРХИЕПИСКОПИЈА

Во текот на НОБ, организирањето на верскиот живот било едно од мошне значајните прашања. Уште во 1943 година било формирано Верско поверенство при Главниот штаб на НОВ и ПОМ, кое требало да работи на разрешување на македонското црковно прашање и воспоставување самостојна Македонска православна црква. На 4-5 март 1945 година во Скопје, со учество на 300 делегати бил одржан Првиот македонски црковно-народен собор. Во усвоената резолуција од соборот било решено: да се обнови Охридската архиепископија како самостојна македонска црква, првиот македонски архиереј да ја носи титулата Охридски архиепископ, а православната црква во Македонија Св. Климентова Охридска архиепископија.

Во услови на повеќегодишен отпор од страна на соседните православни цркви, посебно од Српската православна црква, од четврти до шести октомври 1958 година во Охрид бил свикан Вториот македонски црковно-народен собор со учество на 219 делегати. На соборот била донесена одлука за обновување на Св. Климентовата Охридска архиепископија, неканонски укината во 1767 година, под името Македонска православна црква. Исто така било решено нејзините црковни граници да се поклопуваат со државните граници на Република Македонија, на чело со македонски митрополит кој ќе ја носи титулата Архиепископ охридски и скопски и митрополит македонски со седиште во Скопје. За прв македонски архиепископ бил избран Г.Г. Доситеј (Димитрија Стојкоски, 1906-1981). Исто така бил донесен и Уставот на Македонската православна црква.

Архиепископиот Доситеј (десно) и рускиот патријарх Алексеј

Кога и каде била обновена Охридската архиепископија?

ТЕМА 5

ПРОГЛАСУВАЊЕ НА АВТОКЕФАЛНОСТА НА МАКЕДОНСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА

И по одржувањето на Вториот црковно-народен собор, Македонската православна црква останала во канонско единство со Српската православна црква, со што спорот со неа продолжуваше. На 17 јули 1967 година во Охрид бил свикан и Третиот македонски црковно-народен собор, на кој била донесена конечната одлука за прогласување на автокефалноста на Македонската православна црква, како наследничка на обновената Охридска архиепископија, на чело со архиепископот охридски и македонски Г.Г. Доситеј.

Македонската православна црква има посебно место и улога за врските со иселеништвото. Како национална институција, таа го чува и афирмира националниот идентитет во новите средини. Своите врски со иселеништвото, Македонската православна црква ги одржува преку трите свои епархии: Американско-канадската, Австралиската и Европската епархија, со вкупно 40 црковни општини и неколку манастира и импозантни црковни зданија.

Процесот на осамостојувањето на Македонската православна црква наиде на силен отпор кај српското црковно раководство кое не го прифаќаше осамостојувањето на Македонската православна црква. Со цел да се разреши овој меѓуцрковен спор, во досегашниот период се воделе повеќе преговори помеѓу највисоките раководства на двете цркви, но се уште не е постигнат особен успех.

*Католичката мисионерка од Скопје
Мајка Тереза (Гонца Бојациу)*

Кога е прогласена автокефалноста на Македонската православна црква?

УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА ДРУГИТЕ ВЕРСКИ ЗАЕДНИЦИ ВО МАКЕДОНИЈА

Покрај другите верски заедници, во Македонија со векови опстојува и Исламската верска заедница. Исламот во Македонија е пренесен уште од времето на навлегувањата на Османлиите - кон крајот на XIV век. Со текот на времето исламот го примиле и еден дел Македонци - преку доброволна, но и со принудна исламизација. Постепено исламот го прифатиле и поголемиот дел од албанското население во Македонија, како и дел од Ромите. Напоредно со ширењето на исламот, постепено се менувал и изгледот на македонските градови. Како дел од исламската архитектура, зачувани се голем број џамии, турбиња, медреси и други објекти.

Покрај исламската, во Македонија мошне активна е и Католичката верска заедница, како и некои други верски заедници кои имаат помал број свои верници.

Почитувајќи го Уставот, законите и каноните на својата религија, верските заедници имаат значајна улога во негувањето на соживотот, верската толеранција и соработката меѓу граѓаните на Република Македонија.

Испражи и осознај! Кои верски заедници делуваат во твојата средина?

Мустафа-пашината џамија во Скопје

САМОСТОЈНА И НЕЗАВИСНА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

ПРОЦЕСОТ НА ОСАМОСТОЈУВАЊЕ ОД ЈУГОСЛОВЕНСКАТА ФЕДЕРАЦИЈА

По смртта на Јосип Броз Тито, СФРЈ опстојуваше уште цела една деценија. Државата беше раководена од колективен шеф на државата - Претседателството на СФРЈ. Но земјата сè повеќе запаѓаше во политичка и економска криза. Политичките разидувања и спротивности во Федерацијата се зголемуваа и напоредно со тоа растеа и меѓунационалните тензии, особено на Косово. Набрзо државата западна и во голема економска криза, со висока инфлација. Со недо-волно подготвените стопански реформи се бараа патишта за излез од економската криза, но истите не ги дадоа очекуваните резултати.

Во ваква ситуација, во некои од републиките се забрза процесот на политичко и економско осамостојување, што одеше кон распаѓање на заедничката држава и создавање нови самостојни и суверени држави.

Очигледно беше дека една политичка партија не беше во состојба да ги разреши актуелните спротивности, па затоа сè повеќе до израз доаѓаа тенденциите за воспоставување на повеќепартиски систем. Со донесените сојузни законски измени, во 1990 година, беше дозволено слободното формирање политички партии од страна на граѓаните. Тоа значеше воспоставување на политичкиот плурализам во Југославија, а со тоа и во Македонија.

СПРОВЕДУВАЊЕ НА ПОВЕЌЕПАРТИСКИ ИЗБОРИ

Киро Глиџоров

Првите повеќепартиски избори за пратеници во Собранието на Република Македонија се одржа на 11 ноември 1990 година. Најголем број пратеници добија ВМРО-ДПМНЕ (ВМРО-Демократска партија за македонско национално единство), СКМ-ПДП (Сојузот на комунистите на Македонија-Партија за демократски промени), Сојузот на реформските сили, ПДП (Партија за демократски просперитет) и НДП (Независна демократска партија).

По завршените избори, на 8 септември се одржа конститутивната седница на која за прв претседател на Собранието на Република

Стојан Андов

Македонија беше избран Стојан Андов. За претседател на Република Македонија беше избран Киро Глигоров.

Првиот државно-правен документ за мирно раздружување на Македонија од југословенската федерација беше Декларацијата за сувереност и независност на Република Македонија усвоена од Собранието на 15 јануари 1991 година.

На 20 март 1991 година беше избрана и првата Влада на Република Македонија на чело со акад. Никола

Кљусев. Тоа не беше политичка влада, туку ќе остане позната како *експериментална влада*. Меѓу првите мерки на новата Влада беше повлекувањето на македонските војници од ЈНА што беа надвор од границите на Република Македонија, како и монетарно осамостојување со воведување сопствен паричен систем.

ПРОГЛАСУВАЊЕ САМОСТОЈНА И НЕЗАВИСНА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Референдумот за суверена и независна Република Македонија се одржа на 8 септември 1991 година. Од вкупно 1.495.807 граѓани со право на глас, на референдумот излегоа 1.021.981 (63,32%) од кои 95,08% гласачи се изјаснија за сувереност и независност, а само 3,63% беа против. Со тоа се исполни вековната желба на македонскиот народ за самостојна, суверена и независна држава. Осми септември, како Ден на независноста беше прогласен за државен празник.

Врз основа на резултатите од референдумот, се пристапи кон подготвување на нов Устав на Република Македонија. Првиот Устав на самостојна и независна Република Македонија го донесе Собранието на Република Македонија на 17 ноември 1991 година. Со него се предвидени големи општествени и економски промени во државата за разлика од порано. Така, во економскиот систем основната промена е направена во областа на сопственоста. Наместо дотогашната сопственост која се нарекуваше општествена се воведува приватна сопственост. Се сметаше дека таа повеќе го стимулира и поттикнува работењето воопшто во сите домени на економското работење. Исто така, се вовеле пазарна економија,

Никола Кљусев

ТЕМА 5

со која се напушти дотогашната договорна економија.

Првата држава која што ја призна Република Македонија беше Република Бугарија, а потоа следеа и меѓународните признавања од голем број други држави, како и некои од постојаните членки на Советот за безбедност. На 8 април 1993 година Македонија беше примена и како 181 членка на Организацијата на обединетите нации (ООН), но поради политичкото спротивставување и лобирање на Грција, привремено беше заведена под името Бивша југословенска република Македонија (БЈРМ).

На меѓународен план, Македонија се стреми кон европските интеграции и приемот во НАТО.

МАКЕДОНЦИТЕ ВО СВЕТОТ И ЕТНИЧКИТЕ ЗАЕДНИЦИ ВО МАКЕДОНИЈА

ПРИЧИНИ ЗА ИСЕЛУВАЊЕТО ОД МАКЕДОНИЈА

По Втората светска војна, продолжило иселувањето од Македонија, како од политички, така и од економски причини. Од политичките причини најсилно влијание имала Граѓанската војна во Грција (1946-1949) и Резолуцијата на Информбирото (1948). Меѓутоа многу големо и значајно влијание имале економските причини, изразени низ желбата за подобар стандард.

По поразот на Демократската армија во Грција Егејскиот дел на Македонија го напуштиле, околу 30 000 Македонци кои биле принудени да заминат преку границата во Вардарскиот дел на Македонија, во разни краишта на Југославија, Романија, Бугарија, Чехословачка, Полска, Унгарија, ДР Германија и СССР. Забрзаниот процес на иселувањето од Егејскиот дел на Македонија продолжил и во периодот меѓу 1950-1960 година, кога само од Леринско се иселиле околу 10000 Македонци.

Меѓутоа, иселувањето продолжило и во слободна Македонија, особено од Битолскиот крај. Денеска во прекуокеанските земји САД, Канада, Австралија и Аргентина живеат и работат повеќе од 600 000 Македонци. Најголем број Македонци живеат во Канада 190 000, во Австралија над 180 000 и во САД околу 150000. Најголеми концентрации на наши иселеници има во Торонто околу 90000, Детроит и Сиднеј околу 40 000 и во Њујорк 20 000 Македонци.

Кои биле причините за иселувањето од Македонија по Втората светска војна?

КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНО И НАЦИОНАЛНО-ПОЛИТИЧКО ОРГАНИЗИРАЊЕ

Со создавањето на самостојна и независна македонска држава создадени се поволни услови за културно-просветното и национално-политичкото организирање на македонското иселеништво во прекуокеанските земји и во Европа. Македонците се организирани во разни општествени, културно-уметнички, просветни и спортски друштва, црковни општини и други асоцијации. Низ сите овие активности, постојано слушаме и читаме за нивното решително и достоинствено спротивставување и одбрана од грчката антимакедонска пропаганда, Бугарскиот и српскиот национализам и афирмацијата на македонската самобитност.

Денеска во светот постојат околу 600 македонски иселенички друштва и разни други асоцијации. Сите тие се обединети во неколку сојузи, преку кои ја остваруваат заедничката национална платформа на дејствување. Најпознати меѓу нив се: Македонско-американскиот народен сојуз (МАНС), Македонско-канадскиот народен сојуз (МКНС), Македонско-австралискиот народен сојуз (МАНС), Обединети Македонци и др.

Во иселеничките средини живеат и творат значајни македонски поети,

Црквата Св. Климент - Торонто, Канада

писатели, ликовни уметници и други видни личности, кои често настапуваат пред меѓународната јавност во одбрана на македонските интереси. Покрај тоа, низ богатата издавачка дејност на македонското иселеништво застапени се разни списанија и весници, како и уметничка и стручна литература.

Посебно место и улога на македонското иселеништво низ светот ѝ припаѓа на Македонската православна црква. Во прекуокеанските земји црковниот живот е организиран во две епархии: Американско-канадската и Австралиската епархија, со вкупно 34 црквени општини, два манастира и модерни црковни згради за духовна и културно-просветна активност.

Најрави проекти за Македонците во дијаспората и нивното значење за афирмирање на македонскиот јазик и македонското име.

ВРСКИТЕ НА МАКЕДОНСКОТО ИСЕЛЕНИШТВО СО ТАТКОВИНАТА

И покрај оддалеченоста од Република Македонија, македонските иселеници се во постојани врски со татковината, особено преку Матицата на иселениците од Македонија. На информативен план од големо значење за нашите иселеници претставуваше издавањето на месечното списание Македонија.

Со помош на македонските иселеници во првите години по Втората светска војна во Скопје е изградена Клиничката болница, тогаш позната меѓу населението како Американска болница. Со нивна помош е изградена и зградата на Институтот за македонски јазик Крсте Мисирков во Скопје.

Испражи и осознај за Матицата на иселениците од Македонија.

ЕТНИЧКИТЕ ЗАЕДНИЦИ ВО МАКЕДОНИЈА

На територијата на Република Македонија, покрај македонскиот народ, живеат и повеќе етнички заедници како што се: Албанци, Турци, Власи, Срби, Роми и други. Според Уставот на Република Македонија, тие ги уживаат истите права и слободи, како и Македонците, од што произлегуваат и нивните уставни обврски.

Како резултат на оваа политика,

Демонстрации на Македонците во Канбера (1994)

во периодот од 1944-1991 година за сите ученици е обезбедено бесплатно основно образование. Така денес имаме основни училишта каде што наставата се изведува на албански, турски и српски јазик, а овозможено е и факултативно изучување на некои од јазиците на етничките заедници. Покрај основното образование, во Македонија постојат и средни училишта во кои наставата се изведува на албански и турски јазик. Со отворањето на Вишата педагошка школа во Скопје, покрај македонскиот јазик, бил застапен и албанскиот и турскиот јазик, со што било овозможено школување на идните наставници во основното и средното образование. Освен тоа силна е експанзијата и на високото образование.

Етничките заедници имаат значаен придонес во културниот развој на Република Македонија во периодот 1944-1991 година. Во сферата на културата отворени се голем број на театри, издавани се голем број литературни дела на јазиците на етничките заедници. Создадени се голем број и на културно-уметнички друштва кои го негуваат националниот фолклор и традицијата. Уште во 1944 година почнал да излегува и весникот на турски јазик Бирлик, а од 1945 година и весникот на албански јазик Флака е влазеримит.

Преку Македонската радио-телевизија се емитуваат емисии на јазиците на етничките заедници, кои имаат информативен, едукативен, забавен и спортски карактер.

Каква е положбата на етничките заедници во Македонија?

СОДРЖИНА

ТЕМА 1.

МАКЕДОНИЈА ВО АНТИКАТА

МАКЕДОНИЈА ВО ПРАИСТОРИЈАТА	3
ПОСТАНОК И РАЗВИТОК НА МАКЕДОНСКАТА ДРЖАВА	8
МАКЕДОНСКАТА ДРЖАВА ВО ВРЕМЕ НА АЛЕКСАНДАР III МАКЕДОНСКИ	12
КУЛТУРАТА НА АНТИЧКА МАКЕДОНИЈА	16
МАКЕДОНИЈА ПОД РИМСКА ВЛАСТ	20

ТЕМА 2.

МАКЕДОНИЈА ВО СРЕДНИОТ ВЕК

ДОСЕЛУВАЊЕ НА СЛОВЕНИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА	24
ПОЈАВА И РАЗВОЈ НА СЛОВЕНСКАТА ПИСМЕНОСТ И КУЛТУРА ..	28
ОХРИДСКАТА КНИЖЕВНА ШКОЛА	31
БОГОМИЛСКО ДВИЖЕЊЕ	35
САМУИЛОВАТА ДРЖАВА	37
МАКЕДОНИЈА ВО XI И XII ВЕК	42
МАКЕДОНИЈА ВО XIII И XIV ВЕК	45
ПАЃАЊЕ НА МАКЕДОНИЈА ПОД ОСМАНСКА ВЛАСТ	49
КУЛТУРНИТЕ ПРИЛИКИ ВО МАКЕДОНИЈА ДО КРАЈОТ НА XIV ВЕК	52

ТЕМА 3.

МАКЕДОНИЈА ПОД ОСМАНСКА ВЛАСТ (ДО СРЕДИНАТА НА XIX ВЕК)

ОПШТЕСТВЕНО-ЕКОНОМСКИ И КУЛТУРНИ ПРОМЕНИ	56
ОТПОРИ ПРОТИВ ОСМАНСКАТА ВЛАСТ	59
ОХРИДСКАТА АРХИЕПИСКОПИЈА	63
СЛАБЕЕЊЕ НА ОСМАНСКАТА ДРЖАВА	66

ТЕМА 4.
НАЦИОНАЛНООСЛОБОДИТЕЛНАТА БОРБА НА
МАКЕДОНСКИОТ НАРОД ДО БАЛКАНСКИТЕ ВОЈНИ

ПЕРИОДБАТА ВО МАКЕДОНИЈА	70
ИСТОЧНАТА КРИЗА И МАКЕДОНИЈА	74
РАЗЛОВЕЧКОТО ВОСТАНИЕ	78
МАКЕДОНСКО КРЕСНЕНСКО ВОСТАНИЕ	81
ПРОПАГАНДИТЕ И ПОСЛЕДИЦИТЕ ОД НИВНОТО ДЕЈСТВУВАЊЕ	84
МАКЕДОНСКАТА РЕВОЛУЦИОНЕРНА ОРГАНИЗАЦИЈА	87
ВРХОВНИОТ МАКЕДОНСКИ КОМИТЕТ И НЕГОВАТА ДЕЈНОСТ	91
ИЛИНДЕНСКОТО ВОСТАНИЕ	93
КРУШЕВСКА РЕПУБЛИКА	96
ПОЛОЖБАТА ВО МАКЕДОНИЈА ПО ВОСТАНИЕТО	100
МАКЕДОНИЈА ВО ВРЕМЕ НА МЛАДОТУРСКОТО ВЛАДЕЕЊЕ	103

ТЕМА 5.
МАКЕДОНИЈА ОД БАЛКАНСКИТЕ ВОЈНИ ДО НЕЗАВИСНОСТА

МАКЕДОНИЈА ВО БАЛКАНСКИТЕ ВОЈНИ	108
МАКЕДОНИЈА ВО ПРВАТА СВЕТСКА ВОЈНА	113
МАКЕДОНИЈА ПОД ВЛАСТА НА СОСЕДИТЕ	117
МАКЕДОНИЈА ВО ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА	121
НАЦИОНАЛНО ОСЛОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕЊЕ ВО ПИРИНСКИОТ И ЕГЕЈСКИОТ ДЕЛ НА МАКЕДОНИЈА	125
СОЗДАВАЊЕ НА МАКЕДОНСКАТА ДРЖАВА	129
НАРОДНА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО РАМКИТЕ НА ЈУГОСЛОВЕНСКАТА ФЕДЕРАЦИЈА	133
ОБРАЗОВАНИЕ, НАУКА И КУЛТУРА	136
МАКЕДОНСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА И ДРУГИТЕ ВЕРСКИ ЗАЕДНИЦИ	139
САМОСТОЈНА И НЕЗАВИСНА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	142
МАКЕДОНЦИТЕ ВО СВЕТОТ И ЕТНИЧКИТЕ ЗАЕДНИЦИ ВО МАКЕДОНИЈА	144